

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELMADAĞ'DA OCAKLIK GELENEĞİ VE HALK HEKİMLİĞİ

HİLAL UĞURLUEL

Danışman : Doç. Dr. Gülten KÜÇÜKBASMACI

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Tuba DALAR

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hatice Kübra UYGUR

KASTAMONU-2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Hilal UĞURLUEL

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELMADAĞ'DA OCAKLIK GELENEĞİ VE HALK HEKİMLİĞİ

HİLAL UĞURLUEL

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÜLTEN KÜÇÜKBASMACI

İnsanlığın varoluşundan bu yana devam eden sağlığın sürdürülmesi ihtiyacından doğan sağaltıcılar ve tedavi ritüelleri günümüze kadar bir gelenek etrafında şekillenerek gelmiştir. Bu çalışmada, Ankara'nın Elmadağ ilçesinde günümüzde çeşitli hastalık ve rahatsızlıkların tedavisinde başvurulan halk hekimliği uygulamaları, ocaklar ve bu ocaklar etrafında oluşan ritüeller incelenmiştir. Bu doğrultuda, Elmadağ bölgesinde halk hekimliği ve ocaklık geleneği kapsamında belirlenen 95 kaynak kişiyle görüşülmüştür. Yapılan çalışma beş ana başlıktan ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında halk bilimi ile ilgili temel kavramlar açıklanarak, araştırma alanı Elmadağ hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümünde halk hekimliği ve ocaklık geleneği kavramları tanımlanarak ocaklık geleneğinde kültürün yeri açıklanmıştır. Üçüncü bölümde Elmadağ ilçesinde ocakların uyguladıkları sağaltım ritüelleri aktarılmıştır. Dördüncü bölümde Elmadağ'da kullanılan sağaltım yöntemleri verilmiştir. Son bölümde ise alanda yapılan anket çalışması verileri Elmadağlıların halk hekimliği uygulamalarına dair tutumları başlığıyla verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, bölge halkı, halk hekimliği uygulamaları ve ocaklık geleneğini koruyarak bu geleneksel tedavi yöntemlerini sürdürmektedir. Bölgede tespit edilen kaynak kişiler arasında ağır bağlama ocağı, aydaş ocağı, bademcik ocağı, bakır basması ocağı, bulgur püskürtmesi ocağı, felçli sıvama ocağı, gelincik ocağı, göbek çekme ocağı, göz çıbanı ocağı, it dirseği ocağı, korku ocağı, köstün ocağı, kulunç kırma ocağı, kurşun dökme ocağı, nazar ocağı, pamukçuk ocağı, parpılama ocağı, sarılık kesme ocağı, siğil ocağı, temre ocağı gibi hastalıkları tedavi eden farklı sağaltıcılar yer almıştır. Bu ocaklarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, bağlam merkezli teorilerden icra kuramı ve işlevsel halk bilimi kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Halk bilimi çalışma alanı içinde geleneksel bilgi kapsamında değerlendirilen ocaklık geleneği ve halk hekimliği sağaltım ritüelleri göz önüne alındığında, Elmadağ ilçe merkezine bağlı köylerde halk hekimliği, ocaklar ve bu ocaklar etrafında oluşan sağaltım ritüelleri tespit edilmiştir. Bu geleneksel bilginin gelecek nesillere aktarılması amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden mülakat ve gözlem tekniği, nicel araştırma yöntemlerinden ise anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, Elmadağ ilçesinde halk hekimliği ve ocaklık geleneğinin devam etmekte olduğu, bu ritüellerin toplumsal bağlamda çeşitlenerek yaşatılmaya devam ettiği belirlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Elmadağ, Halk, Halk Hekimi, Sağaltım, Ocak.

Eylül 2024, 157 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

HEARTHS TRADATION AND FOLK MEDICINE IN ELMADAĞ

HİLAL UĞURLUEL

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE

DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. GÜLTEN KÜÇÜKBASMACI

The healers and treatment rituals, arising from the need to maintain health throughout human history, have continued to evolve around a tradition that has shaped up until today. This study examines the folk medicine practices, lodges, and the rituals surrounding these lodges used in the treatment of various diseases and ailments in the Elmadağ district of Ankara. In this context, interviews were conducted with 95 resource persons identified in the field of folk medicine and the lodge tradition in the Elmadağ region. The study consists of five main sections and a conclusion. In the introduction, fundamental concepts related to folklore are explained, and general information about the research area, Elmadağ, is provided. The second section defines the concepts of folk medicine and the tradition of ocaklık, explaining the role of the kült within this tradition. The third section presents the healing rituals practiced by the ocaks in the Elmadağ district. The fourth section outlines the healing methods used in Elmadağ. Finally, the last section presents data from a survey conducted in the area regarding the attitudes of Elmadağ residents towards folk medicine practices. According to the findings, the local people continue to preserve and practice these traditional healing methods while maintaining folk medicine practices and the lodge tradition. Among the key informants identified in the region were healers practicing treatments for conditions such as pain binding, adenitis, tonsil diseases, copper press, bulgur sprinkling, paralysis rubbing, gelincik, belly pulling, eye boil, dog elbow, fear, köstün, neck cracking, lead pouring, evil eye, thrush, parpılama, jaundice cutting, warts, and temre. The data obtained from interviews with these healers have been evaluated within the framework of context-centered theories, including the performance theory and functional folklore theory. When considering the folk medicine healing rituals and the lodge tradition within the scope of traditional knowledge in the field of folklore, it was found that folk medicine practices and healing rituals associated with lodges continue in the villages of Elmadağ district. To transfer this traditional knowledge to future generations, qualitative research methods, such as unstructured interviews and observation, and quantitative research methods, such as surveys, were used. As a result of the study, it was determined that the folk medicine and lodge tradition continues in the Elmadağ district, and these rituals are diversifying and being preserved within the social context.

KEYWORDS: Elmadağ, Folk, Folk Medicine, Treatment, Hearth.

September 2024, 157 Page

TEŞEKKÜR

Lisans ve Yüksek Lisans eğitim hayatım boyunca desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her daim sabırla bana yol gösteren sayın danışmanım Doç. Dr. Gülten Küçükbasmacı'ya ve "Ankara İli Elmadag İlçesi Halk Hekimliği" başlıklı anketin hazırlanmasında uzman görüşüne başvurduğumuz Doç. Dr. Hatice Kübra Uygur'a, teşekkür ve saygılarımı sunarım. Eğitim hayatım boyunca yaşadığım tüm zorlukları benimle birlikte çeken ve derlemeler boyunca benimle köy köy gezen canım anneme, babama, aileme ve hastalığına rağmen dualarını ve desteklerini esirgemeyen anneannem Hava Başbozkurt'a sonsuz teşekkür ederim. Bana hiç zorluk çıkartmadan çalışmalarımı yürütmeme yardımcı olan kaynak kişilerim ve Elmadag halkına teşekkürlerimi sunarım.

Hilal UĞURLUEL

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ.....	ix
TABLolar DİZİNİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Elmadag'ın Tarihi, Coğrafi Özellikleri, Nüfusu ve Sosyo- Ekonomik Yapısı.....	3
1.2 Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Sınırlılıkları ve Yöntemi.....	6
2. HALK HEKİMLİĞİ VE OCAKLIK GELENEĞİ.....	12
2.1 Ocaklık Geleneğinde Kültlerin Yeri.....	15
2.1.1 Ağaç Kültü	16
2.1.2 Ateş ve Ocak Kültü.....	19
2.1.3 Dağ Kültü.....	20
2.1.4 Demir Kültü	22
2.1.5 Su Kültü	23
2.1.6 Atalar Kültü	25
2.1.7 Veli Kültü	26
3. ELMADAĞ HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLIK GELENEĞİ	29
3.1 Ocaklı Olma Yolları	29
3.2 Ocaklık Geleneğinde Uyulması Gereken Kurallar.....	33
3.3 Ocaklık Geleneğinde Hastalık Sebepleri.....	39
3.4 Ocaklar	41
3.4.1 Ağrı Bağlama Ocağı	43
3.4.2 Aydaş Ocağı.....	45
3.4.3 Bademcik Ocağı.....	47
3.4.4 Bakır Basması Ocağı	48
3.4.5 Bulgur Püskürtmesi Ocağı	50
3.4.6 Felçli Sıvama Ocağı.....	54
3.4.7 Gelincik Ocağı	57
3.4.8 Göbek Çekme Ocağı.....	59
3.4.9 Göz Çıbanı Ocağı.....	60
3.4.10 İt Dirseği Ocağı.....	61
3.4.11 Korku Ocağı.....	62
3.4.12 Köstün Ocağı	62
3.4.13 Kulunç Kırma Ocağı.....	66
3.4.14 Kurşun Dökme Ocağı	67
3.4.15 Nazar Ocağı	72
3.4.16 Pamukçuk Ocağı	76
3.4.17 Parpılama Ocağı.....	77

3.4.18	Sarılık Kesme Ocağı	79
3.4.19	Siğil Ocağı	81
3.4.20	Temre Ocağı	86
4.	ELMADAĞ'DA SAĞALTIM YÖNTEMLERİ	100
4.1	İrvasa Yoluyla Sağaltım	101
4.2	Dinsel Yolla Sağaltım.....	102
4.3	Parpılama Yoluyla Sağaltım.....	109
4.4	Bitki Kökenli Emlerle Sağaltım	112
4.5	Hayvan Kökenli Emlerle Sağaltım.....	117
4.6	Maden Kökenli Emlerle Sağaltım	118
4.7	Şifalı Sularla Sağaltım.....	121
5.	ELMADAĞLILARIN HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARINA DAİR TUTUMLARI.....	126
6.	SONUÇ	135
	KAYNAKLAR	140
	EKLER.....	146
	EK A Kaynak Kişi Listesi	147
	EK B Mülakat Soruları.....	152
	EK C Anket Soruları	153
	EK D Etik Kurul İzni.....	157

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 3.1 Ağrı bağlama ocağı KK76'nın sağaltım uygulaması amacıyla bağladığı ip	44
Görsel 3.2 Derleyici ve KK11	49
Görsel 3.3 KK11'in bakır basması sağaltımı uygularken kullandığı bakır tava	49
Görsel 3.4 Yeşildere, Seyit Cemali Türbesi	56
Görsel 3.5 Felçli sıvama ocağı KK28 ve derleyici	56
Görsel 3.6 KK16 ve derlemeci	58
Görsel 3.7 Gelincik ocağı KK16'nın sağaltım esnasında demir yardımıyla hastayı sıvama işlemi	58
Görsel 3.8 İyileşmeye başlayan köstün hastalığı	63
Görsel 3.9 Köstün hastalığı	63
Görsel 3.10 Köstün ocağı KK29 ve KK49'un köstün sağaltımı yaparken kullandıkları köstebek toprağı	65
Görsel 3.11 Köstün ocağı KK29 ve KK49'un köstün sağaltımı yaparken kullandıkları ip	65
Görsel 3.12 Kurşun eritme işlemi	71
Görsel 3.13 KK61'in kurşun dökme ritüeli için kullandığı malzemeler	71
Görsel 3.14 KK17'nin nazar sağaltımı için kullandığı malzemeler	74
Görsel 3.15 KK17'nin nazar sağaltımı yapmak için kullandığı kurşun ve kepece	74
Görsel 3.16 Parpılama ocağı KK13'ün sağaltım için kullandığı toprak	78
Görsel 3.17 Parpılama ocağı KK77'nin sağaltım için kullandığı iysiran	79
Görsel 3.18 Sarılık ocağı KK31 ve el aldığı kayınvalidesi	80
Görsel 3.19 Siğil ocağı KK81, eşi, derleyicinin babası ve derleyici	83
Görsel 3.20 KK81'in sağaltım için kullandığı süpürgeler	83
Görsel 3.21 Temre hastalığı	87
Görsel 3.22 KK17'nin sağaltım için kullandığı kalem ve mürekkep	91
Görsel 3.23 KK17 temre sağaltımını anlatırken	91
Görsel 4.1 Seyit Bilal Koca türbesi	103
Görsel 4.2 Seyit Bilal Koca türbesinin iç mekân görüntüsü	103
Görsel 4.3 Karacahasan köyünde çakma sağaltımı için gidilen kaya	104
Görsel 4.4 Yeşildere, Seyit Cemali türbesi	105
Görsel 4.5 Seyit Cemali türbesinin iç mekân görüntüsü	105
Görsel 4.6 Seyit Cemali türbesinde yağmur duası etkinliği	106
Görsel 4.7 Tekke köyünde bulunan yatırlar	108
Görsel 4.8 Tekke köyü yatırlarının yanında bulunan ağaç	108
Görsel 4.9 Uçuk tedavisi	110
Görsel 4.10 Dolama hastalığına uygulanan sağaltım	113
Görsel 4.11 Dolama hastalığı	113
Görsel 4.12 Havaciva bitkisi	114
Görsel 4.13 Kantoron bitkisi	115
Görsel 4.14 Kantoron bitkisinden yapılmış ağrı kesici krem	115
Görsel 4.15 Acıca bitkisi	116

Görsel 4.16 Hasanoğlan köyünde mıhbaşı tedavisi için gidilen kara kaya.....	119
Görsel 4.17 Sultan Ana şifalı suyu yolu	122
Görsel 4.18 Sultan Ana şifalı suyu.....	122
Görsel 4.19 Sultan Ana şifalı suyunun kaynağı	123
Görsel 4.20 Karacahasan köyündeki uyuz sağaltımı için başvuru şifalı su	123
Görsel 4.21 Karacahasan köyünde bulunan uyuz sağaltımında kullanılan toprak.....	124
Şekil 5.1 Halk hekimleri ve ocaklar tarafından uygulanan sağaltım yöntemleri	131
Şekil 5.2 Sağaltım amacıyla kullanılan ürünler	132

TABLÖLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1 2013-2023 Yılları arası Elmadağ ilçe nüfus verileri.....	5
Tablo 2.1 Ocakların uyguladıkları sağaltımlarda su kullanımları.....	24
Tablo 3.1 Ocaklı olma yolları	32
Tablo 3.2 Ocakların sağaltım yaparken uyması gereken kurallar.....	33
Tablo 3.3 Sağaltım uygulanan kişinin uyması gereken kurallar	37
Tablo 3.4 Hastalık sebepleri.....	40
Tablo 3.5 Elmadağ ilçesinin köylerinde tespit edilen ocaklar	42
Tablo 3.6 Elmadağ ilçesinin köylerinde tespit edilen ocaklar	43
Tablo 5.1 Ankete katılan kişilerin hastalık karşısındaki yönelimleri.....	126
Tablo 5.2 Nazar ve benzeri durumların bir hastalığa sebep olduğu inancı.....	127
Tablo 5.3 Ankete katılan kişilerin Elmadağ ilçesinde türbe/yatır varlığına ait bilgiler	128
Tablo 5.4 Ankete katılan kişilerin sağaltım amacıyla türbe/yatır ziyaretlerine ait bilgiler	129
Tablo 5.5 Ankete katılan kişilerin Elmadağ ilçesinde şifalı su varlığına ait bilgiler	130
Tablo 5.6 Ankete katılan kişilerin sağaltım amacıyla şifalı taş kullanımlarına ait bilgiler	130
Tablo 5.7 Ankete katılan kişilerin sağaltım amacıyla geleneksel uygulamaları bir alternatif olarak görmelerine ait bilgiler	133
Tablo 5.8 Ankete katılan kişilerin iyileşmek için doktora gitmelerine rağmen geleneksel uygulamaları kullanmalarına ait bilgiler	133

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
KK	: Kaynak Kişi
m.	: Metre
s.	: Sayfa Numarası
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
WIPO	: Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü

1. GİRİŞ

Halk bilimi araştırma alanının temel konusu halktır ve bir halkın en önemli unsuru kültürel değerleridir. Orhan Acıpayamlı halkı, ortak bir gelenek, görenek, davranış ve uygulamalarda kültürel bir düzen halinde bulunan toplum olarak tanımlamaktadır (1978, s. 49). Buna göre, bir toplumun kimliği o toplumdaki inanış ve uygulamaların incelenmesiyle anlaşılabilir.

Halk bilimi çerçevesinde halk, geçmişten günümüze belirli kalıplara dayanarak ifade edilmiştir. 19. yüzyılda halk “okur-yazar olmayan, taşrada yaşayan, vahşi”ler olarak tanımlanır. 20. yüzyılda Alan Dundes bu tanımlamayı değiştirir.

Ona göre halk terimi;

En azından bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün -ortak bir meslek, dil veya din olabilir- ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklerin olmasıdır (Çobanoğlu, 2021, s. 312-316).

Bu tanımlamaya göre halk bir millet kadar geniş, bir aile kadar küçük olabilir. Bu çalışmada esas alınan halk; “metni, yapısı ve dokusu, oluşturduğu şartlar ve çevre itibariyle kendine has sanat değeri olan bir yaratmaya sahip olduğunu iddia eden herhangi bir topluktur.” (Ekici, 2020, s.8). Çalışmada literatürde kabul görülen bu halk tanımı çalışmada esas alınmıştır. Halk, Elmadağ ilçe sınırları içinde yaşan herkeştir. Bu tanımlamalar dahilinde bulunan halkın kültürel belleğini oluşturan unsurlardan biri de inanışlarıdır.

Türk inanç sisteminde halk inanışı toplumda ortak değerler çerçevesinde yaşayan, aynı kültür, dil ve ırka sahip olan halkın, ortak kabul ettiği uygulama ve inançlardır. Türk Dil Kurumu *Güncel Türkçe Sözlük*’te inanç kelimesi: “1. Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, 2. Birine duyulan güven, inanma duygusu, 3. İnanılan şey, görüş, öğreti, 4. Tanrı’ya, bir dine inanma, akide, iman, itikat.” şeklinde tanımlanmaktadır. Boratav (1984, s. 7) inanç kelimesinin sözlük anlamını şu şekilde aktarmaktadır: “kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun

kabul edilmesi, demektir.”. Sözlü kültür aktarımının en önemli parçası toplumun o kültüre inanmasıdır. Bu inanç, kültürün yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için önem arz etmektedir. Sözlü kültürün aktarıcılarında olan halk hekimleri ve ocakların sağaltım ritüellerinin temelinde inanışlar vardır. Bu inanışlar etrafında oluşan ritüeller sayesinde geleneksel bilgi korunur.

Geleneksel bilgi kavramı, halk bilimi araştırma alanlarında sıklıkla “halk bilgisi” başlığıyla kullanılmaktadır. WIPO kapsamında geleneksel bilgi “geleneksel bağlamda atalardan miras olarak alınıp nesilden nesle aktarılan, yerli ve yerel toplulukların geleneksel yaşam tarzlarının bir parçası olan bilgi, teknik bilgi (know how), beceri, inovasyon ve uygulamalardır. Geleneksel bilgi, gelenekle ve gelenekte yaşayanların gözlem ve denemelerinin ürünüdür” (Özdemir, 2018, s. 3-5). Geleneksel bilgi, halk bilimi ürünlerinin gelişimi ve nesiller arası aktarımının temel unsurudur. Araştırma konusu olan ocaklık ve halk hekimliği geleneği ve bu gelenek etrafında oluşan ritüellerin geleneksel bilgi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Her toplumda, hastalıkların tanımlanması ve tedavisinde, sözlü aktarım yoluyla geçmişten miras kalan, geleneksel bilgi ve deneyime dayalı uygulamaların bulunduğu belirtilmektedir (Saltık Özkan, 2012, s. 308). Bu uygulamalar halk hekimliği olarak tanımlanır. Halk hekimliği, geçmişten günümüze toplumlarda hastalıkların tedavisi için geleneksel yöntemlerin kullanılmasıdır.

Zaman geçtikçe sağlık hizmetlerindeki ilerleme, ulaşımın kolaylaşması, şehirleşme, teknolojiye gelmeler, eğitim durumunun artması gibi sebeplerle geleneksel bilginin sürekliliği sekteye uğramıştır. Geleneksel bilgi içinde önemli bir yer tutan halk hekimliği ise “koca karı ilaçları” ifadesiyle “eski”nin, “geri kalmış”lığın, “köylü”lüğün bir göstergesi olarak görülmeye, “koca karı ilaçları”na ihtiyaç kalmadığı düşünülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla halk hekimliği bilgisi değişip dönüşerek günümüze kadar gelmiş olsa da bu bilginin önemli bir kısmının unutulduğu kabul edilebilir. Ancak günümüzde “doğal olana dönüş” isteğiyle birlikte halk hekimliği alanında “eski”ye ilginin artmaya başladığı söylenebilir.

1.1 Elmadağ'ın Tarihi, Coğrafi Özellikleri, Nüfusu ve Sosyo-Ekonomik Yapısı

Elmadağ ilçesinin kuruluşuyla ilgili kesin tarih bilinmemekle birlikte yapılan çalışmalar sonucunda, tarih öncesine ait eserler bulunmuştur. Elmadağ'ın tarihin ilk uygarlıklarına ev sahipliği yaptığı bulunan eserler sonucunda anlaşılmaktadır. Çalışmalar neticesinde Elmadağ ve çevresi ilk M.Ö. 547 yılına kadar Frig ve Lidya uygarlıklarının daha sonra da Perslerin egemenline girmiştir. Uzun yıllar Türklerin hâkimiyetinden yoksun kalan bölge Malazgirt savaşıdan sonra Anadolu'ya hâkim olmaya başlayan Türkler 1073 yılında ise Elmadağ bölgesine hâkim olmuştur. Haçlı seferlerinde gösterdikleri başarı ile Türk yurdu olmaya devam eden Elmadağ, Anadolu'ya yapılan Moğol istilalarına maruz kalarak yakılıp yıkılmıştır. Bölgeye ilk Türklerin gelmesi ve kurulmasına dair iki rivayet vardır. Bunlardan ilki Afyon Emirdağ İlçesinden gelenlerce kurulmuş olabileceği, diğer rivayet ise; Oğuz boylarından Anadolu'nun Türkleşmesi sırasında aynı sülalenin ikiye bölünüp birinin Elmadağ'a geldiği diğer ailenin ise Emirdağ'a yerleşmeleriyle kurulduğudur (Terzioğlu, 2010, s. 16).

Çalışma alanı Elmadağ'a ait ilk belgeler, Ankara Şer'iye Mahkemelerinin kayıtlarına göre dört yüz yıl öncesine dayanır. Ankara'ya bağlı Elmadağ'ın ismini mahkeme kayıtlarında Yozgat olarak geçtiği bilinmektedir. Daha sonraki yapılan çalışmalarda isminin Asi Yozgat olarak değişime uğradığı görülür. Halk arasında ve kitaplarda geçen rivayete göre; Yozgat ilinde 'Çapanoğlu' lakaplı Rauf ağa, nüfuslu ve sözü geçen biriymiş. O dönemde halkın kendi beylik buyruğuna girmelerini istemek ve kendi adamlarını bu bölgeye yerleştirmek için adamlarını yollar. Köye yerleşirler ancak halktan ağır vergiler almaya başlar. Bunun üzerine köylüler bu zulme dayanamaz ve ağanın adamlarını döverek yöreden kovarlar. Ağa, bu duruma isyan ederek 'bırakın şu asi adamları' der ve köyü terk ederler. Bu olaydan sonra da köyün adı 'Asi Yozgat' olarak anılmıştır (Güleç, 1936, s. 5; Terzioğlu, 2010, s. 15).

İlki 1933'te çıkartılan ve 1968 yılında düzenlenerek tekrar basılan *Köylerimiz* isimli çalışmalar ile Elmadağ ilçesi ile ilgili isimlendirmelere ulaşılmaktadır. 1933 yılında basılan kitapta Elmadağ ismi geçmezken Elmadağ'ın köylerinden Hasanoğlan

Hasanoğlu olarak geçmektedir (Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, 1933, s. 329). 1968 yılında aynı isimle basılan kitapta ise Elmadağ Ankara'ya bağlı bir ilçe olarak geçmektedir. Elmadağ ilçesine bağlı on iki köyün eski ve yeni isimlerine bu kitapta yer verilmiştir (İç İşleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, 1968, s. 17).

Charles Texier'in Anadolu'yu gezerek kaleme aldığı *Küçük Asya* isimli kitapta Hasanoğlu ve Elmadağ isimleri geçmektedir. Teixer'in verdiği bilgilere göre Hasanoğlu Ankara'ya bir günlük uzaklıkta dağ silsilesinin batısında bulunmaktadır. Hasanoğlu olarak adlandırılan bu bölgede bir Türkmen çadırında Ankara keçisine rastladığını belirtir. Elmadağ'ın ise Ankara'nın doğusunda bulunduğunu ifade eder (2002, s.417-429). Verilen bilgiler doğrultusunda kitapta geçen Hasanoğlu isminin günümüzde değişime uğrayarak Hasanoğlan halini aldığını ve bu bölgede Türkmenlerin yaşadığı anlaşılmaktadır. Hasanoğlan köyünün ismi ile ilgili bir diğer bilgi ise Hasan Dede'nin oğlu tarafından Hasanoğlu ismi verildiği ve bu köyü kurduğudur. Hasan Dede'nin kim olduğu ve ne zaman yaşadığına dair kaynaklarda bir bilgi yoktur. Hasan Dede'nin mezarı Hasanoğlan yolu ile Elmadağ-Ankara yolunun birleştiği yerde, eski bir mezarlıkta bulunmaktadır. Eski mezarın civarında bulunan pınar *Hasan Dede Pınarı*, dere ise *Hasan Deresi* olarak adlandırılmaktadır. Kaynaklarda geçen bilgilere göre Hasan Dede'nin mezarının bulunduğu *Kayıönü* olarak adlandırılan bir köyde bulunduğundan Hasan Dede'nin bu köyde yaşadığı ve oğlunun üç kilo metre kuzeye göç ederek şimdiki adıyla Hasanoğlan köyünü kurduğu tahmin edilmektedir (Erdem, 1945, s. 15). Günümüzde söz konusu mezar ve pınara bölgede rastlanmamış olup, bölge halkı da bu mezar ve pınara dair herhangi bir bilgiye sahip değildir.

1924 yılında sancak sisteminin kalkmasıyla vilayet, kaza, nahiye, köy şeklinde idari teşkilatlanma oluşturulmuştur. Sancak sisteminin kalkmasıyla birlikte 1928 yılında Asi Yozgat Köyü'nün adı "Küçük Yozgat" olarak değiştirilmiş ve Bala'ya bağlı bir köy olmuştur (Özel, 2006, s. 30). 1936 yılında "Küçük Yozgat" Çankaya ilçesine bağlanmış, 1941 yılında ise halkın isteği ile köyün ismi köyün yakındaki dağın adı olan "Elmadağ" olarak değiştirilir (Pehlivan, 1998, s. 20).

Elmadağ, İç Anadolu Bölgesinin yukarı Sakarya bölümünde yer alır. 39 derece 54 dakika kuzey enlemi ve 33 derece 13 dakika doğu boylamında bulunur. Elmadağ'ın yüzölçümü 573 kilometrekaredir (Özel, 2006, s. 39). Adını aldığı 1862 m. yüksekliğindeki Elma dağı Güney batısında, 1995 m. yüksekliğindeki İdris dağı ise Kuzeyinde bulunur. Bölgede kargalı deresi, kar ve yağmur suları ile beslenen kuzeyinde Kızılırmak ile birleşen düzensiz bir akarsu bulunur. Kargalı bölgesinde alivyal topraklar, Kuzeybatısında plosene ait kırmızımsı esmer renkli killi vardır. Denize yüksekliği 1135 m. olan Elmadağ'ın Ankara'ya uzaklığı ise 41 kilometredir (URL-1, 2022). Elmadağ ilçesinde: Akçaali, Aşağıkınışlar, Deliller, Edige, Hasanoğlu, Karacahasan, Kayadibi, Kuşçuali, Lalabel, Süleymanlı, Taburlar, Tekke, Yeşildere, Yukarıkınışlar ve ilçe merkeziyle birlikte on beş köy vardır.

Elmadağ Ankara'nın en kalabalık on dördüncü ilçesidir. 2013-2023 yılları arasında Elmadağ ilçesindeki kadın ve erkek nüfus dağılımı şöyle tablolastırılabilir (URL-2, 2024):

Tablo 1.1 2013-2023 Yılları arası Elmadağ ilçe nüfus verileri

Yıl	Kadın Nüfusu	Erkek Nüfusu	Toplam Nüfus
2013	21.392	22.481	43.873
2014	21.389	22.277	43.666
2015	21.421	22.355	43.776
2016	21.578	22.588	44.166
2017	21.662	23.851	45.513
2018	22.287	23.062	45.349
2019	22.282	22.675	45.557
2020	22.172	22.950	45.122
2021	22.013	22.223	44.236
2022	22.134	22.245	44.379
2023	22.482	22.552	45.034

Nüfus müdürlüğünden alınan bilgiler sonucunda; orman ve dağ köylerinde nüfusun azaldığı gözlemlenirken, sanayi kuruluşları ve Samsun kara yoluna yakın bölgelerdeki nüfusta artış yaşandığı belirtilmiştir (Özel, 2006, s. 48).

Anadolu’da yapılan iktisadi kalkınma için yapılan çalışmalar Elmadağ’da 1928 yılında başlatılır. Bugünkü adıyla Yenipınar, Yenidoğan ve İstasyon mahallelerinde tarım üretimine başlanır. Yine aynı yıl Makine Kimya Endüstrisi Kurumuna barut fabrikası inşaatının başlamasıyla işçi alınır. Barut fabrikasının inşaatının bitmesiyle Elmadağ bucak olur. Fabrika çevresinin yerleşime açılmasıyla birlikte ticaret gelişir. Elmadağ’ın gelişmesindeki en büyük etkenlerden birisi de 1940 yılında inşaatı başlayan Ankara-Samsun yoludur. Yeni yerleşim yerlerinin yapılması okulların açılmasına hız kazanır. Bu gelişmelerle beraber hızlı bir nüfus artışı gözlemlenen Elmadağ’da 1960 yılında ilçe olur. En önemli göç sebeplerinden birisi olan Baştaş Çimento fabrikası 1967 yılında kurulmuştur. Bu fabrika Türkiye’nin en büyük çimento fabrikası olmasının yanında Elmadağ’ın ekonomisini kalkındırmıştır. Sanayinin gelişmesiyle birlikte Elmadağ şehirleşmiştir. Yine 1971 yılında Makine Kimya Endüstrisi, Elmadağ Roket Sanayi adıyla yeni bir fabrika daha kurar. Fabrikaların kurulmasıyla hem nüfus artışı hem de fabrikaların teknisyen ihtiyacını karşılamak için 1976 yılında Kız Meslek Lisesi, ardından 1978 yılında Endüstri Meslek Liseleri açılır. 1985 yılında Çaykur Çay Paketleme Fabrikası, 1988 yılında ise Roketsan Fabrikası kurulur. Bu fabrikaların işçilerini ilçe dışından temin etmesi nedeniyle Elmadağ’daki iş istihdamı üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Zaman geçtikçe Elmadağ ve çevresi sanayi bölgesi haline gelerek çok sayıda fabrika kurulmuştur (Özel, 2006, s. 32-35). Fabrikaların kurulması bölgenin nüfus oranını hem arttırmış hem de çeşitlendirmiştir. Böylece Elmadağ ilçesi hızla gelişmeye başlamıştır.

1.2 Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Sınırlılıkları ve Yöntemi

Bu çalışmada Ankara’nın Elmadağ ilçesinde günümüzde çeşitli hastalık ve rahatsızlıkların tedavisinde başvuru alan halk hekimliği uygulamaları, ocaklar ve bu ocaklar etrafında oluşan gelenek tespit edilmeye çalışıldı. Bununla birlikte yıllardan beri yoğun göç alan bölgede bu geleneğin nesiller arası devamlılığı, değişimi ve dönüşümü ortaya koyuldu.

Yapılan araştırmalar neticesinde Ankara’nın Elmadağ ilçesinde daha önce halk hekimliği ile ilgili bir çalışma olmadığı belirlendi. Elmadağ ile ilgili yapılan çalışmalarda kültür ve geleneğe dair birkaç örnek verilerek yetinilmiştir. Bahsi geçen

Çalışmalardan ilki Alaettin Güleç'in 1936 yılında kaleme aldığı *Küçük Yozgat* isimli kitabıdır. Elmadağ hakkında genel bilgilerin yer aldığı bu kitap Elmadağ ve Hasanoğlan hakkında elimizde bulunan en eski kitaptır. Diğerk kitap çalışmaları sırasıyla şöyledir: İbrahim Yasa'nın *Hasanoğlan Köyü'nün İçtimai-İktisadi Yapısı* (1955) ve Mustafa eylan'ın *Tarihi ve Folkloruyla Elmadağ* (1983) adlı alışmaları, Elmadağ bölgesinin folkloru üzerine elimizdeki en eski ve kapsamlı kaynak eserler arasında yer almaktadır. Ancak içerisinde halk hekimliğı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ahmet Pehlivan (1998) *Dünden Bugüne Her Yönüyle Elmadağ*. İsimli eserinde daha çok Elmadağ ilçesinin tarihi ve bölgenin içtimai yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Son alışma ise İbrahim Terzioğlu'nun 2010 yılında yazdığı *Elmadağ şehrengizi*'dir. Bölge ile ilgili yapılmış tez çalışmaları ve makaleler mevcuttur. 1941-1947 yılları arasında Hasanoğlan da faaliyet gösteren köy enstitüsünden dolayı Elmadağ ile ilgili bilgilere ulaşmak için Hasanoğlan hakkında yapılan çalışmalara bakılmalıdır. Hasanoğlan ile ilgili halkbilimi alanında ilk tez çalışması 1951 yılında Turhan Dökmeci tarafından yapılmıştır. *Hasanoğlan'dan Derlemeler* başlıklı tez çalışması ulaşılan en eski tez çalışmasıdır. Halk bilimi alanında yapılacak olan çalışmalara öncülük yapan bir çalışma olması açısından önemlidir. Ancak bu çalışmada da halk hekimliğıne dair bir bilgi yer almamaktadır.

Literatür taraması sonucunda, halk hekimliğı konusuyla ilgili olarak Elmadağ bölgesine özgü herhangi bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu alışma şimdiye kadar bölgede halk hekimliğı üzerine yapılmış en kapsamlı derleme çalışması olması açısından önemlidir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve sahada derleme yöntemleri kullanılmıştır. Yaşadığı kültürün aktarımını sağlayan sözlü kaynaklar, bir halk bilgisi ürününün nesiller arası devamlılığı sağlar. Bu aktarım karşımıza çeşitli şekiller de çıkmaktadır. eşitlenen halk bilgisi ürünün derlemesinde kaynak kişi, uygulama zamanı ve evre koşulları dikkate alınmalıdır. Kaynak kişi, zaman ve mekân merkezli yapılan bu çalışma da gözlem, mülakat ve anket yöntemlerinin kullanıldığı bir alan çalışmasıdır. Derlemeler, yönlendirilmiş ve yönlendirilmemiş görüşme tekniğı kullanarak doğal ortamında yapılmıştır. Bu teknikler ile yapılan derlemeler

sonucunda elde edilen verilerde sağaltıcıların halk bilgisi yaratım ve aktarım yöntemleri belirlenmiştir.

Yaşadığımız toplum içinde yapılan saha çalışmalarında kavramsal sınıflandırmayı öğrenmek ve ardından saha çalışması yoluyla, onları uygulayacağımız bağlamları bulmak yapılan çalışmalarda analitik sınıflandırmaların benimsenmesine yardımcı olur (Uygur, 2023, s. 96). Derleme ve derlenen verilerin incelenmesi bağlam merkezli kuramlardan icra ve işlevsel kuram çerçevesinde tamamlanmıştır. Halk bilimi alanında başlangıçta yapılan çalışmalar daha çok “metin merkezli” bir tutumu benimsemiştir. Ancak 20. yüzyılın başlarında bu tutum Bronislaw Malinowski ile değişime uğramıştır. Malinowski’ye göre, bir halk bilimi ürününün metni önemlidir, ancak bağlam göz ardı edildiği zaman metin canlılığını yitirir. Bağlamın önemini vurgulayan Malinowski (1990, s. 91), bir metnin anlamı o metnin anlatılış biçimiyle ortaya koyulduğunu ifade eder. Ona göre bağlam ile ele alınan metin kendine hastır. Bu yüzden bir halk bilimi ürününü derleyicisi ürünün icra ortamını yok sayarak derleme yaparsa, bize sadece kopuk bir bölüm aktarmış olur. Bu bilgiler ışığında yapılan derleme çalışmasında bağlam göz önüne alınarak icra kuramı ve işlevsel halk bilimi kuramı esas alınmıştır. Literatürdeki en genel tanımlamasını yapan Özkul Çobanoğlu icra kuramını şu ifadelerle açıklar: “folklor, anlatan ve dinleyen arasında geleneksel bir anlatı yoluyla kurulan iletişim biçimi olarak ele alınmakta ve sosyal bir olay olarak folklorun canlı icraları incelenmektedir” (2021, s. 299). İletişim biçimi olarak kabul gören halk bilimi ürünlerinin derlenip incelenmesinde icra kuramı önemli bir yer tutar. İcra kuramı ele alınarak derlenen ve incelenen bir halk bilimi ürünü anlatıcı, dileyici ve anlatı ortamından kopmadan aktarımı yapılır. İcra kuramı, ocaklık geleneği ve halk hekimliği ritüellerinin sadece tedavi yöntemlerinden ibaret olmadığını; bu uygulamaların birer "icra" olarak değerlendirilebileceğini öne sürmektedir. Bu kuram, halk hekimliği tedavi uygulamalarını bir performans olarak ele alır. Yönteminden faydalandığımız bir diğer kuram ise işlevsel halk bilimi kuramıdır. Bu kurama göre ise, “icra edilen bir folklor unsurunun onu anlatan ve dinleyende oluşturduğunun veya oluşturduklarının niteliğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.” Bu bağlamda bir halk bilimi ürünün toplum içerisindeki rolünü gözlemleyebilmek için o ürününün farklı kültürlerdeki uygulama biçimleri hakkında bilgi edinilmelidir (Çobanoğlu, 2021, s. 262-263). Halk bilimi ürünlerinin icra ve aktarımı ile geleneksel bilginin toplumlar

üzerindeki işlevselliği bilinmektedir. Bahsi geçen işlevsellik ile halk bilimi ürünü toplum içerisinde hayatı kolaylaştırdığı ve farklı gereksinimlere yanıt olduğu bilinmektedir. Çobanoğlu (2021, s. 263), bir halk bilimi ürününün birden fazla işleve sahip olduğunu belirtir. Folklorun işlevlerini ise William Bascom'un sınıflandırma içerisinde önemli olarak gördüğü birkaç işlevi şöyle açıklar:

1. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi
2. Değerlere, toplum kurumlarına ve törenlere destek verme
3. Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi işlevi
4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçıp kurtulma mekanizması.

Bascom'un yaptığı bu sınıflandırma halk bilimi alanında başarı ile kullanılmıştır (Çobanoğlu, 2021, s. 263). Bir halk bilimi ürünü kuramsal çerçeve ele alınarak derlenmeli ve incelenmelidir. Bahsi geçen kuramlar ve sınıflandırmalar, halk bilimi ürünlerinin incelenmesinde araştırmacıya rehberlik etmesi ve yürütülen çalışmaları kolaylaştırması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu tez çalışması için öncelikle bölgede halk hekimliği uygulamalarına devam eden kaynak kişiler tespit edildi. Bölgede aktif olarak halk hekimliği yapan kaynak kişiler belirlendi. Tespiti yapılan kaynak kişiler ile görüşmek için kaynak kişi listesi hazırlandı. Hazırlanan liste kaynak kişilerin yaşadığı köylere göre sınıflandırıldı. Saha çalışmasına geçmeden önce listelenen kaynak kişiler ile iletişime geçildi. Gidilecek köyde kaynak kişi tespiti önceden yapılamamış olsa bile o köyde yaşayan ya da daha önce o köyde ikamet etmiş kişilere ulaşarak köy hakkında bilgi edinildi. Saha çalışması için gidilen köylerde ilk olarak muhtar ya da imamlardan köy hakkında bilgi alındı. Bu bilgiler ile kaynak kişi tespiti yapılamayan köylerde halkın yoğun olarak bulunduğu mekânlardan köy kahvesine ya da köy çeşmesine gidilerek bölge halkı ile iletişime geçildi. Derleme için gidilen Akçaali köyünde ise muhtara ulaşılamadı. Köy kahvesi ya da köy okulunun da bulunmadığı köyde yaşayan olmadığı düşünülürken gidilen saatlerde köylülere köyün imamı ve eşi tarafından dinî eğitim verildiği anlaşılmıştır. Bunun üzerine annem ile Kur'an kursuna giderken babam da erkeklerin

eğitim aldıkları camiye gitti. Kuran kursuna girince köy halkının bütün kadınlarının burada olduğunu gördük. Gerekli açıklamaları yaptıktan sonra tespit edilen halk hekimleri ile görüşmeler gerçekleştirildi. Bu köyde nüfus diğer köylerde olduğu gibi altmış yaş üstü insanlardan oluşuyordu. Genel olarak bakıldığında Elmadağ ilçesinde yaşıyor olmam kaynak kişilere ulaşmamı kolaylaştırdı. Ancak köylerde bölge halkı dışından yabancı kimsenin bulunmaması derleme öncesinde beni her ne kadar tedirgin etmiş olsa da Elmadağ ilçesinin köylerinde yaşayan kişilerin misafirperver tavırları kaynak kişilere hızlı bir şekilde ulaşmama yardımcı olurken aynı zamanda saha çalışmalarımı kolaylaştırdı. İlçe merkezine yakın köylerde bölge halkının araştırma süreci ve araştırmacıya karşı tutumlarının daha rahat olduğu, buna karşın ilçe merkezine uzak köylerde yaşayanların araştırmaya daha temkinli yaklaştıkları gözlemlenmiştir. Bu durumu ilçede düzenlenen çeşitli etkinliklerin ilk olarak yakın köylerde yapılması ve bölge halkının dışarıdan gelen kişiler ile etkileşim halinde bulunmaları ile açıklanabilir.

Kaynak kişiler ile derleme öncesi yapılan sohbetlerde bölgede yaşadığımı vurgulamam kaynak kişiler ile güvene dayalı ilişkiler kurulmasını sağladı. Böylelikle belirlenen kaynak kişiler ile yapılan derleme görüşmeleri esnasında sesli ve görüntülü kayıtlara izin verildi. Sesli veya görüntülü kayıtlara izin vermeyen kaynak kişiler ile yapılan derlemeler bir deftere not edildi.

Bu çalışmada halk biliminin halk anlayışı çerçevesinde bugün Elmadağ ilçe sınırları içinde yaşayan herkes kaynak kişi kabul edildi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 03.10.2022 tarihli toplantı ile *Elmadağ'da Ocaklık Geleneği ve Halk Hekimliği* başlıklı tez çalışması için 12.10.2022-03.11.2023 tarihleri arasında sahada yapılan derleme çalışmalarına onay verildi. İlgili etik izin kurul raporu ekler bölümünde yer almaktadır. Metin içinde geçen yerel kelimelerin dipnotlarda anlamları Türk Dil Kurumu *Güncel Türkçe Sözlük*'e göre verilmiştir. Derleme fotoğrafları metin içerisinde verilerek numaralandırılmıştır. Fotoğraflar, ilgili yerlerde şekil numaraları belirtilerek verilmiştir. Elmadağ ilçesinde yapılan derleme çalışması için çalışma kapsamında Elmadağ ilçe merkezi ile birlikte Elmadağ'a bağlı on beş köyde araştırma yapıldı. *Yüz otuz bir* kaynak kişi tespit edildi. Bu kaynak kişilerin *yüz beşi* ocaklı *yirmi altısı* ocaklı olmamakla birlikte halk

hekimliği tedavileri uygulamaktadır. Belirlenen kaynak kişilerden *otuz altısı* çeşitli sebeplerle derlemeci ile görüşmeyi kabul etmedi. Görüşmeyi kabul etmeyen kadın halk hekimlerine bu durumun nedeni sorulduğunda, genel olarak “eşim izin vermiyor” yanıtı alınmıştır. Bölgedeki görüşme yapılamayan diğer kaynak kişilerin ise daha çok derlemecinin onları resmi makamlara şikâyet etmesinden korktukları gözlemlenmiştir. Tez  alışması kapsamında toplam *doksan beş* kaynak kişi ile görüşüldü. Elmadağ ilçe merkezi ile birlikte *on beş* köy vardır. Yapılan alan araştırma çalışması ile belirlenen köylerde derlemeler yapıldı. Gidilen köylerden Edige, Lalabel ve Yukarıkameşlar köylerinde ocaklı veya başka bir halk hekimi tespit edilemedi. Kaynak kişiler tezde “KK” kısaltması ile gösterildi. Görüşülen *doksan beş* halk hekiminden “altmış dokuz”u ocaklıdır.

Verilerin elde edilmesinde anket, mülakat ve gözlem yöntemleri kullanıldı. Bu yöntemler ile kaynak kişilerin ortamları ve bu ortamlara bağlı olarak icralarının uğradığı değişim gözlemlendi. Ayrıca farklı kültürlerden olan insanların aynı tür hastalığa farklı yöntemlerle tedavi uyguladıkları saptandı.

2. HALK HEKİMLİĞİ VE OCAKLIK GELENEĞİ

Tarih boyunca insanlığın temel sorunlarından biri olan hastalıklar, insanların çeşitli uygulamalar ve inançlara dayanarak ortaya koydukları sağaltım yöntemleriyle tedavi edilmeye çalışılmıştır. Tarihte hastalığın yaratıcı ya da kötü ruhlardan kaynaklı olarak ortaya çıktığına inanılmıştır. Bu hastalıkların sağaltımını yapan kişiler de kutsal olarak kabul edilmiştir. Türk inanç sisteminde kutsal olarak kabul edilen sağaltıcılar *kam*, *baksı*, *şaman* ve *ozan* olarak adlandırılır. Sağaltım uygulamaları, dini tören ve ayinler gibi kutsiyet atfedilen görevleri toplum içinde bulunan kam, baksı, şaman ya da ozanlar yapmaktaydılar. Tek bir kişinin yaptığı bu kutsal görevler zaman içerisinde toplumlarda oluşan dini ve kültürel değişimler ile çeşitli mesleklere ayrıldı. Günümüzde sağaltım uygulamalarının icracıları halk hekimi ve ocaklı olarak adlandırılmaktadır. Sağaltım ritüelleri halk hekimliği ve ocaklık geleneği içerisinde devam etmektedir.

Yusuf Has Hacıp *Kutadgu Bilig*'de bütün hastalıkların iyileştiricisi olarak otacı terimini kullanır (2019, s. 345-346). Orhan Acıpayamlı ise *Halk Bilimi Terimler Sözlüğü*'nde "halk hekimliği" kavramı yerine "halk sağaltmanlığı" terimini kullanır. Bu terimi ise şöyle açıklar: "Halkın, sayrılıktan korunmak sayrılığı sağaltmak amacıyla başvurduğu doğal, büyüsel ve dinsel yöntemlerin tümü"dür (1978, s. 54).

Pertev Naili Boratav halk hekimliğini, "halkın olanakların bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanımlama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümü." (1984, s. 122) şeklinde tanımlamaktadır. Sözlüklerde ve eski metinlerde geçen tanımlamalarda da görüldüğü üzere halk hekimliği kavramı eski toplumlarda çeşitli hastalıkların tedavisinde başvuru ve geleneksel yöntemlerle tedavi uygulayan kişiler olarak kabul edilmektedir.

Konuyla ilgili çeşitli adlandırmalar yapılmaktadır. "Geleneksel halk hekimliği, halk tıbbı, halk hekimliği vb." adlandırmalarda kullanılan geleneksel kelimesinin kullanımı "deneyime dayalı, uygulana gelmiş pratikler" manasına gelmektedir (Uygur, 2022, s. 60-61). Halk bilimi ürünün temel unsuru deneyime dayalı pratiklerdir. Halk hekimliği

ve ocaklı geleneğinin temeli de bu pratiklere dayanır. Literatürde halk hekimliğinin tek bir adlandırmadan ziyade çeşitli şekillerde ifade edilerek açıklamaları yapılmıştır.

Halk tıbbı terimini kullanan Yoder, (1975, s. 23-24), halk tıbbının iki dalı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre halk tıbbı “1) Tabii halk tıbbı ve 2) Dinsel büyüsel halk tıbbı” olarak ayrılır. Tabii halk tıbbı bitkisel, madensel ve hayvansal ürünlerin sağaltım amacıyla kullanılmasıdır. Sağaltım amacıyla yapılan muska, kutsal sözler ve bunlara benzer uygulamaları ise dinsel-büyüsel tıp olarak adlandırmaktadır.

Hufford (2007, s. 74-79) halk hekimliğinin hastayı ve hastanın sağaltılmasını içerdiğini belirtir. Ona göre halk hekimleri toplumda bilinen hastalıkları “(sigiller, eklem iltihabı, sancı, cinsî yetersizlik, cilt rahatsızlığı, kanser, vb.)” ve modern tıpta karşılığı olmayan “(sözgelimi mal ochio veya kem göz, ruhî çöküntü ve büyücü etkilerini)” hastalıkları tedavi etmektedirler.

Farklı adlandırmalara sahip olan halk tıbbı, “yerel tıp” (ethnomedicine) ya da “halk tababeti/sağaltmacılığı” (folk medicine) olarak da tanımlanmaktadır. Melike Kaplan halk tıbbını şöyle açıklar:

Sağlık ve hastalığa ilişkin bilgi ve uygulamaların kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla oluşan, her aktarımıyla birlikte “yeniden üretilen” sözlü sağlık bilgisini nitelemektedir. Halk tıbbı bağlı bulunduğu kültürün bir parçasıdır; halka ait iyileştirme pratikleri, nesilden nesile aktararak oluşmuş, biriktirilmiş bilgilerin ürünüdür. Alışkanlıklar, deneyimler ve pratikler nedeniyle geleneksel bilgiye dayanır ve toplumda ki herkes az ya da çok bu bilgilere sahiptir. Bu alanda hastalık tedavisi amacıyla kullanılan ürünlerin hemen hepsi toplumsal tecrübe yoluyla edinilir (Kaplan, 2011, s. 151).

İnsanlık çağlar öncesinden beridir, doğa içinde bulunan çeşitli otlar ve sağaltma gücüne sahip kimselerin yardımıyla hastalıklarının iyileşmesini sağlamıştır. Kan bağı ile geçen sağaltma gücüne sahip kimseler ise ocak/ocaklı olarak tanımlanmaktadır. Ocak, geleneksel olarak bir veya daha fazla hastalığı iyileştirme gücüne sahip olduğunu söyleyen kişilerdir.

Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük’te ‘ocak-ateş’ olarak karşımıza çıkmaktadır. Beydili “ocak-ateş” tanımını şu şekilde yapmıştır:

Eski çağlardan beri Türk düşüncesinde kutsal bilinen anlayışlardan biri de ‘ocak’tır. Onun arkaik düşünceden gelen, zengin mitolojik anlamsallığı vardır. Çağdaş Türkçelerde

‘ocak’ anlayışı: hem soy, nesil hem tarikat liderinin adı hem de belli hastalıkların tedavi gücüne sahip olup bu işi meslek edinen insanlara verilen bir addır (Beydilli, 2005, s. 436).

Acıpayamlı (1978, s. 76), ocak/ocaklı kelimesi için: “Hastalıkları, doğaüstü yöntemlerle sağaltma gücünde olduğuna inanılan erkek ya da kadın sağaltıcı” tanımlamasını yapmaktadır. Boratav (1984, s. 113-114), ocak kelimesinin soy, toplulukların bağlı bulundukları kutlu merkezler ve belirli bir ya da birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan bu işin yöntemlerini bilen kimse olarak üç farklı anlamı olduğunu belirtir. Üçüncü anlamı olan sağaltıcı güce sahip kişiler genelde ermiş kişilerin soyundan yahut bölgelerinde bulunan türbenin soyundan veya türbede görevli kişilerdir. Kesin bir kural olmamakla birlikte ocaklık kan bağı ile geçmektedir. Kadın ocaklar genelde kadınlara erkek ocaklar ise erkeklerin tedavisinde rol almaktadırlar. Ocaklar, bir veya birkaç hastalığı iyi edebilme gücüne sahip olduklarını söyleyen, bu işin metotlarını bilen kimselerdir (Duvarcı, 1990, s. 35).

Eski Türk inanç sistemine göre ilk halk hekimleri şamanlardır. Yaratıcıyla kurdukları bağ sayesinde sağaltım yapabildiklerine inanılmaktadır. Şamanlar öteki dünya ile iyi ilişkiler kurarak dünyada var olan sıkıntılara çözüm bulmaktadır (Perrin, 2001, s. 69). Fuzuli Bayat ve Çağla Çama, şamanların eski Türk inanç sistemine göre şamanları ve günümüzdeki temsilcilerini şöyle açıklamaktadırlar:

Şamanlar; dini törenlerde din adamı; hastalara geleneksel yöntem ile tedavi ederken hekim; toylarda şiirleri icra ederken ise şair ruhuna sahip kutlu kişilerdir. Anadolu coğrafyasındaki halk hekimliğinde ocak kelimesi hastalara şifa bahşeden kişi olarak karşılık bulmaktadır. Geleneksel kültür birikimine sahip olan, ocak soyundan gelen kişiler dışında, şifa bahşeden kutsal mekânlar günümüzde de varlığını sürdürmektedir. ‘Türbe, taşlara olan saygı, kümbetler, ağaçlar, kutlu sular’ vb. kutsallık atfedilen ve ruhunun olduğuna inanılan bu kutsal mekânlar da ‘ocak’ olarak nitelendirilir (Bayat ve Çama, 2023, s. 124).

Günümüzde teknoloji ne kadar gelişmiş olsa da, bireyler bazı hastalıklarını tedavi etmek amacıyla modern tıp hizmetlerine başvurmanın yanı sıra geleneksel şifacılarla gitmeyi de tercih etmektedirler. Bu iyileştiricilere ise halk arasında ocak, ocaklı, izinli, sınıkçı, kırık çıkıkçı olarak adlandırılmaktadır.

2.1 Ocaklık Geleneğinde Kültlerin Yeri

İnsanlığın her döneminde nedeni bilinmeyen sebeplerden ortaya çıkan hastalıkların, Tanrı'dan ya da kötü ruhlardan kaynaklandığı düşüncesi hâkimdir. Türk inanç sisteminde hastalık sağaltımını kutsal ile iletişim kurduklarına inanılan şaman, kam, baksı ya da ozanlar yapmaktaydı. Kutsalın tezahürü olarak kabul edilen kült inancı toplumlarda ritüeller vasıtasıyla kutsal ile iletişime geçmenin bir yöntemi (Bayat ve Çama, 2023, s. 5) olarak görülmüştür. Bu inanç çerçevesinde sağaltım için kültlere başvurulmuş ve bu kültler etrafında ritüeller oluşturulmuştur.

Anadolu coğrafyasında 'ocak' olarak adlandırılan sağaltıcılar, uyguladıkları sağaltım ritüellerinde kült inancının İslamiyetin etkisiyle birlikte devam ettiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda ocaklık geleneği ve halk hekimliği uygulamalarının doğrudan kültlerle ilişkisi olduğu söylenebilir. Literatürde kült kelimesi farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

Türk mitolojik sisteminde Tanrısal olduğuna inanılan, bundan dolayı kutsal olarak kabul edilen, koruyucu ve cezalandırıcı güce sahip varlıklar kült olarak adlandırılmaktadır. Kült Güncel Türkçe Sözlük'te "din ve yerel özellik taşıyan dini törenler" (URL-3, 2024) olarak tanımlansa da törenden ziyade kutsal olana duyulan saygıdır. Ahmet Yaşar Ocak bir şeyin kült olabilmesi için üç şart olduğunu ifade etmektedir. Ona göre;

- a) "Külte konu olabilecek bir nesne veya şahsın mevcudiyeti,
- b) Bu nesne veya şahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması,
- c) Bu inancın sonucu olarak faydayı celb, zararı defedecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar ve benzeri uygulamaların varlığı."

Bahsi geçen üç şart bir araya gelince bir şeyin kült olup olmadığı tespit edilebilmektedir (Ocak, 2002, s. 113).

Bayat (2012, s. 80), ise kültün tanımını Şöyle yapmaktadır:

Kült, Türk mitolojisinde doğaüstü varlıklar Şeklinde tasarlanan yüce ve kutsal varlıklara gösterilen saygı, ihtarım ve bazen de tapınmadır. Özellikle belli kavramların ve olguların koruyucusu olarak bilinen tanrısal varlıkların kltleŐmesi Türk mitolojisinde yaygın bir öğedir. Kült kavramına giren varlıklar, iye kavramıyla her ne kadar benzerlik gösterse de genel bir yapı içinde bulunması ve tanrısal olması açısından özel bir statü göstermektedir.

Kübra Altın Yıldız kültün kutsal olduğu kabul edilen, mitler ve ritlerin yardımıyla aktarılan, sürekli yenilenebilen ve geçmiŐi tarih öncesine dayandığı için varyantlaŐan “mitlerin ve ritüellerin bölünebilen en küçük parçaları” (2021, s. 108) olarak tanımlamaktadır.

Farklı tanımlamaları bulunan kült en basit ifadeyle kutsala duyulan saygıdır. Kltn ncelikli unsurları “kurban sunma, duada bulunma, belli kurallara uyma vb.” (Bayat ve çama, 2023, s. 20) ritelleridir. Eski Türk inançlarından olan kült inancı zamanla Şekil deĖiŐtirerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu durumu Hikmet Tanyu, Türklerin İslamiyet’i kabulünün ardından “(ağaç, orman, su, pınar, ecdat, kaya vb.) artık (izi) (sahipleri) olarak değil, dini bir formüle, dini ilkelerle birleŐtirerek devam etmiş, türbelere, ağaçlara, çalılara, gene paçavra, bez bağlanmış ve kurbanlar sunma” olarak açıklar (1975, s. 141). Bu açıklama ile kült inancının İslami bir boyut kazanarak günümüzde canlılığını koruduğunu belirtmektedir.

Elmadağ ilçesinde saptanan ocakların sağaltım uygulamalarında da kltlerin izlerine rastlanmıştır. Uygulamalar içerisinde tespit edilen ağaç kültü, atalar kültü, dağ kültü, ateş ve ocak kültü, veli kültü ve demir kültleri ile ilgili bilgiler verilecektir.

2.1.1 AĞaç Kültü

Yaşamın sembolü olarak görülen ağaç eski toplumlardan günümüze kadar kutsal olarak kabul edilmiştir. Canlı olan her varlık tanrıdan olarak görülmüştür bu yüzden saygı duyulur. Halk içinde kutsal olarak kabul edilen, sağaltım gücü olduğuna inanılan, zarar verildiğine kişinin başına felaket getirebilme gücü olduğu düşünülen birtakım ağaçlar vardır. Bu ağaçlara duyulan saygı ağaç kltdr. Çoğu kültürde ağaç Tanrıyla iletişim aracı kabul edilmektedir (Ergun, 2018, s. 111).

Tanrı ile iletişim aracı olarak görülen ağacın ve ağaç etrafında oluşan kültün bir diğer tanımlamasını Acıpayamlı yapmıştır. Acıpayamlı (1978, s. 71), ağaç kültü için kutsal ağaç kelimesini kullanarak “çevresinde ve üzerinde birtakım dinsel uygulamalar yapılan ağaç” şeklinde ifade etmektedir. Tanrı ile iletişim aracı etrafında dinsel ve büyüsel uygulamaların yapılması ağaçların Tanrısal güce sahip olduğu inancını destekler.

Bir diğer tanımlamayı yapan Bayat ve Çama (2023, s. 105), “ağaç kültü, sonsuzluğun ve yaşam döngüsünün sembolize edilmiş halidir. Tanrı ile bağ kurup ona ulaşmak ağaç vasıtasıyla gerçekleşir” ifadesiyle ağacın tanrı ile iletişim aracı olarak tasavvur edildiğini belirtmektedir. Türk inanç sisteminde ağacın kutsal olarak algılanmasının birçok nedeni vardır. Beydili (2005, s. 25-28), Türk Tanrıçılık inancında ağacın Gök-Tanrı’nın sembollerinden birini temsil ettiğini belirtmektedir. Bundan dolayı Türk mitolojisinde tanrının yarattığı her varlığın bir ruhu olduğuna inanılmaktadır.

Türk düşünce sistemi içinde “dünyayı bir ağacın tasavvuru altında düşünmüşler, kökleri dünyanın altını, gövdesi yeryüzünden gökyüzüne uzanan ve yerle göğü ayıran bir varlık olarak düşünmüşlerdir.” (Tanyu, 1975, s. 131-132). Kozmik âlem içinde ağaç ile ilgili bir diğer düşünce ise ağacın tanrıdan geldiği için kutsal ve sağaltıcı özelliğe sahip olduğu düşüncesidir. Bu inancı Mircea Eliade şu sözlerle ifade etmektedir:

Kozmos, bir ağaçla simgelenir; tanrı ağaç suretinde tecelli eder; üretkenlik, bereket, şans, sağlık -ya da daha yüksek bir düzlemde ölümsüzlük ya da sonsuz gençlik- şifalı otlarda ya da ağaçlarda yoğunlaşır; insanlık ya da belli bir soy bir bitkiden türer; insan yaşamı, zamanından önce son bulduğunda, bitkilere sığınır, kısacası var olan her şey, canlı ve yaratıcı olan her şey, sürekli yenileniyorsa bitki simgeleriyle ifade edilir (Eliade, 2003, s. 305).

Türk mitolojisinde dünyanın üç tabakadan oluştuğuna inanılmaktadır. “Kutsalın tezahürünün aracılığıyla düzeylerin kopuşunun gerçekleştirildiği yerde, aynı zamanda yukarıya doğru (tanrısal dünya) veya aşağıya doğru (alt bölgeler, ölümler dünyası) bir "açıklık" oluşmuştur. Üç kozmik düzey -Yeryüzü, Gökyüzü, alt bölgeler- birbirleriyle iletişim haline geçmişlerdir (Eliade, 1991, s.17). Bahsi geçen üç tabaka arasındaki bağlantıyı ağaçların sağladığına inanılmaktadır. İnsan hayatının kaynağı olan hayat ağacının en önemli özelliği dünyanın merkezinde yer almasıdır. Hayat ağacı, “üç

kozmetik alanı (yer altı, yer üstü ve gökyüzü) birbirine bağlar. Kozmik ağaç bazen merdivenle, bazen de ağaç direklerle temsil edilir” (Ergun, 2022, s.27). Bu hayat ağacının dalları gökte, gövdesi yeryüzünde, kökleri ise yer altındadır. Bundan dolayı kutsal bir motif olarak görülen hayat ağacı, üç kozmik âlemi birbirine bağlar (Bayat ve Çama, 2023, s. 102).

Her toplumda kutsal kabul edilen ağaçlar vardır. Altay Türklerinde kayın ve ardıç ağaçları kutsal olarak kabul edilmiş ve Şamanların düzenlediği dini ayinlerde kullanılmıştır. Altay Türklerine göre kayın ve ardıç ağaçları “tanrıdan ayrılmış bir nesne” olarak kabul edilmektedir (Ülkütaşır, 1938, s. 248). Tanrının tezahürü olarak düşünülen bu ağaçlar kutsaldır ve kutsal ile iletişim bu ağaçlar yardımıyla yapılabilir, düşüncesi hâkimdir. Anadolu’da halk hekimliği inanç ve uygulamalarında karşımıza ağaçlar çıkmaktadır. Halk inanışlarında karşımıza çıkan ağaçlar halk hekimliği sağaltım ritüellerinde de görülmektedir. Elmadağ ilçesinde siğil sağaltımı uygulamalarında iğde ağacının kullanıldığı belirlenmiştir. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde sağaltım yaparken kullanılan “iğdenin küçük bir dal parçası nazarlık olarak, ekseriyetle çocukların omuzlarına ilâştirildiği” (Ülkütaşır, 1938, s. 249) bilinmektedir. Sağaltım amacıyla kullanılan iğde ağacının eski Türk inanç sistemindeki her bir varlığın ruhu olduğu inancına dayandığı düşünülmektedir. Türk inanç sisteminde kutsal kabul edilen ağaçlar ve bu ağaçlar etrafında oluşan kültlere sağaltım uygulamalarında başvurulduğu tespit edilmiştir. Bu uygulamalardan biri de Elmadağ’daki çocuksuzluk sağaltımında karşımıza çıkmaktadır. Tekke türbesinin ocağı çocuksuzluk sağaltımı için uyguladığı ritüelde ağaca çaput bağlayarak sağaltım işlemi yapmaktadır. Türk toplumlarınca benimsenen ağaca, çalılara bez bağlama ritüeli ağaca atfedilen kutsiyetten kaynaklanmaktadır (Tanyu, 1975, s. 141). Ağaç, eski Türk inanışına göre üç âlemin arasındaki iletişimi sağlar. Ergun (2018, s. 122), “Ağaç bir ana gövdeden ziyade, bir aracı görevindedir. Tanrı kutunun temsilcisi olan kutsal ağaç, Tanrı kutunun ya da alkışının tecellisi anlamına gelen doğumdaki tanrısallığın sağlanmasında en temel araç olarak ortaya” çıktığını belirtir. Bölgede tespit edilen sağaltım ritüellerinde tanrı ile iletişimi sağlayan kutsal ağaç ile dilekler Tanrı’ya iletilerek sağaltımın gerçekleşeceğine inanıldığı söylenebilir. Eski Türk inanç sistemindeki inanışların günümüzde değişimlere uğrayarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Yaptığımız çalışmada da bu inanışın Elmadağ ilçesinde devam ettiği ve

ocakların sağaltım uygulamalarında ağacın bir araç olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

2.1.2 Ateş ve Ocak Kültü

Bütün toplumlarda ateş, yakıcılığı ve yok ediciliğinden kaynaklı olarak korkulan ve saygı duyulan bir elementtir. “Şamanistler'in inançlarına göre ateş her şeyi temizler, kötü ruhları kovar” (İnan, 1976, s.43). Geçmişten günümüze ateş ile ilgili yapılan bazı ritüeller (üzerinden atlamak, etrafında dolanmak vb.) vardır. Yapılan bu ritüellerin kişiyi kötü ruhlardan koruduğuna ve kötü ruhları kovduğuna inanılmaktadır.

Yaşar Çoruhlu ise ateş inancını açıklarken ruh kelimesini kullanmaktadır. Ona göre Türk-Moğol inançları içinde ateş kutsal kabul edilmekte ve bundan dolayı ruhu olduğuna inanılmaktadır. Kutsal ateşin insanları kötü ruhlardan, hastalıklardan koruyucu ve temizleyici olmasından kaynaklı olarak ateşe kurban sunma ve sacı saçma ritüellerinin olduğunu belirtmektedir. Ona göre ateş ve ocak kültürü birbirinden ayrılmamaktadır. Ateş (ocak) bulunduğu yerdeki hayatın devamlılığını ifade etmektedir (2002, s. 48-51).

Her daim saygı duyulan ateşin insanları hastalıktan koruduğuna ve gelecekte haber verdiğine inanılmaktadır. Türk inanç sistemine göre ateş tanrı tarafından verilmiştir (Beydili, 2005, s. 437). Şaman söylentilerine bakıldığında ateşin gökten indiği, güneş ile aydan geldiğine inanıldığı görülmektedir. Gökten gelen kutsal olarak kabul edilmektedir. Kutsal olan ateş insanları yukarı ve yer âleminin ruhlarıyla birleştirdiğine inanılmaktadır (Bayat, 2012, s. 129-130).

Wilhelm Radloff, şaman inançlarının incelendiğinde ateş ile ilgili inanış ve ritüeller olduğunu belirtmektedir:

Şamanistlerin inançlarına göre ateş her şeyi temizler, kötü ruhları kovar. VI. yüzyılda Batı Gök Türk hakanına gelen Bizans elçilerini ateşler arasından geçirmişlerdi. Moğol saraylarında da bu adet vardı. Bu tören elçilerle gelmesi muhtemel olan kötü ruhları kovmak için yapıldı. Bu inancın izlerine Müslüman Türklerde de rastlıyoruz. Başkurtlar ve Kazaklar bir yağlı paçavrayı tutuşturup hastanın çevresinde "alas, alas" diye dolaştırırlar. Buna "alaslama" derler. Bu kelime Anadolu Türkçesinde "alazlama" şeklinde muhafaza edilmiştir, ateşte temizleme anlamını ifade eder. "Alas" kelimesi Altay şaman dualarında çok geçer. Yakut oyun-kamları ateşle kötü ruhları kovmak için

okudukları afsunlarda "alias, alias" diye bağırırlar. Yakutça "aliasta"(= alazla) yanan paçavra ile ayin yaparak kötü ruhları kovmak demektir. Yakutlar bu töreni yapan hakkında "oyun aal uotanan aalastır" (şaman kutlu ot-ateş ile alazlıyor) derler. Ateş ruhuna hitaben okunan şaman ilahilerinden anlaşıldığına göre aile ocağı kültü ile ateş kültü birbirinden ayırt edilmez. Aynı zamanda ocak kültü atalar kültüyle bağlıdır (şaman dualarında "atamızın yaktığı ocak" denir) (Radloff, 2008, s. 274-275).

Ateş ve ocak kutsal olarak kabul edilen Tanrı'nın birer tezahürüdür. Satı Kumartaşlıoğlu kültün konusunu, Tanrı olarak algılanan ve tapınılan varlıklar değil, Tanrı'nın yansıması olarak kabul edilen varlıklar olarak belirtir. Ona göre;

Ateş ve ocak, etrafındaki inanış ve uygulamalar, tapınım veya dini bir ibadet değildir. Ateş ve ocak karşısında edilen dualar, ateş ve ocağa takdim edilen saç ve sunular vb. doğrudan ateş ve ocağa değil, asıl varlık olan Tanrı'yadır. Ateş ve ocak, insanlarla Tanrı veya diğer tanrısallar arasında aracı bir varlık pozisyonundadır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 5).

Bu tanımlamaya göre: Ateş ve ocak ile ilgili inanışlar ve yapılan ritüeller de bir kültür oluşturmaktadır. Eski Türk topluluklarında kutsal ve koruyucu olarak inanılan ateş kültü günümüzde toplum içinde kutsallığını korumaktadır. Anadolu da arınmak ve sağaltım yapmak amacıyla çeşitli ritüeller yapılmaktadır. Eski Türk inanç sisteminde hastalık ve rahatsızlıklara kötü ruhların sebep olduğu düşüncesinden dolayı ocaklar sağaltım yaparken ateş kullanarak kötü ruhları korkutup hastalığı vücuttan uzaklaştırmayı amaçlarlar. Araştırma alanında ocakların uyguladıkları sağaltım ritüelleri içinde sağaltım yapılacak kişiyi arındırmak ya da korkutmak amacıyla ateş kullanıldığı görülmüştür. Gelincik ve parpılama ocaklarının yaptıkları sağaltım işlemlerinde hasta kişinin sağaltımını yaparken kullandıkları demiri ateşe tuttuktan sonra hasta kişiyi bu demir ile sıvamaktadırlar. Elmadağ ilçesinde hâlâ canlılığını koruyan ocaklık geleneğindeki uygulamalarda ateş-ocak kültürünün izleri görülmektedir

2.1.3 Dağ Kültü

Eski Türk inanç sisteminde Tanrı gökte ve göğe yakın olan yerlerdedir. Dağların yüksekliği ve görünümündeki kudretinden dolayı eski Türk inanışında dağlar, Tanrını mekânıdır (İnan, 1986, s. 49). Tanrı mekânı kutsaldır, saygı duyulur. Kutsal mekânlar arasında yüksek dağlar ve pınarlar vardır. Bu mekânlar kutsal olduğuna inanılan ruhların makamı olarak kabul edilmektedir. Osman Turan, "nitekim buralarda Tanrı'ya dua ediliyor ve kurbanlar kesiliyordu. Bu makamlar İslam evliyalarının türbelerine

benzemekte; vatan şuurunu doğurmakta ve kuvvetlendirmekte (2003, s. 73) şeklinde kutsal olan mekânları ve bu mekânlarda yapılan ritüelleri açıklamaktadır.

Dağ, özellikle Altay-Sayan Türkeri'nin destanlarında kutsal vatan sembolüne çevrilir. Nitekim Altay Dağı vatan olarak telakki edilmiştir. Aynı zamanda dağ, ata ruhlarının barındığı yer olduğundan dolayı da kutsaldır (Bayat, 2006, s. 50). Bahattin Ögel, Türk inanç sisteminde büyük dağların kudreti görünümü dağların Yaratıcı ile konuşma ve ilgi kurma düşüncesinin hâkim olmasına neden olduğunu belirtmektedir (2014, s. 583). Toplumlarda dağ görünümünden dolayı kudretli olduğuna inanılır. Bu kudretinden dolayı tanrı mekânı olarak algılanır.

Gök, ulaşılması imkânsız ve yücedir. Türk inanç sisteminde tanrı mekânı olarak kabul edilen gök kutsaldır. Gökyüzü ile yeryüzünün birleşmesini sağlayan ise dağlardır. Bundan dolayı dağlar merkez olarak kabul edilir. Kutsal mekân olarak bilinen tapınaklar, saraylar, kutsal şehirler ile ilişkilendirilir (Eliade, 2003, s. 114). Kutsal olarak kabul edilen dağ, tanrı ile iletişime geçme merkezi olarak kabul edilmiştir. Kutsala saygı duyulma zorunluluğu ve sağaltım gücü inancından kaynaklı olarak dağlar ziyaret yerleri ve bazı ritüellerin merkezi olarak görülür. Günümüzde uygulanan ritüeller içinde dağ kültü İslamiyetin etkisiyle birlikte atalar ve veli kültü ile bağlantılıdır. Bu yüzden yapılan sağaltım uygulamalarında dağ kültürünün izlerini dolaylı olarak görmekteyiz. Elmadağ halkının sağaltım amacıyla Yeşildere köyünde bulunan Seyit Cemali Türbesine gittiği tespit edildi. Türbe köyden uzakta ve dağlık bir bölgede bulunmaktadır. Ocağı da bulunan bu türbeye kişiler ocaklara başvurmadan da giderek sağaltım için çeşitli ritüeller uygulamaktadırlar. Türbelerin genelde dağ yamaçlarında oluşu ve toplum içinde sağaltım için türbelere başvurusu, dağların yaratıcı ile iletişimi sağlayan merkez olduğu inancını destekler. Bu inanca bağlı olarak türbelerin de yaratıcıyla bir iletişim merkezi olduğuna inanılır. Bu iki inanç birbirini destekler niteliktedir. Bu yüzden dağ kültü ve veli kültü İslamiyetin etkisiyle sağaltım ritüellerinde bir arada görülür.

2.1.4 Demir Kültü

Demir, Türk kültüründe her zaman kutsal olarak kabul edilir. Ergenekon destanında Türklerin demir dağı eritmesiyle birlikte demir ve demirciliğin Türk mitolojisindeki konumu belirlenmiştir. “Demir ister gökten düşmüş olsun isterse toprağın bağrından sökülüp alınmış olsun, her durumda kutsal güçlerle yüklüdür. Metale hürmet en yüksek kültürlerin halklarında bile korunmuştur” (Eliade, 2000, s. 28). Demir, Türk kültürü içinde koruyucu ve kurtarıcı rolüyle bir kült halindedir. Demirin kötü ruhlar ve hastalıklara karşı koruyucu olduğuna inanılmaktadır. Bu inançtan dolayı demir madeninden yapılmış eşyaların koruyucu olarak kullanıldığı bilinmektedir (Kalafat, 2009, s. 123 ve 137). Kötü ruhları karşı koruyucu olarak görülen “demir: İyiliği üstün kılan, kötü ruhları kovan ve egemenliği kuran tanrısal güç” (Korkmaz, 2003, s. 55) olarak tanımlanır. Sedat Veysi Örnek ise demirin belalara karşı koruyucu sihri bir güce sahip olduğunu belirtir (1966, s. 104).

İnsanlık tarihindeki tüm toplumlarda gücü ve farklı bir takım özellikleri olduğuna inanılan demir, kutsal olarak kabul edilir. Bazı toplumlar onun gökten geldiğini, bazı toplumlar ise yeryüzünde bulunduğuna inanmaktadırlar. Bu inançlar çerçevesinde farklı ritüeller oluşturulmuştur (Türkmen, Türker, 2014, s. 2-3). Gök Türkler için demir kutsaldır, çünkü Tanrı mekânıdır. Gökten gelen her şey Tanrının bir tezahürüdür bu yüzden de kutsal güçleri bulunur. Demirin gökten geldiği inancı ona kutsiyet atfetmektedir.

Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte demire atfedilen bu kutsiyet devam etmektedir. İslami inanca göre demir, gökten Allah tarafından indirilmiştir. Hadid suresi 25. ayette:

Andolsun biz peygamberlerimizi açık kanıtlarla gönderdik, beraberlerinde kitap ve adalet terazisini de indirdik ki insanlar hakkaniyete uygun davransınlar. Bir de demiri indirdik ki onda büyük bir güç ve insanlar için yararlar vardır. Böylece Allah, görmeden iman ederek kendisine ve peygamberlerine yardım edecekleri ortaya çıkaracaktır. Şüphesiz Allah güçlüdür, üstündür. (URL-4, 2024)

Bu ayete göre demir, Allah tarafından yeryüzüne indirilmiştir. Yaratıcının gönderdiği her şey kutsaldır ve saygı duyulmalıdır. Demire duyulan saygı ve atfedilen kutsiyetin izleri hâlâ günümüzde aktif bir şekilde devam etmektedir.

Elmadağ ilçesindeki ocakların sağaltım işlemi esnasında demir ya da demir madeni içeren ürünlerin kullandıkları belirlenmiştir. Sarılık kesme ocağının sağaltım esnasında bıçak kullanması, parpılama ve gelincik ocaklarının hastaları sıvamak için demir kullanmaları demire atfedilen kutsiyet ile bu inancın günümüzde hâlâ devam ettiği tespit edilmiştir. Sağaltım ritüellerinde kutsal olduğuna inanılan demir ile sağaltım günü arttıran ocaklar bu ritüeller esnasında okudukları dualar ve surelerle yapılan sağaltım işlemine İslami bir boyut kazandırarak sağaltımı güçlendirir. Günümüzde izlerini devam ettiren eski Türk inanışların ve demir kültü inancı Elmadağ ilçesi ocaklarının sağaltım uygulamalarında canlılığını koruduğu belirlenmiştir.

2.1.5 Su Kültü

Eski Türk inanç sisteminde su kozmogoninin temelini oluşturur. Su, temizliğin, arınmanın ve varlığın sembolüdür. Eliade (2003, s. 198), suyun “tüm yaşam düzlemlerinde hayatın ve büyümenin kaynağı” olduğunu ifade eder. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*’te ise su; “Türk mitolojik dünya modelinde ebedi başlangıç olan kaosu bildiren ve yaratılış sürecinde rol oynayan, yapı yaratıcı bir mitolojem. Yaratılışın başlıca unsuru olarak görülen su, çeşitli mitolojik sistemlerde ilk başlangıçla bağlıdır, ilk kaosu tanıtır ve onun eşdeğeri yerine ortaya çıkar” (Beydili, 2005, s. 501). Yaratılışın temelini oluşturan su, Türk inanç sisteminde kutsal olarak kabul edilmektedir.

Her dönemde kutsal ve saygı duyulan suyu Ögel (2014, s. 423), mukaddes olarak tanımlamaktadır. Ona göre, “Göktürk yazıtlarında yer, ancak su ile birlikte düşünülebilirdi. Bundan dolayı yazıtların her yerinde, “ıduk Yer-sub” yani “mukaddes yer ve su deyiminin görebiliriz. Eski Türkçede “ıduk” mukaddes denektir. Çünkü “su, tanrı tarafından gönderilmiştir”. Tanrıdan gelen her şey kutsaldır ve saygı duyulur. “Türkler için su hem yaşamın devamlılığını sağlamak için bir araç hem de kutsallığına inandığı bir tabii varlık” (Baysal Yurdakul, 2020, s.173) olarak görülmektedir. Suya atfedilen bu kutsiyet zaman içerisinde kutsallığını koruyarak çeşitli ritüeller çerçevesinde günümüze kadar ulaşmıştır.

Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte suya atfedilen kutsiyet inancı değişime uğramamıştır. Kur’an-ı kerimde geçen su ile ilgili ayetlerde bu durumu açıkça görmekteyiz. Suyun kutsallığıyla ilgili bazı ayetler şunlardır: “Bir de gökten mübarek bir su indirip de, onunla bağlar, bahçeler ve biçilecek taneler bitirmektedir” (Kur’ân-ı Kerîm Meâli, çev. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Kaf 50/9). Bakara 2/22, Enam 6/99, A’raf 7/57, Ra’d 13/17, İbrahim 14/32. Suyun gökten indiği yaratıcıdan geldiği ve kutsal kabul edilmesi ile ilgili ayet örnekleridir.

Kutsal kabul edilen su, sağaltım yaparken ocaklar tarafından bir yardımcı görülmüştür. “Halk hekimliğinde su, hem ana tespit ve tedavi unsuru hem de tedavi öncesi arınma sağlayıcı araç olarak kullanılmaktadır. Kutsallığı, yok edici, arındırıcı ve yeniden yaratıcı sıfatlarına sahip olması suyu, şifalanma sürecinin olmazsa olmazlardan biri haline getirmiştir” (Yurdakul Baysal, 2020, s. 239). Bu düşünce doğrultusunda tedavi ritüellerinde ocakların suyun yenileme ve arındırma gücünden yararlandıkları söylenebilir. Araştırma alanında yapılan derlemeler ile ocakların sağaltımda suyu kullandıkları tespit edilmiştir. Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre, ocakların sağaltım ritüellerinde su kullanımı şöyle tablolastırılabilir:

Tablo 2.1 Ocakların uyguladıkları sağaltımlarda su kullanımları

Ocaklar	Sağaltımda Su Kullanımı
Aydaş	KK57, KK90
Bulgur Püskürtmesi	KK37, KK48, KK63, KK89, KK91
Gelincik	KK16
Göz Çıbanı	KK22
Köstün	KK20, KK29, KK49, KK50, KK83
Kurşun Dökme	KK15, KK19, KK44, KK47, KK56, KK61, KK64, KK72
Nazar	KK17, KK24
Parpılama	KK13
Sarılık	KK31
Temre	KK18

Yapılan alan araştırması neticesinde yirmi yedi farklı ocağın, uyguladığı sağaltım ritüellerinde suyun kullanıldığı saptanmıştır. Baysal Yurdakul; suyun bolluğu, bereketi, üreme ve doğurganlığın temsilcisi olduğunu belirtir (2020, s. 283). Türk inanç sisteminde arınma ve şifa olarak kabul edilen su bütün toplumlarda kutsal olarak

kabul görmüştür. Sağaltım uygulamalarında suyun kullanım nedenini Eliade (2003, s. 201) şöyle açıklamaktadır: “tedavide, hastalığın ezeli suyla teması sağlanarak mucizevi bir yenilenmeyi gerçekleştirmenin yolu aranır: su, tüm biçimleri parçalama ve özümseme gücüyle kötülüğü emer”. Suyun kötülüğü yok etmesine olan inancın sağaltımlarda su kullanımıyla devam ettiği görülmektedir. Bu tanımlardan yola çıkarak yapılan sağaltım uygulamalarında eski Türk inanç sisteminin izlerinin görüldüğü söylenebilir. Ayrıca ocakların sağaltım uygulamalarında suyun hastalık sağaltma gücünü kullanırken okudukları sureler ile ritüellerin İslami bir boyut kazanarak su sağaltımının etkisini arttırmaktadırlar.

2.1.6 Atalar Kültü

Bir topluluğun ata olarak kabul edip saygı duydukları kişi ya da kişiler etrafında oluşturdukları çeşitli ritüeller atalar kültü bağlamında ele alınabilir. Öldükten sonra tanrılar gibi yaşadığına inanılan atalar ilahi güçlere sahiptir. Zor durumlarda yaşayan canlılara yardım ettiğine inanılan ata ruhları için çeşitli ritüeller yapılmaktadır. Bu ritüeller ziyaret, adak, kurban vb. uygulamalardır (Korkmaz, 2003, s. 27). Literatür içinde atalar kültünün çeşitli tanımlamaları mevcuttur.

Yıldız Altın, atalar kültünün tanımını yaparken ilk olarak ata kelimesini açıklamaktadır. Ona göre;

...ata, zamanda bir dalgalanma ve mekânda bir iz bırakan; çoğu zaman kendisinden yardım beklenen ve bu yüzden hem korkulan hem de saygı duyulan ölmüş veya hayatta olan bir kültürel öznenin/aktörün, atalara ait bileşenler olarak ifade ettiğimiz, belli nitelikler (yaş, tecrübe, işlev, yapı gibi) çerçevesinde tipleşmesidir. Atalar kültü ise ata vasfı kazanmış bu kültür tiplerine ilişkin inanış ve uygulamaların tümünü kapsamaktadır (Altın, 2021, s. 158).

İnanç ve uygulamaların temelinde atalara saygı ve Tanrıyla iletişim kurma amacı vardır. Çünkü Türk inanç sistemine göre kişi atalar kültü vasıtasıyla Tanrıyla bağlantı kurmaktadır. Ata olduğuna inanılan kişiler ölümle birlikte tanrıyla iletişime geçmektedir. Tanrıyla bağları olan atalara saygı duyulmakta ve zor durumdayken ata ruhlarından yardım istemektedirler. Ata ruhu ziyaretleri sırasında kanlı ve kansız kurban sunulmaktadır. Türk inanç sisteminde atalara kurban sunmanın kişinin ataların

saygısını kazanmasına sebep olduğuna inanılmaktadır (Bayat ve Çama, 2023, s. 19-40).

Eski Türklerde ataların, halkı koruyup denetim yaptığına ve toplumun isteklerine karşılık verdiğine inanılmaktaydı. Türklerde İslamiyet'in kabulüyle birlikte her şeyin Allah tarafından verildiği inancı olmuştur. Bu inançtan dolayı erenlerin Allah dostu olduğuna inanılmaktadır. Zaman içerisinde atalar kültü inancı İslamiyet'in etkisiyle değişime uğramıştır. İslamiyet'le birlikte kişiler istek ve dileklerinin veli ziyaretlerinde dile getirirler. Ziyaretlerde edilen duaların velilerin "yüzü suyu hürmetine" yaratıcı tarafından kabul edileceği inanıcı hâkimdir. Bu düşünceden yola çıkarak atalar kültürünün, yaratıcı ile halk arasındaki iletişimi sağladığı söylenebilir. Atalara saygı duymak yaratıcıya duyulan saygıyı göstermektedir (Bayat ve Çama, 2023, s. 53). Yaratıcıya olan saygı göstermenin bir yansıması olan atalar kültü inancı kültürümüzün birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır. Ocakların sağaltım ritüellerinde atalar kültü, önemli bir yer tutmaktadır. Atalardan miras kalan güç ve bilginin, şifa süreçlerinde etkili olduğuna inanılmaktadır. Örneğin, bir ocak sahibi, kendisine "el verilmiş" olduğunu, yani atalarından manevi bir yetenek aktarıldığını ifade eder ve sağaltım sırasında dualar bu gücü harekete geçirir. Bölgede tespit edilen atalarla bağlantılı Seyit Cemali Türbesi, Tekke Türbesi, Seyit Bila Koca Türbesi gibi kutsal mekânlarda hastalar üzerine tılsımlı dualar okunur veya bu mekânlardan alınan su ve toprak şifa için kullanılır. Günümüzde İslamiyet ile birlikte atalar kültü etrafında oluşan bu ritüeller veli kültüne dönüşmüştür. Yapılan çalışma ile toplumların sağaltım için ilk olarak yaratıcıya başvurdukları belirlenmiştir.

2.1.7 Veli Kültü

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte oluşan veli kültü yaratıcı olarak kabul edilen Allah'ın sevdiği ve toplum tarafından sevilen, saygı duyulan ve Allah dostu olarak tasvir edilen kişilerin aracı olarak halkın istek, yardım ve ihtiyaçlarını Allah'a bizzat ilettiği inancıdır. Ocak, veli kültürünün kökeninin atalar kültüründe aranması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre İslamiyet'in kabulüyle birlikte veli kültü ortaya çıkmıştır. Ocak (2002, s. 62), veli kültü bütün Müslüman milletlerinde farklılıklar gösterdiğini belirtmektedir. Veli kültürünü Bayat ve Çama ise şu şekilde açıklamaktadır:

Kutsalın aracılığıyla Tanrı'ya ulaşmak hem eski Türklerde hem de Müslüman Türklerde aynı düşünceye dayanmaktadır. Çünkü insan Tanrı varlığını, Tanrının mutlak gücünü, Tanrısal düzeni, kutsal varlıkları, kutsal mekânları, kutsal nesneler yoluyla algılamakta ve Tanrı kudretinin bu tecellilerini sosyal yaşantısına sokmaktadır. Bir başka sözle yaratılan yaratılan arasındaki alakayı kuran en önemli kurum geçmişte atalar, şimdide ise evliya kültürüdür (Bayat ve Şama, 2023, s. 49).

Ocak'ın vurguladığı gibi İslamiyet'le birlikte biçim değiştiren ve veli/evliya kültürünü alan bu kültür yaratıcıyla bağlantı kurma aracı olarak görülmüş ve etrafında ritüeller oluşturulmuştur. Günümüzde ulu, ermiş ya da veli olarak bilinen kişilerin yaratıcı tarafından sevildiğine inanılmaktadır. Bu yüzden de yaratıcıya iletilmek istenen dilek ve istekler için bu veliler bir aracı olarak görülmektedir. Emre Akçay, Veli tanımını şöyle yapmaktadır: “Allah'ın kendisine verdiği yükümlülükleri eksiksiz olarak yerine getiren, onun yolunda ilerleyen arif kimselere denilmektedir” (2021, s.19). Günümüzde eski Türk inanç sistemindeki atalar kültürünün İslamiyet'i kabul eden toplumlarda değişime uğrayarak veli kültürüne dönüştüğü söylenebilir.

Velilerin atalar kültürü gibi kültür olarak kabul edilmesi velinin ölümünden sonra geçen uzun sürede gerçekleşmektedir. Veli kültürü etrafında yapılan çeşitli ritüeller vardır. Bu ritüeller veli adına yapılan türbe, yatır ve mezarlarda gerçekleştirilmektedir. Türbe ziyareti, türbede kurban kesmek vb. ritüellerin yaygın olarak yapılmasının sebebi velilerin menkıbelerine olan inançtır (Bayat ve Çama, 2023, s. 55).

Sözlüklerde daha çok mezar olarak geçen türbe kendi dönemleri içinde maneviyatının yüksek olduğuna inanılan, halk tarafından ziyaret edilen ve dertlerine deva olacağına inandıkları Allah dostu kişilerin mezarlarıdır. Halk arasında türbeye yatır da denilmektedir. Türk Dil Kurumu *Güncel Türkçe Sözlüğü'nde* yatır; “Doğüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan kimsenin mezarı” (URL-3, 2024) olarak tanımlanmaktadır.

Bu mezarlar genel olarak bir oda içinde bulunmaktadır. Yılmaz Önay'ın verdiği bilgilere göre; “bir yatır ile çevre halkı arasında manevi bir bağ bulunur. Bu bağın oluşmasında ilahi nizamın korunmasına yönelik bir anlayış sezilir. İnsanlar, yatırın manevi kişiliğinde kurtarıcı bir gücün varlığına inandığından, yatırlara bu anlayış ile yaklaşırlar” (2003, s. 283). Bu inanıştan dolayı türbeler kutsal olarak kabul edilmektedir. Kutsal olana saygı gösterilir ve sağaltım gücü olduğuna inanılmaktadır.

Günümüzde türbelerin sağalım gücü olduğuna inanılmaktadır. Bu inanıştan dolayı türbeler etrafında oluşan çeşitli ritüeller vardır. Elmadağ ilçesinde üç türbe/yatır bulunmaktadır.

Bölge halkının sağaltım ve ziyaret amacıyla gittikleri bu türbelerin ikisi ocaklı iken biri ocaksız bir türbedir. Yeşildere’de bulunan Seyit Cemali Türbesi’ne çocuksuzluk sağaltımı ve felçli sağaltımı için gidilir (Küçükbasmacı ve Uğurluel, 2024, s. 135-137). Felçli sağaltımı için türbenin ocağına müracaat edilmelidir. Karacahasan’da bulunan Seyit Bilal Koca Türbesi ise ocaksız bir türbedir. Bölge halkının ziyaret amaçla ve “çakma” adı verilen bir hastalığın sağaltımı için bu türbeye başvurur (Uğurluel, 2023, s. 432). Tekke köyünde bulunan yatırlara da çocuksuzluk çaresi için başvurulur. Bu yatırın ocaklı ailesi olmasının yanı sıra Tekke köyünde yaşayan herkes çocuksuzluk sağaltım ritüellerini uygulayabilir. Elmadağ ilçesinde sağaltım amacıyla başvuru alan türbe örneklerinden ve burada hâlâ uygulanmaya devam eden sağaltım ritüellerini göz önünde bulundurarak bölgede veli kültü inancının aktif olduğu yapılan alan çalışması ile gözlemlenmiştir.

Eski Türk inançlarından günümüze kadar çeşitli dönüşümlere uğrayarak gelen kültü inancının izlerinin araştırma alanında da sadece sağaltım uygulamalarında değil bütün gelenek ve göreneklerde görülmesi mümkündür. Zaman ne kadar geçerse geçsin toplumların yaşam tarzlarına sirayet eden kültürel kodlar gelecek nesillere aktarılmaya devam etmektedir.

3. ELMADAĞ HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLIK GELENEĞİ

Sağaltım gücü olduğuna inanılan ocakların günümüzde Anadolu'nun birçok bölgesinde sağaltım uygulamalarını icra ettikleri bilinmektedir. Araştırma alanında ocaklık geleneğinin canlılığını koruduğu gözlemlenmiştir. Elmadağ'da tespit edilen ocakların yirmi farklı hastalığa sağaltım ritüelleri uyguladıkları belirlenmiştir. Tespit edilen uygulamalar el alma ritüelleri, sağaltım uygulamalarında uyulması gereken kurallar açısından incelenmiş ve ocaklık geleneğinde hastalık sebepleriyle ocakların sağaltım uygulamaları verilmiştir.

3.1 Ocaklı Olma Yolları

Ocaklar kültürel belleğin aktarıcısıdır. Bu aktarım ocaklı kişilerce çeşitli el verme yöntemleriyle sağlanmaktadır. Ocaklı/ocak ile aynı soydan gelen ve bu geleneğin nesiller arası devamlılığını sağlamak ve sağaltma gücünün aktarımı işlemine “el alma” denilmektedir. Araştırma alanı olan Elmadağ'da ocaklarla yapılan derlemeler sonucunda bu ritüelin farklı şekillerde uygulandığı görülmüştür.

Ocaklının kutsal olduğuna inanılan sağaltım gücünün aktarımını farklı türleri vardır. Ayşe Duvarcı bu türleri üç ana başlıkta ayrıntılı olarak incelemektedir. Sağaltım gücü aktarımı;

1. Yatırın soyundan gelme
2. Ocak olarak kabul edilen eve gelin gelme
3. Ocaklıdan el alarak ocaklı olma (Duvarcı, 1990, s. 35) olarak üçe ayırmaktadır.

Duvarcı'nın tespitinden yola çıkarak Elmadağ bölgesinde yapılan çalışma ile Elmadağ'da ocaklı olmanın yolları tespit edildi. Duvarcı'nın tespitlerine ek olarak “rüya ile ocaklı olma” ve “Hayvan öldürme ile ocaklı olma” yolları belirlendi. Elmadağ'da yapılan derleme çalışması ile belirlenen ocaklı olma yolları altı başlıkta incelendi. Bu başlıklar şöyle sıralanabilir:

1. Yatırın Soyundan Gelerek Ocaklı Olma: Bir yatır ya da türbede bulunan kişinin soyundan geldiğine inanılan kişiler ocaklı olarak kabul edilir. Bazen ocaklık bir aile olurken bazen de yatırın bulunduğu tüm köy ocaklı olarak kabul edilmektedir.
2. Ocaklı Olarak Kabul Edilen Eve Gelin Gelme: Bu el verme işleminde herhangi bir ritüel uygulanmaz. Eve gelen gelin ailenin, soyun bir parçası olarak kabul edilir. Ocaklı aileye gelen gelin ocaklı olarak görülür.
3. Kan Bağı ile: Ocaklı ile kan bağı olan herkes ocak olarak kabul edilir. Bu durum bazen sadece erkek ocaklardan erkeklere geçerken bazı durumlardan da tam tersi olarak kadın ocaklardan kadınlara ocaklık geçmektedir.
4. Ocaklıdan El alma/verme: Tespit edilen beş farklı yöntemi vardır. Bu yöntemler sırasıyla verilmiştir:
 - a. Ocak Sahibi El Vereceği Kişinin Ağzına Tükürmesiyle: Bu ocaklarda el verme işlemi daha bebekken yapılmaktadır. Ocaklı, ocaklığı devam ettirmesini istediği bebeklerin ağzına tükürerek el verme işlemini gerçekleştirir.
 - b. Ocaklının Elini ya da Herhangi Bir Uzvunu Tutarak: El verme işlemi esnasında kişi ocaklının eline, parmağını gibi bir uzvunu tutarak el alır.
 - c. Ocaklının Sağaltım Yaparken Kullandığı Malzemenin Bir Parçasının Verilmesi: Ocaklı sağaltım yaparken kullandığı kalem, kömür, tuz vb. cisimleri bölerek ocaklığı devam ettirmek isteyen kişiye verir. Bu ritüel ile kişi ocaklı olur.
 - d. Ocaklının İzin Vermesi: Herhangi bir işlem yapılmadan sadece ocaklı “sana izin verdim” diyerek eline verir.
 - e. Herhangi Bir Şart Olmaksızın Ocaklının El Vermesi: Ocaklı el vermesi için bir ritüelin uygulanmadığı el verme işleminde ocaklı el vereceği kişinin ocaklığı devam ettirmesine gönülden rıza göstermesi yeterlidir.
5. Rüya Yoluyla: Kişinin rüyasında pir, dede, ulu, ak sakallı olarak adlandırılan kişileri görür. Pirlar kişiye sağaltım yapması için izin verir. Pirlar kişiye rüyasında hangi hastalığın nasıl sağaltılması gerektiğini öğretir. Böylece kişi el alarak ocaklı olur.

6. Hayvan Öldürme Yoluyla: Araştırma alanında sadece Köstün ocağında görülen bu ocaklı olma yönteminde, kişinin tek elini kullanarak köstebek öldürmesiyle Köstün ocağı olacağına inanılmaktadır.

Bölgede tespiti yapılan ocaklı olma yolları şöyle tablolaştırılabilir:

Tablo 3.1 Ocaklı olma yolları

	Ocaklı Olma Yolları									
Ocaklar	Yatırın Soyundan Gelme	Ocaklı Olarak Kabul Edilen Eve Gelin Gelme	Kan Bağı	Ocaklıdan El Alarak Ocaklı Olma					Rüya Yoluyla	Hayvan Öldürme Yoluyla
				Ocak Sahibi El Vereceği Kişinin Ağzına Tükürmesiyle	Ocaklının Elini ya da Herhangi Bir Uzvuunu Tutarak	Ocaklının Sağaltım Yaparken Kullandığı Malzemenin Bir Parçasının Verilmesi	Ocaklının İzin Vermesi	Herhangi Bir Şart Olmaksızın Ocaklının El Vermesi		
Ağrı Bağlama	-	-	KK12, KK66, KK76	-	-	-	-	-	-	-
Aydaşlama	-	KK40, KK90	KK11, KK57	-	-	-	-	-	-	-
Bademcik	-	-	-	-	-	-	-	KK70	-	-
Bakır Basması	-	-	KK11, KK38	-	KK50	-	-	-	-	-
Bulgur Püskürtmesi	-	KK40	KK26, KK37, KK38, KK48, KK63, KK68, KK84, KK89, KK91	-	KK55	-	-	-	-	-
Felçli Sıvama	KK79	KK28, KK32	KK32	-	-	-	-	-	-	-
Gelincik	-	-	KK16	-	-	-	-	-	-	-
Göbek Çekme	-	KK58	-	-	-	-	-	KK58, KK56	KK60	-
Göz Çıbanı	-	-	KK22	-	-	-	-	-	-	-
İt Dirseği	-	-	KK38	-	-	-	-	-	-	-
Korku	-	-	-	-	-	-	-	-	KK56	-
Köstün	-	KK29	KK20, KK49, KK83	-	KK50	-	-	-	-	KK2
Kuluç Kıрма	-	-	KK26, KK91	-	-	-	-	-	-	-
Kurşun Dökme	-	KK64	KK72	-	KK56	-	KK61	KK15, KK19, KK47	-	-
Nazar	-	-	KK38	-	-	-	KK17	KK21	KK24	-
Pamukçuk	-	-	KK11	-	-	-	KK61	-	-	-
Parpılama	-	-	KK13, KK77.	-	-	-	-	-	-	-
Sarılık	-	KK31	-	-	-	-	-	-	-	-
Sigil	-	KK36, KK53, KK80	KK42, KK45, KK46, KK53, KK59, KK81, KK93.	-	KK45, KK59	-	-	-	-	-
Temre	-	KK18, KK54, KK88	KK8, KK11, KK25, KK42, KK44, KK45, KK46, KK59, KK67, KK69, KK81, KK93.	KK46	KK44, KK45, KK59	KK17	KK3, KK14	-	-	-

Altı başlık altında incelenen ocakların el alma ritüellerinde en çok kan bağı ile el verme ritüeli karşımıza çıkmaktadır. Ocaklar el vermek ve eğitebilmek için kendi kanından, akrabası olan kişilere el vermenin daha iyi olduğunu ve kan bağı şartının olması gerektiğini savunurlar. Görüşülen ocakların verdikleri bilgilere göre herkes ocak olamamaktadır. Ocaklı sağaltım ritüelini tam olarak öğrenmeli, sağaltımı öyle yapmalıdır. Araştırma alanındaki bazı ocaklar el vermek istemediklerini belirtmiştir. Kimi ocak sürekli hasta gelmesinden şikâyet ederken kimi ocak da bu geleneğin devam etmesinin bir mantığı olmadığını söylemiştir.

3.2 Ocaklık Geleneğinde Uyulması Gereken Kurallar

Ocaklar tedavi uygularken belirli ritüeller uygulamaktadırlar. Bu ritüellerde kalıplaşmış sözler, kutsal olduğuna ya da koruyuculuğuna inanılan eşyalar kullanılır. Bazı ocaklara göre şifa uygulaması belli şartlarda ve zamanda gerçekleşir. Ayrıca bu uygulamalar sırasında dua vb. kalıp sözlerin de geçtiği görülmektedir.

Ocakların sağaltım uygulamalarında uyması gereken kuralları derlemelerimizde elde ettiğimiz verilere göre: tedavi uygulama günü, abdestli olma, kalıp söz kullanma, dua, sure ve ayet okuma olmak üzere dört başlık altında incelenmiştir. Sağaltım esnasında ocakların uyması zorunlu olduğu kurallar şöyle tablolştırılabilir:

Tablo 4 Ocakların sağaltım yaparken uyması gereken kurallar

Ocaklar	Ocakların Uyulması Gereken kurallar							
	Gün Şartı					Abdestli Olma	Dua, Sure ve Ayet Okuma	Kalıp Söz Kullanma: “Benim elim değil Fadime ananın eli”
	Pzt.	Çar.	Per.	Cum.	Cmt.			
Ağrı Bağlama	-	-	-	-	-	-	KK12, KK76	-
Aydaşlama	-	-	KK11, KK90	-	KK11, KK57	KK11, KK40, KK57, KK90	KK11, KK40, KK57, KK90	-
Bademcik	KK70	-	KK70	-	-	KK70	KK70	KK70
Bakır Basması	-	-	KK11	-	KK11	KK11, KK38, KK50	KK11, KK38, KK50	KK38
Bulgur Püskürtmesi	-	-	-	-	-	KK37, KK38, KK40, KK48, KK84, KK89	KK37, KK38, KK40, KK48, KK63, KK68, KK84, KK89	KK38, KK50, KK91

Tablo 3.2'nin devamı

Ocaklar	Ocakların Uyması Gereken kurallar							
	Gün Şartı					Abdestli Olma	Dua, Sure ve Ayet Okuma	Kalıp Söz Kullanma: "Benim elim değil Fadime ananın eli"
	Pzt.	Çar.	Per.	Cum.	Cmt.			
Felçli Sıvama	-	-	-	-	-	KK28, KK32	KK28, KK32	KK38, KK50, KK91
Gelincik	-	-	-	-	-	-	KK16	-
Göbek Çekme	-	-	-	-	-	-	-	-
Göz Çıbanı	-	-	-	-	-	-	-	KK22
İt Dirseği	-	-	-	-	-	KK38	KK38	KK38
Korku	-	-	-	-	-	KK56	KK56	-
Köstün	-	-	KK20	-	-	KK2, KK20, KK29, KK49, KK83	KK2, KK20, KK49	KK29, KK49, KK50
Kuluç Kıрма	-	-	-	-	-	-	-	KK91
Kurşun Dökme	-	-	-	KK61	-	KK19, KK64, KK72	KK19, KK61, KK64, KK72	KK19, KK61, KK72
Nazar	-	-	-	-	-	KK17, KK24, KK38	KK17, KK21, KK24, KK38	KK21, KK38
Pamukçuk	-	KK61	KK11	KK61	KK11	KK11	KK11, KK61	KK61
Parpılama	-	-	-	-	-	KK77	-	-
Sarılık	-	-	-	-	-	-	-	KK31
Siğil	-	KK45, KK59	KK42, KK81	KK42, KK86, KK93	KK36, KK57, KK86	KK36, KK42, KK46, KK53, KK80, KK81, KK86, KK93	KK36, KK42, KK45, KK53, KK81, KK86, KK93	KK42, KK45, KK59, KK81, KK86
Temre	-	KK3, KK45, KK59,	KK8, KK11, KK20, KK42, KK81	KK8, KK42, KK54, KK67, KK93	KK11, KK14, KK25, KK44, KK54, KK67, KK88	KK8, KK11, KK14, KK20, KK25, KK42, KK44, KK54, KK55, KK81, KK93	KK8, KK11, KK14, KK20, KK42, KK44, KK45, KK54, KK55, KK67, KK69, KK74, KK81, KK93	KK42, KK54, KK67, KK74, KK81

Elmadağ'daki ocakların tedavi uygulamak için özel bir gün şartı vardır. Ocaklara göre değişen bu günler; pazartesi, çarşamba, perşembe, cuma ve cumartesi olarak tespit edildi. Derlemelerden edinilen bilgilere göre pazartesi günü sağaltım yapan sadece Bademcik ocağıdır. Bademcik ocağı KK70 el aldığı ocaklıdan sağaltımın pazartesi günü yapılması şartını öğrenmiştir. Sağaltımın neden pazartesi yapıldığı ile ilgili KK70'in bir bilgisi yoktur. Çarşamba günleri sağaltım yapan dört ocak vardır. Bu ocaklar; pamukçuk, temre ve siğil hastalıklarının sağaltımını yapmaktadırlar.

Derlemelerde ocaklara neden çarşamba günü sağaltım yapmak zorunda oldukları sorulduğunda “ocak öyle derdi” diyerek el aldıkları ocaklıdan çarşamba günü şartını öğrendikleri belirlendi. Bir diğer sağaltım günü olan perşembe gününde sağaltım yapan *sekiz* ocak vardır. Bu ocaklar; aydaşlama, bademcik, bakır basması, köstün, pamukçuk, siğil ve temre hastalıklarını tedavi etmektedirler. Bölgede kurşun dökme, pamukçuk, siğil, temre sağaltımını cuma günleri yapan *yedi* ocaklı vardır. Cuma günü sağaltım şartının özel bir sebebinin olmadığını belirten bu ocaklar el aldıkları ocaklının gün şartına uydukları görülmüştür. Bölgedeki bir diğer gün şartı cumartesidir. Bu günde sağaltım yapan *on* ocaklı vardır. Bu ocaklar; aydaşlama, bakır basması, pamukçuk, siğil, temre sağaltımını yapmaktadırlar. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre sağaltım için belirlenen bu günlerin özel bir nedeni yoktur. Seçilen günlerin nedeni sorulduğunda ocakların hepsi aynı cevabı vererek “neden o gün bilmiyorum” diyerek el aldıkları ocaklıları işaret ederek “ocak öyle derdi” ya da “ocaklı sağaltımı sadece o günlerde yapardı” diyerek ocağın kurallarına uyduklarını ifade ettiler. Ocaklık geleneği içinde sağaltımda gün şartı silsile olarak devam etmektedir. Elmadag’da tespit edilen ocaklardan *otuz dokuzu* sağaltım için gün şartı aramaz. Bu ocaklar; ağrı bağlama, bulgur püskürtmesi, felçli sıvama, gelincik, göbek çekme, göz çibanı, it dirseği, korku, kulunç kırma, nazar, parpılama ve sarılık sağaltımı yapar. Sağaltım için gelenleri zaman şartı aramadan tedavi etmektedirler.

Elmadag ocaklık geleneğinde ocakların uyması gereken bir diğer kural ise abdestli olmadır. Tedavi ritüellerini uygularken ocakların abdestli olması yapılan tedavi işlemine kutsiyet atfeder. Vâkıa Suresi’nin 77-79. ayetlerinde; “Kuşkusuz o, değeri çok yüce Kur’an’dır. (Aslı) korunmuş bir kitaptır. Ona ancak tertemiz olanlar (melekler) dokunabilir” (URL-5, 2024) denmektedir. Bu meale göre Kur’an-ı Kerime ancak abdestli kimseler dokunabilir. İslam inancına göre kutsala saygı duymalı ve kutsal olana abdestli bir şekilde dokunmalıdır. Bu inanç doğrultusunda Allah’ın kelamı olarak kabul edilen ayet ve sureleri de abdestli okunması gerekir. İslami inancı benimseyen Türk toplumunda da Kur’an-ı Kerim abdestli okunur. Ocakların sağaltım esnasında dua, sure ve ayet okurken abdestli olma şartı da İslam inancına dayanır. Abdest, temizlenmektir. Kurân’a temiz olarak yaklaşılmalıdır. Elmadag ocaklık geleneğinde sağaltıcının tedavi esnasında abdestli olma şartı *kırk bir* ocaklıda tespit edildi. Bu ocaklar; aydaşlama, bademcik, bakır basması, bulgur püskürtmesi, felçli

sıvama, it dirseği, korku, köstün, kurşun dökme, nazar, pamukçuk, parpılama, siğil, temre sağaltımlarında abdestli olmaları şarttır. Bölgedeki *yirmi sekiz* ocaklı tedavi esnasında abdest şartı aramadığı saptanmıştır.

İslam inancına göre kâinatta her şeye gücü yeten, sonsuz kudret sahibi bir yaratıcı vardır. Kur'an hastalıkların ve sıkıntıların şifası olarak bilinmektedir. Fussilet suresi 44. ayette Kur'an-ı Kerim'in, "O, iman edenlere doğru yolu gösteren bir rehber ve eşsiz bir şifa kaynağı" (URL-6, 2024) olduğu vurgulanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in insanlara şifa verdiği ile ilgili birçok ayet¹ vardır. "Sağlık gibi hastalık da Allah'tan gelir. Bu sebepten derde şifayı verecek olan Allah'tır; insan sadece aracıdır" (Küçükbasmacı, 2000, s. 62). Allah kelimasının şifa verdiği inancı Ocaklık geleneğinde de karşımıza çıkmaktadır. Elmadağ'daki ocakların sağaltım esnasında dua, sure ve ayet okudukları gözlemlenmiştir. Bölgedeki ağrı bağlama, aydaşlama, bademcik, bakır basması, bulgur püskürtmesi, felçli sıvama, gelincik, göbek çekme it dirseği, korku, köstün, kurşun dökme, nazar, pamukçuk, parpılama, siğil, temre sağaltımını yapan *kırk yedi* ocaklının sağaltım esnasında dua, sure ve ayet okudukları tespit edilmiştir. Sağaltım uygulamalarının icrası sırasında ocaklının abdestli olması ve sureler ile sağaltımın yapılması İslami inancın etkisinden kaynaklanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetlerin şifa verdiği inancı ocaklının sağaltım gücüne ve uygulamasına kutsiyet atfetmektedir.

Elmadağ ocaklık geleneğinde sağaltıcıların tedavi ritüellerinde kalıp söz kullandıkları belirlendi. Bölgede "Benim elim değil Fadime anamızın eli" kalıp sözünü kullanarak sağaltım yapan *yirmi* ocaklı vardır. Bu ocaklar; bademcik, bakır basması, bulgur püskürtmesi, felçli sıvama, göz çibanı, it dirseği, köstün, kulunç kırma, kurşun dökme, nazar, pamukçuk, sarılık, siğil, temre tedavilerini yaparken kalıp söz kullanırlar. Anadolu'nun birçok bölgesinde sağaltım uygulamaları esnasında en çok kullanılan kalıp söz "benim elim değil Fadime anamızın eli"dir. "İnanışlara göre Fatma Ana, bütün kadın mesleklerinin ve sanatlarının pîridir. Efsanelere göre bu meslekler arasında bakışılık, ocaklı olma ve ebelik ön plandadır (Kumartaşlıoğlu, 2015 s.108)." Bu inanişe göre ocakların sağaltım esnasında pir olarak kabul ettikleri kişinin adını

¹ Konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de geçen diğer ayetler şunlardır: Tevbe suresi 14. ayet, Yunus suresi 57. ayet, Nahl suresi 69. ayet, İsrâ suresi 82. ayet, Şuarâ suresi 80. ayet.

söyledikleri tespit edilmiştir. Ocakların asıl tedavi edici kişinin Fatma ana olduğuna inandıkları için kalıp söz kullandıkları anlaşılmıştır. Fatma ana, Türk inanç sisteminde “kadınların ev işlerinde, bereket, uğur ve çabukluğun simgesi tutumluluğun bir örneğidir. Hastalıklarda ve doğumlarda yardımcı, karı–koca, komşuluk ilişkilerinde iyi geçinmenin, birbirlerine yardımcı olmanın örneği Fadime anadır ve ritüel uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır” (Üçer, 1975, s. 148). Araştırma alanında uygulanan sağaltım ritüelleri esnasında kullandıkları bu kalıp söz uygulamalara kutsiyet atfetmektedir.

Sağaltım yapılırken ocakların uyması gereken kurallar kadar tedavi için ocaklara başvuran kişilerin de bazı kurallara uyması gerekmektedir. Yapılan derleme çalışması ile tespiti yapılan bu kurallar dört başlık altında incelenmiştir. Sağaltımı yapılan kişinin uyması gereken kurallar şöyle tablolandırılabilir:

Tablo 5 Sağaltım uygulanan kişinin uyması gereken kurallar

Ocaklar	Uyulması Gereken Kurallar			
	Ocakhya ve Uyguladığı Ritüele İnanma	Ocakhya Sağaltım için Para Verme	Yıkanmama/Hastalıklı Bölgeye Su değıdirmeme	Yiyecek Yasağı (Sarımsak, Soğan, Acı, Bulgur/Taneli, Turşu Yememe)
Ağrı Bağlama	-	KK66	-	KK66
Aydaşlama	KK11, KK57	-	-	-
Bademcik	KK70	-	-	-
Bakır Basması	KK11, KK38, KK50	KK50	KK38, KK50	KK38
Bulgur Püskürtmesi	KK26, KK37, KK38, KK48, KK63, KK68, KK84, KK89	KK68	KK38, KK84	KK26, KK38, KK68, KK84
Felçli Sıvama	KK28, KK79	KK28, KK32	-	KK32, KK79
Gelincik	-	-	KK16	-
Göbek Çekme	KK60	-	-	-
Göz Çıbanı	KK22	KK22	-	KK22
İt Dirseğı	KK38		KK38	KK38
Korku	KK56	KK56	-	-
Köstün	KK20, KK50, KK83	KK20, KK50, KK83	KK29, KK50, KK83	KK29, KK50, KK83
Kuluç Kıрма	-	-	-	KK91
Kurşun Dökme	KK15, KK61, KK72	KK72	-	KK61
Nazar	KK17, KK38	-	KK17, KK38	KK17, KK38
Pamukçük	KK11, KK61	-	-	KK61
Parpilama	KK77	KK77	-	-
Sarılık	-	-	-	KK31

Tablo 3.3'ün devamı

Ocaklar	Uyulması Gereken Kurallar			
	Ocaklıya ve Uyguladığı Ritüele İnanma	Ocaklıya Sağaltım için Para Verme	Yıkanmama/Hastalıklı Bölgeye Su değdirmeme	Yiyecek Yasağı (Sarımsak, Soğan, Acı, Bulgur/Taneli, Turşu Yememe)
Siğil	KK36, KK45, KK46, KK80, KK86, KK93	KK45, KK86	-	KK42, KK81, KK86, KK93
Temre	KK8, KK11, KK18, KK20, KK25, KK44, KK45, KK46, KK55, KK67, KK93	KK8, KK11, KK20, KK44, KK45, KK55, KK67, KK74, KK88	KK11, KK14, KK54, KK55	KK8, KK11, KK20, KK25, KK42, KK44, KK54, KK55, KK67, KK81, KK88, KK93

Sağaltım ritüelinin başarılı olması için ilk şart halk hekimliği pratiğini icra eden kişinin (ocaklı) ve tedaviye başvuran kişinin uygulanacak sağaltıma inanmasını zorunlu kılmaktadır. Sağaltım için gelen kişinin inancı yapılacak ritüelin gerçekleşmesi için en önemli sebeptir. Bölgede inanma şartı olan *otuz altı* ocaklının sağaltım yaptığı hastalıklar; aydaşlama, bademcik, bakır basması, bulgur püskürtmesi, felçli sıvama, göbek çekme, göz çıbanı, it dirseği, korku, köstün, kurşun dökme, nazar, pamukçuk, parpılama, sarılık, siğil, temredir.

Ocaklar sağaltım için bir emek verdiklerini ve hastanın bu emeğin karşılığını vermesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ocaklara göre, hastalığına karşılık bir bedel ödenmesi durumunda hastalık iyileşecektir. Bölgedeki bazı ocakların ise hastalığın ocaklıya geçmemesi için hastalardan madeni para aldıkları tespit edilmiştir. Bu uygulama ile hastalığın insan vücudundan demire aktarılarak sağaltımın gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu uygulama bölgedeki *on dokuz* ocaklıda tespit edilmiştir. Bu ocakların sağaltımını yaptıkları hastalıklar; ağrı bağlama, bakır basması, bulgur püskürtmesi, felçli sıvama, göz çıbanı, korku, köstün, parpılama, siğil, temredir.

Bazı sağaltım ritüellerinde sağaltım için su kullanılır. Ancak bazı hastalıkların sağaltımında hastalıklı bölgeye su değdirmek yasaktır. Ocaklı hastalıklı bölgeye su değmesi halinde hastalığın geç iyileşeceğine inanmaktadır. Aslında bu kural ile yaranın hızlı bir şekilde kabuk bağlayarak iyileşmesi amaçlanır. Bu kural bölgede *on bir* ocaklıda görülmektedir. Elmadağ'da bakır basması, bulgur püskürtmesi, gelincik, it dirseği, köstün, nazar ve temre ocaklarının sağaltım ritüellerinde hastalıklı bölgeye su değdirmesini yasakladığı belirlenmiştir.

Belirli sağıltım türlerinde, iyileşme sürecini olumsuz etkileyebilecek yiyeceklerin tüketilmesi yasaklanmaktadır. Bu yiyecekler arasında "sarımsak", "soğan", "acı", "bulgur/taneli" ve "turşu" gibi yiyecekler yer almaktadır. Bu yasaklar, ağrı bağlama, bakır basması, bulgur püskürtmesi, felçli sıvama, göz çıbanı, it dirseğı, köstün, kulunç kırma, kurşun dökme, nazar, pamukçuk, sarılık, siğıil, temre gibi hastalıkların sağıltımında *yirmi sekiz* ocak tarafından uygulanmaktadır.

3.3 Ocaklık Geleneğinde Hastalık Sebepleri

Günümüzde hastalık sebepleri bilimsel olarak açıklanabilmekle beraber eski Türk inanç sistemine bakıldığında hastalığın yaratıcıdan ya da kötü ruhlardan geldiğine inanıldığı görülmektedir. Viral hastalıkların genellikle zararlı mikroorganizmalardan kaynaklanırken halk arasında soğıuk alma ile tabir edilir. Ülkütaşır, hastalığın birden fazla nedenle ortaya çıkabileceğini belirtir. Bu sebepleri maddi ve manevi olarak ikiye ayırır. Ülkütaşır (1934, s. 141), maddi sebepleri “rüzgâra maruz kalmak, soğıuk almak, açıkta yatmak ve güneş çarpması” olarak tespit etmiştir. Manevi hastalık nedenleri ise kutsal olana karşı yapılan saygısızlık olarak ifade etmektedir.

Bayat, şamanlık sistemine göre insanın etrafında olan görünen ya da görünmeyen varlıkların etkisi sonucunda hastalıkların ortaya çıktığını belirtir. Şaman inancına göre insanlar, canlı olduğuna inanılan doğayı ihmal etmesi sonucunda hastalıklar ortaya çıkmaktadır. Ona göre hastalık;

Bedende hasta organın patlama adı verilen dalganın yılan hareketi şeklinde beyne sinyal ulaştırması ve bedene yayılması ile baş verir. Bedenin herhangi bir yerinde baş veren hastalık sinyali, ilk önce beyinde algılanır ve ağrı bütün bedene yayılır. Çünkü şamanlık sistemine göre insan bedeni, bütün bir evrenin kopyasıdır. Bedenimizdeki milyonlarca küçük hücre ise evrenin yaşayan canlı sakinleridir. Beyin, evrenin mutlak gücünü simgelediğinden, dış âlemden ayrı ayrı organlarımız aracılığı ile alınan bütün enformasyonlar ilk önce beyine aktarılır. Bu açıdan değerlendirildiğinde beden, yalnız ruhsal hastalık yeri olmayıp hem de fiziksel ağrıların baş verdiği mekândır (2006, s. 241-243).

Şaman dünya görüşüne göre iyi ve kötü ruhların insanlara hastalık yayması karşısında büyücü ve şamanlar sağıltım yapmak için tabiatüstü güçlerle iletişim kurarlar. Bu durum “dini inançlar ile sihrin yönettiğı bu geleneksel sistemlerde sağılık ve hastalık insan bedenine yabancı unsurların girmesi ve onların yaptıkları fenalıklarla izah edilirdi. Bunlardan korunmak için bazı çareler düşünülmüş ve bu suretle halk

tababetinin temelleri atılmıştır” (Türkdoğan, 1991, s. 45). Buryat mitolojisine göre Tanrı ilk olarak iyi ve kötü ruhları yarattı. Daha sonra insanı yarattı. İnsanlar ve ruhlar uzun zaman birlikte yaşadılar. Ancak bir zaman sonra kötü ruhlar insanlara saldırmaya başladı. Kötü ruhlar insanların üstüne hastalık ve ölüm yaydı. Bu durum karşısında Tanrı insanlara destekçi ve dertlerine çare bulucu olarak şaman gönderdiler (Korkmaz, 2003, s. 138). İslamiyet’in kabulünden sonra ise hastalık Allah tarafında verilen ve sabredilmesi gereken bir şey olduğu kabul edilmeye başlandı.

Elmadağ ilçesinde görüşülen kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre maddi hastalıkların tedavisi için halk hekimlerine başvurulmadığı belirlendi. Ülkütaşır’ın tespit ettiği maddi hastalıkların “rüzgara maruz kalmak, soğuk almak, açıkta yatmak ve güneş çarpması” gibi rahatsızlıkların tedavisinde Elmadağ halkının geleneksel hekimlikten ziyade doktorlara başvurarak çözüm aradıkları saptandı. Halk hekimleri ve ocakların tedavi ettiği manevi hastalıkların nedenin ise kişinin sıkıntı (genelde yakın bir kişinin ölümü) ve nazardan kaynaklandığına inanılmaktadır. Araştırma alanında, ocakların tedavi ettiği hastalıkların sebepleri dört başlık altında incelendi. Görüşülen ocakların hastalık sebepleri hakkında fikirleri şöyle tablolaştırılabilir:

Tablo 6 Hastalık sebepleri

Hastalıklar	Hastalık Sebepleri			
	Üzüntü, Stres	Nazar	Ciğer Rahatsızlığı	Göbek Terazisinin bozulması
Bademcik	-	-	-	-
Bakır Basması	-	KK38	KK38	-
Bulgur Püskürtmesi	KK37, KK48, KK63, KK89	-	-	-
Felçli Sıvama	KK28, KK32	-	-	-
Gelincik	-	-	-	-
Göbek Çekme	-	-	-	KK60
Göz Çıbanı	-	KK22	-	-
İt Dirseği	-	-	-	-
Korku	-	-	-	-
Köstün	KK29, KK49	-	-	-
Kulunç Kırma	-	-	-	-
Kurşun Dökme	-	KK15, KK19, KK44, KK47, KK56, KK61, KK64, KK72, KK82	-	-
Nazar	-	KK17, KK21, KK24, KK38	-	-
Pamukçuk	-	-	-	-
Parpılama	-	-	KK13	-
Sarılık	-	-	-	-
Siğil	-	-	-	-
Temre	-	-	KK44	-

Araştırma alanında görüşülen ocakların verdikleri bilgilere göre, bölge halkının maddi hastalıkların tedavisinde ocaklara müracaat etmedikleri belirlenmiştir. Kişilerin maddi hastalıklar için kolayca ve kısa sürede ulaşabilecekleri tıbbi yöntemleri tercih ettikleri tespit edilmiştir. Günümüzde halk hekimliği sağaltım ritüellerinin çeşitli ve uzun süreli olması, ocaklara ya da kutsal mekânlara hastaların ulaşımının zor ve uzun bir sürece dayanmasından dolayı bu yöntemlere baş vurmadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, insanların daha kolay erişilebilir tıbbi yöntemlere yönelmesine neden olmuştur. Bölge halkı, fiziksel hastalıkların tedavisinde halk hekimliği uygulamalarını tercih etmemektedir. Ülkütaşır'ın tespitlerine göre, "rüzgara maruz kalma, soğuk alma, açıkta yatma ve güneş çarpması" gibi maddi hastalıkların tedavisinde Elmadağ halkı ocak tedavisini kullanmamaktadır. Bu tür rahatsızlıklar için, halkın çözüm arayışında daha çok doktora başvurduğu tespit edilmiştir. Bölgedeki; bakır basması, bulgur püskürtmesi, felçli sıvama, göbek çekme, göz çıbanı, köstün, kurşun dökme, nazar, parpılama, temre ocaklarından alınan bilgilere göre, sağaltımını yaptıkları hastalıkların sebepleri genel olarak üzüntü, stres ve nazardan kaynaklandığı belirtilmiştir. Ancak bademcik, gelincik, it dirseği, korku, kulunç kırma, pamukçuk, sarılık, siğil ocaklarının tedavisini yaptıkları hastalıkların nedenlerine dair fikir beyan edilmemiştir.

3.4 Ocaklar

Halk hekimliği uygulamalarının en köklü unsurlarından biri olan ocaklar, en eski dönemlerden günümüze kadar kutsal kabul edilir. El alma/verme ritüeli ile gelecek nesillere aktarılan bu gelenek etrafında çeşitli ritüeller vardır. Araştırma alanı Elmadağ'da yapılan derleme çalışması ile ocaklık geleneğinin devam ettiği saptanmıştır. Bu gelenek içerisinde hastalık çeşitlerine, ritüellerde kullanılan malzemelere, sağaltım uygulama yöntemlerine ve hastalığa sebep olan durumlardan yola çıkarak ocakların birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Bu duruma göre ocaklar yirmi başlık altında toplanmıştır. Belirlenen ocaklar sırasıyla; ağrı bağlama, aydaş, bademcik, bakır basması, bulgur püskürtmesi, felçli sıvama, gelincik, göbek çekme, göz çıbanı, it dirseği, korku, köstün, kulunç kırma, kurşun dökme, nazar, pamukçuk, parpılama, sarılık kesme, siğil, temredir. Aşağıda sırasıyla bu ocakların tespit edilen

uygulamaları numaralandırılarak verilmiştir Elmadag ilçesi köylerine göre tespit edilen ocaklar ve kaynak kişiler şöyle tablolastırılabilir:

Tablo 7 Elmadag ilçesinin köylerinde tespit edilen ocaklar

Ocaklar	Köyler						
	Akcaali	Aşağı Kamışlar	Deliller	Edige	Hasanoğlu	Karacahasan	Kayadibi
Ağrı Bağlama	KK12, KK76	-	-	-	-	-	-
Aydaşlama	KK90	-	-	-	-	-	-
Bademcik	-	-	-	-	KK70	-	-
Bakır Basması	-	-	-	-	KK50, KK38	-	-
Bulgur Püskürtmesi	-	-	KK26	-	KK38, KK37, KK48, KK63, KK89, KK91	KK68	-
Felçli Sıvama	-	-	-	-	-	-	-
Gelincik	-	-	-	-	KK16	-	-
Göbek Çekme	-	-	-	-	KK56, KK58, KK60	-	-
Göz Çıbanı	-	-	-	-	KK22	-	-
İt Dirseği	-	-	-	-	KK38	-	-
Korku	-	-	-	-	KK56	-	-
Köstün	-	-	-	-	KK50	-	KK2
Kulunç Kırma	-	-	KK26	-	KK91	-	-
Kurşun Dökme	-	-	-	-	KK56, KK61	-	-
Nazar	-	-	-	-	KK21, KK38	KK17	KK24
Pamukçuk	-	-	-	-	KK61	-	-
Parpılama	KK13	-	-	-	KK77	-	-
Sarılık	-	-	-	-	KK87	KK31	-
Siğil	KK53	KK93	KK81	-	KK42, KK45, KK46, KK59,	KK80, KK86	-
Temre	KK18	KK93	KK81	-	KK3, KK8, KK42, KK45, KK46, KK59, KK67, KK69, KK14	KK17	KK44

Tablo 8 Elmadağ ilçesinin köylerinde tespit edilen ocaklar

Ocaklar	Köyler							
	Kuşçuali	Lalabel	Merkez	Süleymanlı	Taburlar	Tekke	Yeşildere	Yukarı Kamışlar
Ağrı Bağlama	-	-	KK66	-	-	-	-	-
Aydaşlama	KK11	-	-	-	-	KK40	KK57	-
Bademcik	-	-	-	-	-	-	-	-
Bakır Basması	KK11	-	-	-	-	-	-	-
Bulgur Püskürtmesi	-	-	-	-	-	KK40	KK55, KK84	-
Felçli Sıvama	-	-	-	-	-	-	KK28, KK32, KK79	-
Gelincik	-	-	-	-	-	-	-	-
Göbek Çekme	-	-	-	-	-	-	-	-
Göz Çıbamı	-	-	-	-	-	-	-	-
İt Dirseği	-	-	-	-	-	-	-	-
Korku	-	-	-	-	-	-	-	-
Köstün	KK20	-	KK29, KK49	KK83	-	-	-	-
Kuluç Kırma	-	-	-	-	-	-	-	-
Kurşun Dökme	-	-	-	-	KK15, KK47, KK82	KK64	KK19, KK72	-
Nazar	-	-	-	-	-	-	-	-
Pamukçuk	KK11	-	-	-	-	-	-	-
Parpilama	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarılık	-	-	-	-	-	-	-	-
Siğil	-	-	-	-	-	-	KK36	-
Temre	KK11	-	-	-	KK74	-	KK25, KK54, KK88	-

3.4.1 Ağrı Bağlama Ocağı

İnsan vücudunun herhangi bir bölgesinde oluşan ya da tüm vücutta bulunan ve geçmeyen ağrıların sağaltımını yapan kişilere halk arasında ağrı bağlama ocağı olarak adlandırılır. Ocaklının sağaltım için ip kullanarak yaptığı işlem Elmadağ’da “ağrı bağlama” olarak adlandırılır. Elmadağ’da belirlenen ağrı bağlama ocakları; KK12, KK66, KK76’dır.

Uygulama 1

Ağrı ocağı KK76 elini dedesinden, dedesi ise türbeden almıştır. Kaynak kişinin yaşından dolayı el alma işleminin nasıl yapıldığı tespit edilememiştir. Ancak elini kimseye vermemiştir. KK76 kendi soyundan olan kişilere el verebilmektedir. Kaynak

kişi KK12 ve KK76'in verdiği bilgilere göre ağrı bağlama sağaltımı için abdest şartı yoktur. Ağrı bağlama ritüelinin özel bir gün ve zaman şartı yoktur. KK76 ilk olarak herhangi bir ipi alır ve besmele çekerek ipin her iki ucuna düğüm atmaya başlar. Düğüm atma işlemi sırasında salavat getirir, Ayet-el Kürsi duasını okur. Ağrıyan bölgeye ucu düğümlü ipi  düğüm atarak bağlar (Görsel 3.1). İpi bağlama sırasında üç kere İhlas, bir kere Fatiha suresi okur. Sağaltım işlemi yapılan kişi ağrısı geçene kadar ipi bağlanan bölgeden çıkartmaz. KK12'in verdiği bilgiye göre sağaltım yapılan kişinin rahatsızlığı devam ederse hastalığının ocağı KK76 olmadığı anlaşılır.

Görsel 3.1 Ağrı bağlama ocağı KK76'nın sağaltım uygulaması amacıyla bağladığı ip

Uygulama 2

KK66'ın verdiği bilgilere göre ağrı ocağı elini soyundan olan erkekler devam ettirebilir. KK66'nın ailesi ağrı sağaltımını yapmayı bırakmıştır. Asıl ocak olan kişi vefat edince erkek çocukları el almak istememiş aynı zamanda ocağın eşi verilen fetvalardan dolayı ocaklığın devam etmesine razı gelmemiştir. Ağrı ocağını devam ettirmemişlerdir. Bu sebeple KK66'nın nasıl el aldığı ğrenilememiştir. Ocaklı elini babasından almıştır. KK66'nın verdiği bilgilere göre sağaltıma gelen kişiler hastalığı tüm vücudunda geçmeyen bir ağrı, “kuru sızı” olarak tanımlamaktadırlar. Ocak, hastalığın kendi ocağından olup olmadığını sağaltıma gelen kişilerin hastalığın şikyetlerinden anlamaktadır. Bu ocağın geçirdiği vücut ağrıları genelde akşamları artmakta, gündüzleri ise ağrı azalmaktadır. KK66'ın verdiği bilgilere göre ağrı sağaltımını yapılırken abdest şartı yoktur. Sağaltım için özel gün ve vakit şartı

aranmamaktadır. Ocaklı sağıltım ihtiyacı duyan kişiyi ilk olarak bir sandalye üstüne oturtur. “ya şafi” diyerek kişinin başını, kollarını ve ayaklarına sıvama işlemi uygular. Sağıltım işlemi tamamlandıktan sonra kişinin yedi gün boyunca uyması gereken perhiz verilir. Hastanın acı, ekşi, tane, yumurta ve maya içeren yiyecekler tüketmesi yasaktır. Eğer hasta gelemeyse sağıltım işlemi kişinin iç çamaşırına ya da herhangi bir kıyafetine uygulanır. Sağıltım işleminin tamamlanması kişinin hastalıktan kurtulması için ocaklıya cüzi bir miktar el emeği olarak para verilmesi gerekmektedir.

3.4.2 Aydaş Ocağı

Halk arasında zayıf, cılız ya da çok çabuk hastalanan çocuklar “aydaş” olarak adlandırılmaktadır. Aydaş olan çocuklarına Sağlıklı olması için ocaklar tarafından yapılan sağıltım işlemi ise “aydaşlama” olarak tanımlanır. Halk arasında sağıltım yapan ocaklar ise aydaş/aydaşlama ocağı olarak adlandırılır. Elmadağ’da tespit edilen aydaş ocakları; KK11, KK40, KK57, KK90’dır.

Uygulama 1

Aydaş ocağı olan KK57 elini anneannesinden almıştır. Çocukken anneannesinin sağıltım uygulamalarını gözlemleyerek aydaşlama işlemini öğrenmiştir. Kaynak kişiye göre ocaklığın kan bağı olmadan geçmesi mümkün değildir. El verme işlemini ise ocak öldükten sonra olmaktadır. Ailede yaşayan bir ocak varsa diğer aile üyelerinden biri sağıltım uygulamasını yapamaz. KK57’den öğrenilen bilgilere göre aydaş sağıltımı için ilk şart cumartesi günü öğlen vaktinde yapılmasıdır. Sağıltım uygulamasının gerçekleşmesi için diğer bir şart ise sağıltım uygulamasına inanmaktır. KK57 abdest alarak dışarıdan yedi hayvan kemiği toplar. Aydaşlama işlemi uygulanacak çocuğu ocaklı kalbur, leğen ya da sacın üstüne yatırarak yuvarlar. Yuvarlama işlemi yapılırken bir kişi uzaktan aydaş ocağı KK57’nin yanına doğru gelir ve “ne yapıyorsun” diye sorar. Aydaş ocağı “aydaş kavuruyorum” diyerek yanıt verir. Bu soru sorma işlemi üç kere tekrarlanır. Ocaklı önceden hazırlanan ılık suda çocuğu yıkamak için çocuk soyulur. Kırk kaşık su sayılarak bir kenara ayrılır. Kırk kaşık suyun içine önceden toplanan kemikler koyulur. Felak, Nas ve İhlas sureleri üç kez okunarak kırk kaşık su ile çocuk yıkanır. Kırk kaşık su ile yıkama işlemi üç kez

tekrarlanır. Son olarak duru su ile aydaşlanan çocuk yıkanarak sağaltım işlemi tamamlanmış olur.

Uygulama 2

Aydaş ocağı olan KK90 elini kayın validesinden almıştır. KK90'ın verdiği bilgilere göre aydaş uygulaması perşembe günleri herhangi bir vakit şartı aranmaksızın yapılmaktadır. Ritüelin gerçekleşmesi için ocaklı dışarıdan kedi ya da köpek kemiği ve tavuk pisliği toplamaktadır. Ocaklı abdest aldıktan sonra bir kalburun üstünde herhangi bir kaba kırk kaşık su sayar. Bu suyun içine dışarıdan toplanan kemik ve tavuk pisliği koyulur. KK90 aydaşlama yapılan çocuğa Felak ve Nas surelerini okuyarak sağaltımı için dua eder. Bu ritüeli yaparken aynı zamanda aydaşlanan çocuğa kırk kaşık sayılmış su ile abdest aldırır. Böylece aydaşlama ritüeli ile sağaltım tamamlanır.

Uygulama 3

KK11'in verdiği bilgilere göre elini annesinden almıştır. Annesi ölünce KK11 elini alarak ocak olmuştur. Sadece kendi kanından olan kişilere el verebilmektedir. El ocaklı öldükten sonra kanından olan kişi geçer. Ölmeden önce başkası KK11'in ocaklığını yapamaz. Aydaşlama sağaltımı için KK11 sadece perşembe ve cumartesi günleri ikinci vakti yapmaktadır. KK11'in verdiği bilgilere göre aydaşlama işlemi her yaştan kilo almakta zorlanan ve bünyesi zayıf olan kişilere yapmaktadır. KK11 sağaltım işlemi öncesinde abdest almaktadır. Sağaltım yapabilmek için üç tane taş bahçeye üçgen şekilde yerleştirilir. Taşların üstüne sac yerleştirilir. Sağaltım yapılacak kişi bebek ya da çocuk ise sacın içine kıyafetleri ile birlikte yatırılır. KK11 sacın içindeki bebeği benim elim değil annemin eli diyerek döndürür. Büyüklerin aydaşlama sağaltımında ise KK11 sofrası bezi üzerine sağaltım yapacağı kişiyi uzatarak sağa sola döndürür. Benim elim değil annemin eli diyerek topuklarına vurur ve kişiden kalkmasını ister. Bu döndürme işlemleri esnasında KK11 üç kere İhlas, bir kere Fatıha suresi, Felak ve Nas surelerini okur. Sağaltım ritüeli tamamlandıktan sonra kişi hastalığın geçmesi için ocaklıya el emeği olarak cüzi bir miktar para verir.

Uygulama 4

KK40 aydaş ocağı elini kayınvalidesinden almıştır. Ocaklı eli vermek için özel bir ritüel uygulanmıştır. Ocaklı el vereceği kişinin elini tutarak üç kere “elimi verdim” der el alan kişi de üç kere “aldım kabul ettim” demektedir. Bu ritüelle birlikte ocak el verme işlemini tamamlamaktadır. KK40 ocaklının evine gelin geldiği için ocaklı olarak kabul edilmiş ve el ona geçmiştir. Aydaşlama sağaltımı için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. KK40’ın verdiği bilgilere göre aydaş sağaltımı için ocaklı abdestli olmak zorundadır. KK40 sağaltım işlemi için yedi kapıdan çalı çırpı² toparlar. Yere bir bez seren KK40 topladığı çalı çırpıları bezin üstüne koyar. Sağaltım için gelen çocuk/bebek hazırlanan bezin üstüne yatırılır. Sağaltım için gelen kişi KK40 tarafından bezin üstünde döndürülür. Döndürme işlemi sırasında KK40 üç kere İhlas ve bir kere Fatıha suresi, İnşirah, Felak ve Nas surelerini de okuyabildiği kadar okumaktadır. Okuma işlemi tamamlandıktan sonra sağaltım işlemi gerçekleşmektedir.

3.4.3 Bademcik Ocağı

Boğazdaki enfeksiyon sonucunda oluşan bademcik şişmesinin sağaltımını yapan ocaklar, araştırma alanında bademcik ocağı olarak adlandırılmaktadır. Bölgede bir tane bademcik ocağı (KK70) tespit edilmiştir.

Uygulama 1

Bademcik ocağı KK70 elini komşusundan almıştır. Çocukken çok hastalanıp ocaklıya sürekli gittiği için bademcik ocağı KK70’e elini vermiştir. El verme ritüelinde ocaklı, KK70’in elini tutarak üç kere “benim elim değil Fadime anamızın eli” demiş ve ritüeli tamamlamıştır. KK70’e göre el vermek için herhangi bir şart yoktur herkese el verilebilir. KK70’in verdiği bilgilere göre sağaltım günleri pazartesi ve perşembe günleri ikindi vaktidir. KK70’e göre bademciğin iki türü vardır. KK70 dişi ve erkek bademcik olarak ikiye ayrılan bademciğin sadece dişisinin sağaltımını yapabilmektedir. Erkek bademcik ise yemek yemeği engelleyecek kadar büyük ve sert olmaktadır. Bu tür bademcikleri erkek bademcik ocağı sağaltımını yapmaktadır.

² Çalı çırpı: Kolayca ateş yakmaya yarayan ince ve kuru ağaç dalı, kuru ot vb. şeyler.

Sağaltım işlemi için ocaklı ve sağaltılacak kişinin abdestli olması gereklidir. Sağaltım için gelen kişi ocaklıya ve sağaltım işlemine inanması şarttır. KK70 sağaltım işlemi bir tülbent yardımıyla sağaltım için gelen kişinin boğazını aşağıdan yukarıya doğru üç kere sıvar. Sıvama işlemi sırasında KK70 üç kere “benim elim değil Fadime anamızın eli”, üç kere İhlas, bir kere Fatiha suresi okumaktadır. Sıvama işlemini üç kere tekrarlamaktadır. Sıvamayla birlikte sağaltım işlemi tamamlanmaktadır.

3.4.4 Bakır Basması Ocağı

Halk arasında bakır basması olarak bilinen hastalık cilt üzerinden oluşan bölgesel kızarıklıklardır. Bakır basması hastalığında ciltteki kızarıklıklar kuru ve sulu olmak üzere iki çeşidi bulunmaktadır. Bu hastalığın tedavisini halk arasında ocaklar yapmaktadır. Ocağın adı yapılan sağaltım işlemi sırasında kullanılan bakır tavadan gelmektedir. KK1, KK38, KK50 tespit edilen bakır basması ocaklarıdır.

Uygulama 1

KK11’in verdiği bilgilere göre elini annesinden almıştır. Annesi ölünce KK11 (Görsel 3.2) elini alarak ocak olmuştur. Sadece kendi kanından olan kişilere el verebilmektedir. Ocaklık eli, ocaklı öldükten sonra kanından olan kişi geçer. Ölmeden önce başkası KK11’in ocaklığını yapamaz. Bakır basması sağaltımı için KK11 sadece perşembe ve cumartesi günleri ikindi vakti yapmaktadır. Sağaltım işleminin ilk şartı abdesttir. Abdestli olarak sağaltıma başlayan kaynak kişi ateşte ısıttığı bakır tavayı (Görsel 3.3) sağaltım işlemi uygulayacağı bölgenin üzerinde değdirmeden gezdirir. Bu işlem üç kere tekrarlanır. Tekrarlanan işlem esnasında bakır basması ocağı KK11 üç kere İhlas ve bir kere Fatiha surelerini okur. Yaraya yaklaştırılan sıcak bakır tava yaranın yukarı ya da aşağı oynamasına sebep olur. Ocaklının verdiği bilgilere göre bakır basma ikiye ayrılır. Dişi bakır basma sulu olur ve dağılır. Erkek bakır basma ise kuru olur, kanlanır ve sararır. Bazı yaralar sıcak sever. Sıcağı seven yara yukarı çıkar. Bu yaranın büyük olduğunu gösterir. Sıcağı sevmeyen yara aşağı iner bu durum da yaranın daha az olduğunu göstermektedir. Sağaltım işleminin son aşamasında KK11 hastanın soğumuş tava ile korkutarak sağaltım işlemini tamamlamaktadır. Sağaltımı yapılan kişi korkutma işleminden ürkerse yara hızlı iyileşecektir. Korkmayan kişinin yarası daha

geç iyileşir. Sağaltım ritüeli tamamlandıktan sonra kişi hastalığın geçmesi için ocaklıya el emeği olarak cüzi bir miktar para verir.

Görsel 3.2 Derleyici ve KK11

Görsel 3.3 KK11'in bakır basması sağaltımı uygularken kullandığı bakır tava

Uygulama 2

Bakır basması ocağı olan KK38 elini anneannesinden almıştır. El verme işlemi için özel bir ritüel uygulanmamıştır. KK38'in verdiği bilgilere göre ocaklı elini sadece kan bağı olan kişilere verebilmektedir. Bu ocaklıda sağaltım işlemi için özel bir gün şartı yoktur. Sağaltım için ikindi vakit şartı vardır ancak KK38 kişinin uzaktan gelmesi durumunda sağaltım işleminin uygulanabileceğini belirtmiştir. Kaynak kişinin verdiği bilgilere göre bakır basmasının iki türü vardır. Dişi olan vücudun birden fazla bölgesine dağılır. Erkeği ise büyük ve bir tane olur. Bakır basması hastalığı ciğerden kaynaklanmaktadır. Sağaltım işlemi için ocaklının abdestli olması şarttır. Hasta bir zemin üstüne sırtüstü yatırılır. KK38 hastanın üstüne al bir örtü serer. Sonrasında ocaklı kullanmadığı bir bakır tavayı ocakta ısıtıttıktan sonra sağaltım yapacağı kişinin vücudunda gezdirir. Bakır tavanın gezdirilmesi esnasında ocaklı “benim elim değil Fadime anamızın eli” der ve şifa için niyetlenerek üç kere İhlas, bir kere Fatiha, üç kere Kevser suresini okur. Bu işlemin ardından sağaltım için gelen kişi yüzüstü yatırılarak sağaltım işlemi tekrarlanır. Sağaltım ritüeli bir ya da üç gün boyunca uygulanabilir. Sağaltım işlemi uygulanan kişinin bir hafta boyunca acılı yiyecekler tüketmesi ve yıkanması yasaktır.

Uygulama 3

Bakır basması ocağı KK50 ocaklı olmak için komşusundan el almıştır. Ocaklı el verirken KK50'nin elini tutmuş ve “al elim senin olsun” diyerek el vermiştir. Sağaltım için gelen kişi ocaklı ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Bakır basması sağaltımı için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Ancak KK50 akşam vaktinde sağaltımın yapılmasının uygun olmadığını belirtildi. Sağaltım işlemi için gelen kişi hastalıklı bölgesini açar. KK50 bakır bir sahanı ocakta ısıtır ve sağaltım yapılacak bölgeye ısınısını hissedeceği kadar yaklaştırarak sıvar. Sıvama işlemi esnasında KK50 Ayet-el Kürsi, üç kere İhlas, bir kere Fatiha, Nas ve Felak suresi okur. Bu işlem üç kere tekrarlanır. Sıvama işlemi bitince hastayı korkutmak için bakır sahan hastanın vücuduna değdirilir. Böylece sağaltım tamamlanmış olur. Sağaltımı yapılan kişinin üç gün banyo yapması ve acı, turşu, soğan ve taneli yiyecekler yemesi yasaktır.

3.4.5 Bulgur Püskürtmesi Ocağı

Vücudun belirli yerlerinde ya da tamamında ortaya çıkan kaşıntılı kızarıklıkların sağaltım için başvurulmuş ocak, bulgur püskürtmesi ocağıdır. Vücutta çıkan kızarıklıkların bulgura benzemesi ve tedavisinin bulgur ile yapılmasından dolayı hastalığın ve ocağın ismi bulgur püskürtmesi olarak bilinmektedir. KK26, KK38, KK37, KK48, KK63, KK89, KK91, KK68, KK40, KK55, KK84 bölgede tespit edilen bulgur püskürtmesi ocaklarıdır.

Uygulama 1

KK26 elini annesinden almıştır. El almak için özel bir ritüeli yoktur. Sağaltım işlemi için özel bir gün ve vakit şartı aranmaz. KK26'nın verdiği bilgilere göre vücutta çıkan kızarıklıklar için bulgur püskürtmesi sağaltımı yapılmaktadır. Sağaltım işlemi uygulanan kişinin ocağa ve sağaltım için yapılan uygulamaya inanması şarttır. Sağaltım işlemi için ocaklının abdestli olması şart değildir. KK26 sağaltım için gelen kişiden sağaltım yapılacak bölgeyi açmasını ister. Ocaklı sağaltım amacıyla ağzına bir avuç bulguru alarak tedavi edilmek istenilen bölgeye ağzındaki bulguru püskürtür. Sağaltım işlemi sırasında ocaklı aklına gelen sureleri okumaktadır. KK26 okuduğu sureleri ve kaç kere okuduğunun bilgisini vermek istememiştir. Uygulanan bulgur

püskürtmesi işlemi üç gün tekrar edilmektedir. Sağaltım işlemi uygulanan kişinin üç gün boyunca soğan, sarımsak ve taneli yiyecekler yememelidir.

Uygulama 2

Bulgur püskürtmesi ocağı olan KK91 elini babaannesinden almıştır. KK91'in babaannesi elini verirken “gelen kimseyi boş çevirmeyin, benim elim değil Fadime anamızın eli diyerek aklınıza gelen sureyi okuyun” demiş ve elini vermiştir. KK91 Bulgur püskürtmesi sağaltımında ilk olarak sağaltım yapmak için niyetlenir. Sağaltım için abdest şart değildir. Sağaltım amacıyla KK91 bir avuç bulgur ve bir bardak suyu hazırlar. Bulgur suyun içine koyulur. Sağaltım için gelen kişinin sağaltım yapılacağı bölge açılır. Ocaklı “benim elim değil Fadime anamın eli” diyerek aklına gelen sureleri okur. Kaynak kişi suyun içindeki bulgurları ağzına alarak sağaltım yapılacak bölgeye tükürür. Ardından bulgurun bekletildiği su kişinin vücuduna sürülür. Sağaltım bu işlemle tamamlanmış olur. Sağaltımı yapılan kişinin taneli ve acılı yiyecekleri üç gün yemesi ve vücutta bulunan yaralar geçene kadar yıkanması yasaktır.

Uygulama 3

Bulgur püskürtmesi ocağı olan KK38 elini anneannesinden almıştır. El verme işlemi için özel bir ritüel uygulanmamıştır. KK38'in verdiği bilgilere göre ocaklı elini sadece kan bağı olan kişilere verebilmektedir. KK38'in verdiği bilgilere göre sağaltım işlemi için özel bir gün şartı yoktur. Sağaltım için ikinci vakit şartı vardır ancak KK38 kişinin uzaktan gelmesi durumunda sağaltım işleminin uygulanabileceğini belirtmektedir. Sağaltım işlemi için ocaklının abdestli olması şarttır. Sağaltım işlemi uygulanacak kişi ocaklının karşısına geçer. Hastalıklı bölgenin üstü açılmaya uygunsa kişi üstünü çıkartır. Ardından KK38 ağzına bir avuç bulgur alarak sağaltım yapacağı kişinin başından başlayarak tüm vücuduna ağzında bulunan bulguru püskürtür. Sağaltım işlemi esnasında KK38 “benim elim değil Fadime anamızın eli” der ve şifa için niyetlenerek üç kere İhlas, bir kere Fatiha, üç kere Kevser suresini okur. Sağaltım işlemi uygulanan kişinin bir hafta boyunca acılı ve taneli yiyecekler tüketmesi yasaktır. Kişinin dört ya da beş gün boyunca banyo yapması da yasaktır.

Uygulama 4

KK37 ve KK89 elini annesinden almıştır, KK63 ve KK48 elini babaannesinden almıştır. El almak için özel bir ritüel uygulanmamıştır. El kan bağı yoluyla geçmiştir. Sağaltım ritüeli için abdest almak şart değildir. Ancak kaynak kişi sürekli abdestli olarak gezdiğini bu yüzden de sağaltımları abdestli bir şekilde yaptığını ifade etmiştir. KK37, KK48, KK63 ve KK89'un verdiği bilgilere göre sağaltım için özel bir gün şartı yoktur. Sağaltım işlemi sadece ikinci vaktinden sonra yapılmaktadır. KK63'ün verdiği bilgilere göre sağaltımını yaptığı hastalık sıkıntı ve sıcaktan dolayı çıkmaktadır. Sağaltım için gelen kişi ocağa ve sağaltım ritüeline inanması şarttır. KK37, KK48, KK63 ve KK89 sağaltım için gelen kişinin vücudundaki hastalıklı bölge açılır. Ocaklı ağzına bir avuç bulgur ve biraz da su alarak hastalıklı bölgeye tükürür. Tükürme işlemi esnasında ocaklı Fatiha ve İhlas surelerini okuyabildiği kadar okur. Okuma işleminin tamamlanmasıyla birlikte sağaltım işleminin gerçekleştiğine inanılmaktadır.

Uygulama 5

Bulgur püskürtmesi KK40 elini kayınvalidesinden almıştır. Ocaklı eli vermek için özel bir ritüel uygulamıştır. Ocaklı el vereceği kişinin elini tutarak üç kere “elimi verdim” der el alan kişi de üç kere “aldım kabul ettim” demektedir. Bu ritüelle birlikte ocak el verme işlemini tamamlamaktadır. KK40 ocaklının evine gelin geldiği için ocaklı olarak kabul edilmiş ve el ona geçmiştir. Bulgur püskürtmesi sağaltımı için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. KK40'ın verdiği bilgilere göre sağaltımı için ocaklı abdestli olmak zorundadır. Sağaltım işlemi ve ocaklıya inanmak şart değildir. Ocaklı sağaltım için gelen kişinin vücudunda bulunan hastalıklı bölgeyi açar. Ağzına bir avuç bulgur alarak sağaltım yapılacak bölgeye tükürür. Tükürme işlemi sırasında kaynak kişi üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi, İnşirah, Felak ve Nas surelerini de okuyabildiği kadar okumaktadır. Sağaltım ritüelinin tamamlanmasıyla sağaltım gerçekleşmektedir. Sağaltım için gelen kişinin üç gün yıkanmamalıdır.

Uygulama 6

KK55 ocaklı elini kayınvalidesinden almıştır. Kayınvalidesi ölmeden önce KK55'e gelip elini tutarak “Biz ocağız, elim senin olsun. Gelene püskür, boş çevirme” diyerek

vermiştir. Sağaltım işlemi için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Sağaltım için gelen kişi ocağa ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Sağaltım işlemi için ocaklı abdestli olmalıdır. Sağaltım için gelen kişi iç çamaşırı kalacak şekilde soyunduktan sonra bir zemin üzerine yatırılır. Ocaklı sağaltım işlemi için ağzına bir avuç bulgur alır, üç kere Fatiha, üç kere İhlas ve o an aklına gelen sureleri okuyarak sağaltımı yapılacak kişinin vücuduna püskürür. Hastaya uygulanan sağaltım ritüelinden kişinin tiksinişi gerekmektedir. Sağaltım işleminden tiksinişiyle hastalığın daha hızlı iyileşeceğine inanılmaktadır. Hasta, ocaklıya el emeği olarak para vermesi gerekmektedir. Sağaltımı yapılan kişinin bir hafta boyunca yumurta, acılı, tuzlu, baharatlı, soğanlı, sarımsaklı yiyecekler yemesi ve yıkanması yasaktır.

Uygulama 7

Bulgur püskürtmesi ocağı olan KK68 elini annesinden almıştır. Ocaklı el verme işlemi esnasında özel bir ritüel uygulamamıştır. Ölmeden önce KK68'e "ben ölüyorum, sen ocağı devam ettir" diyerek elini vermiştir. Sağaltım işlemi için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Sağaltım için gelen kişi ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Sağaltım işleminin yapılması için ocaklı abdestli olmalıdır. KK68'in verdiği bilgilere göre sağaltımın yapılacağı kişi bir sofraya bezi üzerine iç çamaşırlarıyla oturtulur. Ocaklı sağaltıma niyetlenerek ağzına bir avuç bulgur alır. Sağaltıma gelen kişinin vücuduna ocaklı ağzındaki bulgur püskürtür. Püskürtme işlemi sırasında Ayet-el Kürsi okumaktadır. Püskürtme işlemi tamamlandıktan sonra sağaltımın gerçekleştiğine inanılmaktadır. Ocaklı sağaltım işleminden sonra sofraya bezine dökülen bulgurları tavuklara döker. Sağaltımı yapılan kişi ocaklıya cüzi bir miktar para vermesi gerekmektedir. Sağaltımı yapılan kişinin üç gün boyunca acılı ve taneli yemesi yasaktır.

Uygulama 9

Bulgur püskürtmesi ocağı olan KK84 elini annesinden almıştır. El verme işlemi için özel bir uygulama yapılmamıştır. Ocaklı KK84'e "ben yaşlandım yapamıyorum artık sen yap" diyerek elini ocaklıya devam ettirmesini istemiştir. Sağaltım için özel bir gün ve vakit şartı aranmamaktadır. Sağaltım için gelen kişi ocaklıya ve sağaltım ritüellerine

inanması şarttır. KK84'ün verdiği bilgilere göre tedavi için ocaklıya gelen kişi evinden bulgur getirmesi gerekmektedir. KK84 sağaltım için ilk olarak abdest alır. Sağaltım için gelen kişi iç çamaşırları kalacak şekilde soyundurulur. KK84 sağaltım için niyetlenerek hastalıklı kişiyi baştan ayağa eliyle sıvazlar. Sağaltım işlemi esnasında KK84 her biri üç kere olacak şekilde Ayet-el Kürsi, Fatiha, İhlas, Felak ve Nas surelerini okur. Ocaklı sağaltım için gelen kişinin getirdiği bulguru ağzına alarak sağaltım ihtiyacı duyan kişinin başından ayaklarına kadar bulgur püskürtür. Böylece sağaltım işlemi tamamlanmış olur. Sağaltımın gerçekleşmesi için bulgur tanelerinin hastalıklı kişinin her yerine değmesi gerekmektedir. Hasta uzaktaysa iç çamaşırını ocaklıya gönderir. Ocaklı sağaltım ritüellerini iç çamaşırına uygular ve bu çamaşırı hasta giyerek sağaltım işlemini tamamlamış olur. Sağaltımı yapılan kişinin sarımsaklı, soğanlı, acılı, taneli yiyecekleri üç gün yememelidir. Bir hafta boyunca hastanın yıkanması yasaktır. Kişinin bir hafta boyunca vücudunu sıcak tutması gerekmektedir.

3.4.6 Felçli Sıvama Ocağı

Beyin damarlarının tıkanması sonucunda vücudun tamamında ya da bir kısmında meydana gelen kas fonksiyon kaybı felç olarak tanımlanır. Halk arasında inme olarak da bilinen bu hastalığın sağaltımı araştırma alanında ocaklar ile yapılmaktadır. Ocağın adı sağaltımı yapılan hastalık ve bu sağaltım işlemi esnasında uygulanan sıvama işleminden alır. Elmadağ'da felçli sıvama ocağı olarak KK28, KK32 ve KK79 tespit edilmiştir.

Uygulama 1

Elmadağ'ın Yeşildere köyünde bulunan Seyit Cemali türbesinin (Görsel 3.4) ocaklarından olan KK28'in (Görsel 3.5) verdiği bilgilere göre bu ocaklı ailenin soyu Seyit Cemali'ye dayanmaktadır. KK28 ocaklı elini kayınvalidesinden almıştır. Kayınvalide çok yaşlı olduğu için artık sıvama yapamamaktadır. Bu ocakta el ocaklıdan sonra büyük kimse ona geçmektedir. Eğer kişi köyden giderse ocak olamaz. Ocaklıya göre hastalık kişinin çok üzülop sıkıntıya girmesinden kaynaklanmaktadır. Cin çarpması³ sonucunda kişinin felç olduğuna inanılmaktadır. Felç olmamak için

³ Cin çarpması: "İnsani vasıflar taşıdığı düşünülen cinlerin bu dünyada mezarlıklar, harabeler, ıssız yer gibi bazı yerleri sahiplendiğine de inanılır. Cinlerin sahibi olduğuna inanılan bu mekânlarsa *tekinsiz mekân* olarak

gece balkon altlarından yürünmemesi gerekmektedir. Cinlerin geceleri balkon altlarında bulunduğuna inanılmaktadır. Ocaklı, tedavi için gelen kişilerin ilk olarak doktora gittiklerini ancak çare bulamadıktan sonra ocaklara geldiklerini belirtmiştir. Tedavi işlemi için ilk şart inanmaktır. Hastanın ocaklıya ve yapacağı tedaviye inanmak zorundadır. Sağaltım işlemine inanılmaması durumunda sağaltım gerçekleşmez. Kaynak kişi sağaltım işlemi için ilk olarak abdest alır. Sağaltım için gelen kişi oturabiliyorsa bir seccade serilerek kibleye doğru oturtulur. Ocaklı sağaltım için “benim elim değil Fadime anamızın elidir” diyerek hastanın vücudunu sıvar. Sıvama esnasında kaynak kişi üç kere Ayet-el Kürsi, üç kere İhlas suresi, üç kere Amenerressulü duası, üç kere Nas ve Felak sureleri okur. Sağaltım işlemi tamamlandıktan sonra gelen hastaya ocaklı sofraya oturarak yemek yedirir. Bir lokma dahi olsa sağaltıma gelen kişi ocaklının evinden yemek yemek zorundadır. Yedi gün boyunca sağaltımı yapılan kişinin aynaya bakması, akıllı telefon kullanması yasaktır. Sağaltımı yapıla kişinin bir hafta süresince tereyağı, bal ve sütlü çorba⁴ dışında bir şey yemesi yasaktır. Sağaltım işlemi tamamlandıktan sonra sağaltımı yapılan kişi ocaklıya minder altı yapmalıdır. Minder altı, sağaltım için gelen kişinin ocaklıya bir ücret vermesidir. Bu işlem sağaltım yapıldıktan sonra yapılmalıdır. Ocaklı verilen parayı kendisi için kullanmamaktadır. Çocuklara ya da ihtiyaç sahibi kimselere verilmektedir (KK28). Minder altı yapılmadıysa ocaklı hastalığın kendisine geçmemesi için tuz yemelidir. Sağaltım işlemi böylece tamamlanmaktadır.

nitelendirilir. İnsanlar bu tekinsiz mekânlardan geçmemeye, oralarda bulunmamaya özen gösterir. Ayrıca insanların bilerek veya bilmeyerek cinlere zarar verdiğinde (yakmak, ezmek vb.) bunun cinleri kızdıracağına ve kızan cinlerin insanları cezalandırmak isteyeceğine inanılır. Halk anlatılarında ve inanışlarında cinlerle temas ettiği düşünülen insanlarda görülen fiziksel ya da ruhsal değişikliklerin *cin çarpması* olarak adlandırıldığı görülür” (Kolot, 2021, s. 141).

⁴ Sütlü çorba, sadece süt ve pirinç ile yapılan bir çorbadır. İsteğe göre tuzlu ya da şekerli yapılabilir. (KK28).

Görsel 3.4 Yeşildere, Seyit Cemali Türbesi (URL-7, 2024)

Görsel 3.5 Felçli sıvama ocağı KK28 ve derleyici

Uygulama 2

Felçli sıvama ocağı olan KK32 elini eşinden almıştır. Eşi yaşlılıktan dolayı artık sıvama yapamadığından dolayı elini eşine vermiştir. Elini vermek için özel bir ritüel uygulanmamıştır. KK32'nin verdiği bilgilere göre ocaklı eli soyadı ile geçmektedir. KK32 ile KK28 Yeşildere köyünde bulunan Seyit Cemali türbesinin ocaklarındandır. Aynı aileden olan bu iki kaynak kişinin felçli sıvama ritüelleri birbirinden farklılık göstermektedir. KK32'ye göre kişi sıkıntı ve soğuktan felç geçirebilmektedir. Sağaltım için özel bir günü ve vakti yoktur. KK32 sağaltım ritüeli öncesinde abdest almaktadır. Sağaltıma gelen kişinin de abdestli olması şarttır. Sağaltım için KK32 üç

kere İhlas, üç kere Fatiha, üç kere Felak ve Nas surelerini ve üç kere de Ayet-el Kürsi'yi okumaktadır. Sureleri okurken sağaltıma gelen kişiyi KK32 sıvamaktadır. Sağaltım için gelen kişinin taneli, ekşi, acı, soğan ve sarımsak içeren yiyecekleri üç-dört gün tüketmesi yasaktır. Sağaltıma gelen kişi sağaltımın tamamlanması amacıyla ocaklıya el emeği olarak para vermelidir.

Uygulama 3

KK79 elini ocaklı olan babasından almıştır. El almak için özel bir ritüel yoktur. Ocaklıdan el kan yoluyla geçmiştir. Bu ocakta sağaltım için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Hasta ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Kaynak kişi tedavi için üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi okuyarak sağaltım yapılacak bölgeyi eliyle sıvar. Hastanın bir hafta boyunca acılı ve taneli yiyecekler yemesi yasaktır. Sağaltımı yapılan hastanın durumu kötüyse sağaltım ritüeli üç gün tekrarlanır.

3.4.7 Gelincik Ocağı

Araştırma alanında çocuksuzluk sağaltımı için gelincik ocağına başvurulmaktadır. Çocuğu olmayan kadınların sağaltım işlemi gelincik ocağı tarafından yapılmaktadır. Elmadag'da bir tane gelincik ocağı (KK16) tespit edilmiştir.

Uygulama 1

Görüşülen ocaklardan “gelincik ocağı” olan KK16'dan (Görsel 3.6) alınan bilgilere göre annesi ve anneannesi ocaktır. Kaynak kişiye göre ocaklığın kan bağı olmadan geçmesi mümkün değildir. El verme işlemini ise ocak ölmeden önce ailesinden birine vermesiyle gerçekleşir. Bu işlem esnasında ocak, ‘elim sana geçsin’ diyerek kalıp söz kullanır. Ancak görüşülen ocaklı başka bir ritüel uygulanıyorsa da yaşından dolayı hatırlayamadığı söylemiştir. KK16'ya el annesi tarafından verilmiştir. Gelincik ocağı düşük yapan kadınları alazlayarak sağaltma işlemini yapmaktadır. Alazlama işleminin yapılması için özel bir vakit olmasına gerek olmamakla birlikte bu işlemi yaparken ocak demir ve su kullanmaktadır. Sağaltma yapılacak kişinin başına kırmızı bir örtü örten ocak, bir demiri ateşte ısıtıp hastayı başından ayağına sıvazlar (Görsel 3.7). Öncesinde besmele ardından da ‘benim elim değil Fatma anamızın eli değdi’ der.

Sıvama işlemi tamamlandıktan sonra demir su dolu kapta soğutuluyor. Ardından demir tekrar ateşte ısıtılır, bu işlem üç kere tekrar edilir. Alazlama işlemi tamamlandıktan sonra sağaltım için gelen hastaya demirin soğutulduğu sudan üç yudum içirilir. Kalan suyu ise hastanın vücuduna sürülerek tedavi uygulaması tamamlanır. Demiri soğutmak için kullanılan su hiç ayak değmemiş bir bölgeye dökülür. Eğer hasta gelemediyse ocak, yaptığı bu işlemleri hastanın kıyafetine uygular. Ocak hastalarına alazlamadan sonra kullanması için ilaç hazırlar. İlaç bal ve külün karışımıdır. Bu ilaç hazırlanırken ocak bir kere Fatiha suresi ve üç kere İhlas suresi okur. Yapılan ilacı hastanın her gün aç karna yemesi gerekir. Sağaltım işlemi uygulanan kişi altı ya da yedi gün soğan, sarımsak ve bulgur yemesi; banyo yapması yasaklanır. İçme suyunu ise kaynatarak tüketmelidir. Alaz ocağı olan KK16 sağaltım işlemi karşılığında verilirse para almakta, alazlama yapmak için özel olarak para almamaktadır. KK16 bu hastalığa doktorların çare bulamadığını, bu yüzden de ocaklığın devam etmesi gerektiği düşüncesindedir.

Görsel 3.6 KK16 ve derlemeci

Görsel 3.7 Gelincik ocağı KK16'nın sağaltım esnasında demir yardımıyla hastayı sıvama işlemi

3.4.8 Göbek Çekme Ocağı

Göbek düşme hastalığının tedavi edildiği bu ocaklıkta hastalar mide bulantısı ve göbek ağrısı şikayetleri ile göbek çekme ocağına başvurur. Ağır kaldırma, yüksekte atlama gibi durumlar sonucunda oluşan bu hastalığın sağaltımı bu ocaklar tarafından yapılmaktadır. Hastalığın tedavi yönteminden kaynaklı olarak düştüğüne inanılan göbeğin çeşitli uygulamalar ile sağaltımı yapılır. KK56, KK58, KK60 bölgede tespit edilen göbek çekme ocaklarıdır.

Uygulama 1

KK58 ocaklı olmak için elini kayınvalidesinden almıştır. El vermek için özel bir ritüel uygulanmamıştır. Sağaltım işlemi için abdestli olma şartı yoktur. Göbek çekmenin özel bir günü ve vakti yoktur. Ocaklıya göre göbek, kişinin ağır kaldırması veya yüksekte hoplamasından dolayı düşmektedir. Kişinin geçmeyen mide bulantısı, karın ağrısı şikâyetleri varsa göbek çekirmek için KK58'e başvurmaktadır. Tedavi için gelen kişiyi sert ve düz bir zemine yatırır. Elinin başparmağını sağaltım yapacağı kişinin göbek deliğine yerleştirir. Ocak göbek deliğinden kişinin nabzını hissetmektedir. Eğer nabız göbek deliğinin içinde değil de aşağısında ya da çevresinde atıyorsa göbek düşmüş demektir. Bu durumda kaynak kişi tedavi için başparmağını göbeğin içinde sağdan sola doğru bastırarak çevirir. Göbek deliği başparmağını iyice sardıktan sonra ocaklı kişinin nabzını başparmağının altında hissedene kadar bastırarak bekler. Nabzı hissettikten sonra yavaşça parmağını çeker. Ardından sağaltım için gelen kişinin göbeğini şal ya da başörtü ile sararak bağlar. Göbeği bağlanan kişinin ayakları havaya kaldırılarak on dakika bu şekilde beklemesi istenir. Bekleme süresi tamamlandıktan sonra ocaklının yardımıyla yavaş bir şekilde sağaltımı yapılan kişi kaldırılır. Bir hafta boyunca sağaltımı yapılan kişinin ağır kaldırması, yüksekte hoplaması, aç kalması yasaktır.

Uygulama 2

KK60 ocaklı olduğunu ve elini nasıl aldığı hakkında bilgi vermek istememiştir. Sadece rüya yoluyla el aldığını söylemiştir. Ocaklığı hakkında bilgi vermemiştir. Hastanın ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Ocaklıya göre bütün hastalıkların

sebebi göbek düşmesidir. Sağaltım için ilk önce gelen kişni göbeğinin yerinde olup olmadığını kontrol eder. Kaynak kişi bu işlemi sadece erkeklere yapmaktadır. Göbeğin kontrol işlemi bir ip yardımı ile sağaltım yapılan kişinin meme ucu ile göbek deliği arasındaki mesafe ölçülmesiyle yapılmaktadır. İki meme ucunun da göbek deliğine olan uzaklıkları eşit değil ise göbek düşmüş anlamına gelmektedir. Göbeği düşen kişinin sağaltım için ocaklı gelen kişiyi bir duvara yaslı şekilde oturtturarak ayaklarını uzatmasını ister. Ardından kendi ayaklarını sağaltım yapacağı kişinin ayak topuğuna sertçe üç kere vurur. Böylece kayan göbeğin yerine oturacağına ve sağaltımın gerçekleşeceğine inanılmaktadır.

3.4.9 Göz Çıbanı Ocağı

Araştırma alanında vücutta çıkan sert, ağrılı çıbanların sağaltımı için göz çıbanı ocağına gidilir. Hastalığın göz değmesinden (nazardan) kaynaklandığı düşünülür. Bu durumdan dolayı halk içerisinde hastalık göz çıbanı olarak adlandırılır. Halk arasında göz çıbanın dişi ve erkek olmak üzere bilinen iki türü vardır. Vücutta bir tane çıkan çıban türü erkek olarak tanımlanırken; birden fazla çıkan çıban türü dişi olarak isimlendirilir. Bu hastalığın sağaltımını yapan ocaklar araştırma alanında göz çıbanı ocağı olarak adlandırılır. Elmadağ'da tespit edilen bir tane göz çıbanı ocağı (KK22) vardır.

Uygulama 1

KK22'in verdiği bilgilere göre ocaklı eli erkek soyundan ilerler. Ancak kaynak kişinin erkek kardeşleri el almak istemediği için ocaklının annesi “geleni boş çevirme, insanlar mağdur olmasın” diyerek KK22'ye el vermiştir. El vermek için özel bir ritüel uygulanmamıştır, ocaklı kaynak kişiye artık sen yap elim senin olsun diyerek el verme işlemini gerçekleştirmiştir. Ocaklıya göre göz çıbanı kişiye nazar değmesi sonucu çıkar. Göz çıbanı dişi ve erkek olarak iki türüdür. Eğer göz çıban bir taneyse erkeğidir. Birden fazla halde bulunan göz çıbanı ise dişidir. Sağaltım işlemi için ilk şart inanmaktır. İnanmayan kişinin tedavisinin gerçekleşmeyeceğine ve şifasını bulamayacağına inanılmaktadır. Tedavi için ocaklının abdestli olması şart değildir. Sağaltımın yapılması için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Ocaklı tedavi için herhangi

bir toprağı alarak su ile birlikte o toprağı çamur haline getirir. Hastayı yere oturttarak hazırladığı çamuru yüzüne, ellerine ve ayaklarının üstüne sürer. Eğer göz çıbanı uygun bir yerdeyse hazırlanan çamur oraya da sürülür. Ancak göz çıbanının üstüne hazırlanan çamuru sürmek şart değildir. Çamur haline getirilen toprağı sürerken ocaklı “benim elim değil Fadime anamızın eli, benim elim değil ocaklının eli” diyerek kalıp sözler kullanır. Bu kalıp sözleri işlem esnasında üç kere tekrar eder. Sağaltım işlemi tamamlandıktan sonra kişi ocaklının evinden çıktıktan sonra ancak vücuduna sürülen çamuru yıkayabilir. Sağaltım işleminin gerçekleşmesi için tedavisi yapılan kişi ocaklının kapısının yanına demir para bırakmalıdır. Kaynak kişi verilen paraya dokunmadığını çocuklara dağıtığını belirtmiştir. Sağaltım işlemi uygulanan kişinin bir hafta boyunca acılı, soğan, sarımsak ve bulgur tüketmesi yasaktır.

3.4.10 İt Dirseğı Ocağı

Halk arasında it dirseğı olarak bilinen arpacık, göz çevresinde oluşan ağrılı enfeksiyondur. Tıpta hordeolum olarak adlandırılan bu hastalık göz kapağında bulunan yağ bezeleri ya da kirpik köklerindeki enfeksiyondan kaynaklanan bir hastalıktır (URL-8, 2024). Araştırma alanında arpacığın sağaltımı için it dirseğı ocaklarına başvurulur. Bölgede bir tane it dirseğı ocağı (KK38) tespit edilmiştir.

Uygulama 1

İt dirseğı ocağı olan KK38 elini anneannesinden almıştır. El verme işlemi için özel bir ritüel uygulanmamıştır. Ocaklı elini sadece kan bağı olan kişilere verebilmektedir. Tedavi için özel bir gün şartı yoktur. Sağaltım için ikindi vakit şartı vardır ancak hastanın uzaktan gelmesi durumunda sağaltım işlemi uygulanabilir. Sağaltım için gelen kişi ocaklıya ve sağaltım ritüeline inanmak zorundadır. İnanmaması durumunda sağaltım gerçekleşmez. Tedavi için ocaklının abdestli olması şarttır. Ocaklı, hastanın gözünü dirseğı ile sıvar. Sıvama işlemi esnasında Kaynak kişi “benim elim değil Fadime anamızın eli” der ve şifa için niyetlenerek üç kere İhlas, bir kere Fatıha, üç kere Kevser suresini okur. Bu işlem ile sağaltım tamamlanır.

3.4.11 Korku Ocağı

Herhangi bir sebepten dolayı korkan ya da uykusundan sürekli korkarak uyanan kişilerin, araştırma alanında sağaltım için başvurdukları ocaklar, korku ocağı olarak adlandırılır. Elmadağ'da tespit edilen bir tane korku ocağı (KK56) vardır.

Uygulama 1

KK56 birinden el almamış rüyasında görerek ocaklı olmuştur. Rüyasında sağaltımı nasıl yapacağı ve denilenleri yaparsa ocak olacağı söylenmiştir. Rüya yoluyla ocaklı olduğu için kaynak kişi el verip veremeyeceğini bilmemektedir. Geceleri sürekli korkan ve korkarak uyanan kişilere korku sağaltımı yapılmaktadır. Tedavi için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Sağaltıma ve ocağa inanma şartı vardır. İnanılmaması durumunda sağaltım işlemi gerçekleşmez. Tedavi için abdestli olma şartı vardır. Ocaklı tedavi için tuz ve unu karıştırarak hamur haline getirir. Ocaklı yedi tane ip birbirine bağlayarak sağaltım yapılan kişinin beline bağlanır. Bu işlem esnasında Üç İhlas ve bir Fatiha suresi okunur. Hazırlanan hamur üç İhlas ve bir Fatiha suresi okunarak ocaklı tavana atar. Bu işlem üç kere tekrar edilir üçüncü atışta hamur tavana yapışırsa sağaltım gerçekleştiğine inanılmaktadır. Hastanın beline bağlanan ipi bir hafta belinden çıkartması yasaktır.

3.4.12 Köstün Ocağı

Vücudun çeşitli bölgelerinde çıkan büyük, ağrılı şişliklere araştırma alanında köstün denilmektedir. Hastalığın tedavisi köstebeğin yer altından kazarak yüzeye çıkardığı toprak ile yapılmaktadır. Bu yüzden hastalığın adı da köstündür. Halk arasında bilinen iki türü vardır. Eğer köstün vücudun farklı yerlerinde birden fazla ise dişi, tek bir yerde mevcut ise erkektir. Köstün hastalığının sağaltımı için yapılan işleme köstün kesme adı verilmektedir. KK2, KK20, KK29, KK49, KK50, KK83 bölgede tespit edilen Köstün ocaklarıdır.

Görsel 3.8 İyileşmeye başlayan köstün hastalığı

Görsel 3.9 Köstün hastalığı

Uygulama 1

KK2 ocaklı olmak için el almamıştır. Köylülerden ocak olabilmek için köstebek öldürmesi gerektiğini öğrenen ocaklı bir gün tarlasında köstebek görür. Köstün ocağı olmak için abdestli bir şekilde Ayet-el Kürsi, üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi okuyarak köstebeği yakalar ve boğazını sıkarak öldürür. Köstebeği öldürdükten sonra ocak olmuştur. Köstün sağaltımı için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Köstün sağaltımı için ocaklı abdestli bir şekilde köstebeğin teptiği⁵toprağı alır. Ocaklı bu toprağı çamur haline getirir. Sağaltım yapılacak bölgeye Ayet-el Kürsi, üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi okuyarak sürer. Sürülen çamurun birkaç saat kalması yeterlidir. Sağaltım uygulanan kişinin uyması gereken herhangi bir kural yoktur.

Uygulama 2

Köstün ocağı KK20 elini anneannesinden almıştır. Bu ocakta el vermenin ilk şartı kan bağıdır. Ocaklı elini vermek için akrabası olan birinin elini tutar. Ardından elimi verdim der. El alan kişi de aldım kabul ettim diyerek karşılık verir. Bu işlem üç kere tekrarlanır. Bu ritüel ile ocaklı elinin verildiğine inanılmaktadır. Sağaltım işlemi için

⁵ Köstebeğin tepmesi: Elmadağ ilçe sınırları içerisinde köstebeğin yer altından kazarak yüzeye çıkardığı toprak bu şekilde ifade edilmektedir.

ilk şart sağıltım için gelen kişinin inanmasıdır. Tedavi için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Ocaklı sağıltım işlemi öncesinde abdest almalıdır. Sağıltıma gelen kişi yedi farklı yerden köstebeği çıkarttığı toprağı getirmek zorundadır. Ocaklı tedavi için köstebek toprağına su karıştırarak bıçak yardımıyla temsili olarak keser. Kesme işlemi esnasında ocaklı üç kere İhlas ve bir kere Fatiha okur. Hazırlanan bu toprak sağıltımı yapılan kişiye verilerek saklanması istenmektedir. Hazırlanan toprak kurudukça vücutta bulunan köstünün de kuruyacağına inanılmaktadır. Bu toprağı su değmemesi gerekmektedir. Sağıltımı yapılan kişi bir hafta boyunca acılı, taneli ve sarımsaklı yiyecekler yemesi yasaktır.

Uygulama 3

Köstün ocağı elini KK29 kayınvalidesinden almıştır. Bunun dışında KK29'un anlattığına göre evlerinin bahçesinde ateş yaktıkları yerden köstebek toprak çıkartmıştır. Bu inanişaya göre bahçedeki ocaktan köstebeğin toprak çıkartması ev sahiplerinin köstün ocağı olduğuna işaret eder. El verilme işlemi sırasında herhangi bir ritüel uygulanmamıştır. Elini verirken “gelinlerim gelen kadın hastalara, oğullarım ise erkek hastalara bakacak” diyerek elini vermiştir. KK29 ve eşi KK49 köstün ocağı olarak sağıltım ritüellerini uygulamaktadırlar. Ocaklı vefat etmeden el verdiği kişiler sağıltım işlemi yapamaz. KK29'un verdiği bilgilere göre Köstün hastalığı sıkıntı ve stresten dolayı ortaya çıkmaktadır. Köstünün dişi ve erkek olmak üzere iki çeşidi vardır. Erkek olanı bir tane çıkar ve büyüktür. Dişi köstün ise birden fazla çıkar ve vücutta dağılmaya meyillidir. Sağıltım için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. KK29 ve KK49'un verdiği bilgilere göre sağıltım yapılması için ilk şart ocaklının abdestli olmasıdır. Sağıltım için gelen kişinin ocaklıya ve sağıltıma inanması şart değildir. Köstebeğin teptiğı toprak yedi farklı yerden toplanarak sağıltım için kullanılır. Ocak sağıltım için “benim elim değil Fadime anamızın eli, niyet benden şifa Allahtan olsun” diyerek sağıltıma niyetlenir. Beş ya da altı kaşık köstebek toprağı (Görsel 3.11) alınarak su ile karıştırılır. Bu karışım yumurta büyüklüğünde bir yumru⁶ haline getirilir. Kalan toprak hastanın vücudunda sağıltım yapılacak bölgeye sürülür. Yumru haline getirilmiş çamurun üstü kırmızı ipe sarılır (Görsel 3.10). Ardından KK29/KK49 bu ipleri bıçak yardımıyla keser. Kesilen ip parçaları yumru haline gelmiş

⁶ Yumru: Yuvarlak, şişkin şey.

çamur ile tekrar karıştırılır. İp parçaları yumru halindeki çamurun dışından görünmemesi gerekmektedir. Hazırlanan çamur yumrusu sağaltımı yapılan kişiye verilerek saklanması istenmektedir. Bu işlemleri yaparken KK29 ve KK49 üç kere İhlas, bir kere Fatiha, bir kere Felak, Nas suresi, Ayet-el Kürsi ve İnşirah suresi okur. Hazırlanan köstebek toprağı karışımından kalan çamur su haline getirilerek sağaltım için gelen kişiye içirilir. KK29'un verdiği bilgilere göre sağaltım için gelen kişiler sağaltım sırasında ağrılarının azaldığını ve rahatladıklarını belirtmektedirler. Sağaltım işlemi sonrasında ocaklı sağaltım için hastalıklı bölgeyle temas ettiği için ellerini iyice yıkamaktadır. Sağaltım için gelen kişi yedi gün boyunca sadece siyah üzüm, süt, inek tere yağı ve su ile un karışımıyla yapılmış ekmek yemelidir. Bunların dışında bir şey yemesi ve bir hafta boyunca sağaltım yapılan bölgeye su değdirilmesi yasaktır.

Görsel 3.10 Köstün ocağı KK29 ve KK49'un köstün sağaltımı yaparken kullandıkları köstebek toprağı

Görsel 3.11 Köstün ocağı KK29 ve KK49'un köstün sağaltımı yaparken kullandıkları ip

Uygulama 4

Köstün ocağı KK50 ocaklı olmak için komşusundan el almıştır. Ocaklı el verirken KK50'nin elini tutmuş ve “al elim senin olsun” diyerek el verme işlemini gerçekleştirmiştir. Köstün sağaltımı için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Ancak ocaklı akşam vaktinde sağaltımın yapılmasının uygun olmadığını belirtmiştir. Hastanın ocaklı ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Köstün hastalığının iki çeşidi vardır. Kaynak kişiye göre dişi olan köstün vücutta yayılır, erkek köstün ise tek ve

büyük olur. Tedavi için ilk şart ocaklının abdestli olmasıdır. Tedavi uygulanırken önceden alınmış köstebeğin teptiği toprağı su ile karıştırılarak çamur haline getirilir. Çamur haline getirilen toprak ocaklı tarafından sağaltım yapılacak kişinin hastalıklı bölgesine sürülür. Köstebek toprağının sürülme işlemi esnasında ocaklı “benim elim değil Fadime anamızın eli, Allah’ım şifa ver” diyerek Ayet-el Kürsi, üç kere İhlas, bir kere Fatiha, Nas ve Felak suresini okur. Hastanın sürülen toprağın üç gün boyunca yıkaması ve acı, turşu, soğan ve taneli yiyecekler yemesi yasaktır. Sağaltım işleminin uygulanmasıyla birlikte sağaltımı yapılan kişi ocaklıya para vermelidir. Böylece sağaltım işleminin tamamlandığına inanılmaktadır.

Uygulama 5

Köstün ocağı olan KK83 elini babasından almıştır. Ocaklık eli kan bağı yoluyla geçmektedir. El verilmesi için özel bir uygulama yapılmamaktadır. Sağaltım için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Hastanın ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Ocaklıya göre köstünün iki çeşidi vardır. Dağılmış halde olan köstün dişi olarak adlandırılır. Büyük rengi morarmış ve içi irinli olan erkek köstündür. Kaynak kişi onun ocağının genelde erkek köstünleri kestiğini belirtmiştir. Ocaklıya göre sağaltım yapılmadan önce ocaklının abdest alması şarttır. Ocak tedavi için köstebeğin teptiği toprağı alarak su ile karıştırır. Su ile karıştırılan köstebek toprağı yumru haline getirilir ve hastaya saklaması için verilir. Kaynak kişi bu işlem esnasında üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi okumaktadır. Yumru haline getirilen çamur kurudukça sağaltımın gerçekleşerek köstün hastalığının da geçeceğine inanılmaktadır. Hasta sağaltımın gerçekleşmesi için ocaklıya bir miktar para vermesi şarttır. Tedavi ritüeli tamamlandıktan sonra kaynak kişinin ocağı ise köstünün içindeki irin akmaya başlar. Bu durum sağaltım işleminin başarıyla gerçekleştirildiğini ve hastalığın iyileşeceğine işarettir. Sağaltım işlemi uygulanan kişinin bir hafta boyunca acılı, tatlı, sarımsaklı, taneli yiyecekler yememeli ve yıkanmamalıdır.

3.4.13 Kulunç Kırma Ocağı

Halk dilinde kulunç olarak bilinen kas ağrısı, sırtın üstünde oluşan bir kasılmadır. Bu kasılma sonucu sırt bölgesinde ağrılar oluşur ve bu durumda hastalar sağaltım için

ocaklıya müracaat etmektedirler. Bu hastalığın sağaltımını yapan ocaklar bölgede kulunç kırma ocağı olarak isimlendirilir. Elmadağ'da tespit edilen kulunç kırma ocakları KK26, KK9'dir.

Uygulama 1

Kulunç kırma ocağı olan KK26 elini annesinden almıştır. Tedaviyi ustasından izleyerek öğrenmiştir. KK26'nın verdiği bilgilere göre kulunç kırmak sağaltımı için özel bir şart yoktur. Hastanın uyması gereken bir kural yoktur. KK26'nın verdiği bilgilere göre kulunç kırma işlemi için sağaltım ihtiyacı duyan kişi sert bir zemine yatırılır. KK26 ilk olarak kulunç olan bölgeyi eliyle ovar. Ardından sertleşen kulunç bastırılarak kırılır.

Uygulama 2

KK91 elini babaannesinden almıştır. KK91 ocaklı elini arasında kan bağı olan kişilere verebilmektedir. KK91'in babaannesi elini verirken "gelen kimseyi boş çevirmeyin, benim elim değil Fadime anamızın eli diyerek aklınıza gelen sureyi okuyun" demiş ve elini vermiştir. KK91'in verdiği bilgilere göre kulunç kırmak için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Sağaltıma gelen kişinin ağırlı bölgesi "benim elim değil Fadime anamızın eli" diyerek ovularak kulunç kırılır. KK91 artık kulunç kıramadığını çünkü kırıdığı kulunçların ona geçtiğini belirtmiştir.

3.4.14 Kurşun Dökme Ocağı

Halk arasında nazar değdiğine inanılan kişilerin nazardan kurtulmak için gittikleri ocaklar kurşun dökme ocaklarıdır. Bölge halkının nazar değsin ya da değmesin belirli aralıklarla Kurşun dökme ocaklarına giderek kurşun döktürdükleri saptandı. Nazar ocağından farklı olarak bu ocaklarda sağaltım uygulaması için kurşun dökme işlemi yapılmaktadır. Elmadağ ilçesinde tespit edilen kurşun dökme ocaklarının sağaltım uygulamaları verilmiştir. Tespit edilen kurşun dökme ocakları KK56, KK61, KK15, KK47, KK82, KK64, KK19 ve KK72'dir.

Uygulama 1

KK15 ocaklı olmak için el almamıştır. Ocak olan bir komşusundan kurşun dökme ritüellerini öğrenmiştir. Komşusundan görüp öğrendiği kurşun dökme ritüellerini uygulayarak nazara karşı sağaltım yaptığına inanmaktadır. Sağaltım için abdest almak şart değildir. Sağaltım işlemi için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. KK15'in verdiği bilgilere göre kurşun dökmeden önce KK15 yedi farklı küllükten odun parçası toplar. Bir avuç dolusu tüfek mermisinin kovani ve eşek tezeğini toplar. Ardından bir tepsi içine bir kap dolusu su, arpa, iğne, ekmek, demir para ve toplanan saçmalar ile eşek tezeği koyulur. KK15 kurşun dökme için ocakta tavanın içine bir miktar tereyağı koyarak eritir. Eriyen yağın içine kurşun koyularak eritilir. Sağaltım yapılacak kişi bir yere oturtularak üstüne bir çarşaf gerilir. Bir kişi hazırlanan tepsiyi hastanın başının üstünde tutar. KK15 erittiği kurşunu tepside bulunan suyun içine döker. Kurşun dökme işlemi üç kere tekrarlanır. Sağaltım işlemi esnasında KK15 dua okumamaktadır. Sağaltım ritüeli tamamlandıktan sonra dökülen kurşun sağaltım amacıyla gelen kişiye verilerek saklanması istenmektedir. KK15 sağaltım işlemini tamamladıktan sonra tepside bulunan ekmeği köpeğe verir. Ekmeği verdikten sonra kurşunun döküldüğü suyu köpeğin üstüne döker. Arpayı eşeğe verir. Böylece sağaltım işlemi tamamlanır.

Uygulama 2

KK19 ocaklı olmak için komşusundan el almıştır. El vermek için özel bir ritüel yoktur. Kurşun kişide nazar varsa geçmesi için dökülür. Kurşun dökme işlemi için abdestli olmak şarttır. KK19'un verdiği bilgilere göre kurşun dökme için ocaklı bir tavayı ocağa koyar. Isınan tavaya erimesi için tereyağı koyularak eritilir. Eriyen tereyağının içine kurşun koyularak kurşun eritilir. Bir tepsinin üstüne ekmek, iğne, bıçak, soğan, anahtar ve içi su dolu bir kap konulur. Sağaltım yapılacak kişi oturtularak üstüne bir çarşaf gerilir. Hazırlanan tepsi hastanın başının üstüne tutulur. Eriyen kurşun ocaklı tarafından tepsinin içinde bulunan su dolu kaba dökülür. Kurşunun dökülmesi esnasında ocaklı üç kere “benim elim değil Fadime anamızın eli ve elem tere fiş kem gözlere şiş” der ve Ayet-el Kürsi, Felak, Nas, İhlas ve Fatiha surelerini okur. Kurşun dökme işlemi üç kere tekrarlanır. Kurşun dökme işlemi tamamlandıktan sonra tepsinin

içinde bulunan malzemeler atılır. Soğan ve su dört yol ağzına dökülür, ekmek köpeğe verilir, iğne kırılır. Bunun ardından kurşun dökme işlemi tamamlanır.

Uygulama 3

Kurşun dökme ocağı KK56 elini komşusundan almıştır. El vermek için ocaklı KK56'nın elini tutarak üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi okuduktan sonra “elim senin olsun” diyerek elini vermiştir. KK56 ocaklı elini vermesi için bir şart yoktur, herkese el verebilmektedir. KK56'nın verdiği bilgilere göre sağaltım için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Sağaltıma ve ocağa inanma şartı vardır. İnanılmaması durumunda sağaltım gerçekleşmez. Sağaltım işlemi için abdestli olma şartı vardır. KK56 bir tepsinin içine bir tane sarımsak, bir tane soğan, bir kabın içinde su koyar. Bir kepçe içinde kurşunu eritir. Sağaltım yapılacak kişi yere ya da sandalyeye oturtularak hazırlanan tepsi kafasının üstünde tutulur. KK56 sağaltım işlemi esnasında üç kere İhlas, bir kere Fatiha ve bir kere de Ayet-el Kürsi okuyarak kepçede eritilmiş kurşunu tepsi içinde bulunan su dolu kaba döker. Bu işlem üç kere tekrar edilir. KK56'nın verdiği bilgilere göre kurşunun ilk dökülmesinde sağaltımı yapılan kişinin kalbi sıkışır gibi hisseder. Üçüncü ve son kurşun döküldüğünde sağaltımı yapılan kişi içinin ferahladığını ve rahatladığını belirtir. Sağaltımın gerçekleşmesi için ocaklıya para verilmesi şarttır. Böylece sağaltım işlemi tamamlanmış olur.

Uygulama 4

KK44 ocaklı elini annesinden almıştır. El verme ritüelinde ocaklı KK44'e el parmağını uzatarak “al kızım elim senin olsun” demiş velini vermiştir. El verilen kişinin sağaltım yapabilmesi için ocaklının ölmesi şarttır. Kurşun dökmek için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. KK44'ün verdiği bilgilere göre kurşun genelde nazar değdiğine inanılan kişilere dökülür. KK44 sağaltım işlemi için bir tepsi içine ekmek, soğan, anahtar ve su dolu bir kap koyar. Sağaltım yapılacak kişinin üzerine bir çarşaf gerilir. Çarşafın üstüne hazırlanan tepsi tutulur. KK44 bir ocakta kepçenin içine tereyağı ile kurşun koyarak kurşunu eritir. Eriyen kurşun tepside bulunan suyun içine dökülür. Bu işlem sırasında KK44 üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi okur. Bu işlem üç kere tekrar edilir. Ritüelin tamamlanmasıyla sağaltım gerçekleşmiş olarak kabul edilir.

Uygulama 5

Kurşun dökme ocağı olan KK47 elini komşusundan almıştır. El almak için özel bir ritüel uygulanmamıştır. Kurşun dökmek için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. KK47'nin verdiği bilgilere göre kurşun dökmek için ilk önce KK47 yedi küllükten çalı çırpı toplar. Eşek, köpek tezeği ve kovan toplar. Ardından toplanan şeyler bir kalburun içine koyulur. KK47 kalburun içine ekmek, arpa ve bir kap su koyar, suyun içine demir para atılır. Sağaltım işlemine başlar. Sağaltım için gelen kişi bir yere oturtturularak üzerine bir çarşaf gerilir. Hazırlanan kalbur çarşafın üzerinde tutulur. KK47 bir tavanın içine tereyağı ve kurşunu koyarak ocakta eritir. Eriyen kurşun kalburun içindeki suya dökülür. Bu işlem üç kere tekrarlanır. Kurşun dökme işlemi esnasında ocaklı herhangi bir dua okumamaktadır. Kurşun dökme işlemi tamamlandıktan sonra KK47 kalburun içinde bulunan ekmeği köpeğe verir. Suyu köpeğin üstüne döker, köpek silkelenirse sağaltım işlemi daha hızlı gerçekleştiğine inanılmaktadır. Küllükten toplanan çalı çırpı, eşek ve köpek tezeği KK47 tarafından ateşte yakılır. Bu işlemlerin ardından sağaltımın gerçekleştiğine inanılmaktadır.

Uygulama 6

KK61'in verdiği bilgilere göre Abdülkadir Geylani⁷ hazretlerinin soyundan gelen (kan bağı olan) ocaklı aile KK61'in annesine el vermiştir. El verirken özel bir ritüel uygulanmamıştır, sadece ocaklı KK61'in annesine sağaltım yapması için izin vermiştir. KK61'de ocaklı elini annesinden almıştır. Sağaltım işlemi çarşamba ve cuma günleri yapılmaktadır. İkinci vaktinden önce yapılmaktadır. Sağaltım için gel kişi ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Sağaltım işlemi için KK61 “benim elim değil Fadime anamızın eli, benim elim değil Şih Meyro'nun eli” diyerek sağaltıma niyetlenir. KK61 bir kalburun içine bir tas su, ekmek, makas/iğne, tuz, soğan, ayna/çay bardağı koyar (Görsel 3.13). Sağaltımı yapılacak kişi bir yere

⁷ Abdülkadir-İ Geylânî: 1077 ile 1166 yılları arasında yaşamış bir tasavvuf ehlidir. Küçük yaşlarda babasını kaybetmiş ve 1095 yılında Bağdat'a gitmiştir. Dönemin tanınmış âlimlerinden dersler alarak hadis, fıkıh ve tasavvuf eğitimini geliştirmiştir. Daha sağlığından itibaren kendisinden birçok keramet nakledilerek kişiliği tam manasıyla menkıbeleştirilmiş, gerçek kimliği ise önemini yitirmiş ve unutulmuştur. İbn-i Arabî, “kûn” ilâhî kelimesine mazhar olduğu için Abdülkadir'den çok keramet zuhur ettiğini söylemiştir. Tasarruf ve kerametlerinin ölümünden sonra da devam ettiğine inanıldığı için, müridlerinin darda kaldıkları zaman söyledikleri, “Medet, yâ Abdülkadir!” sözü bir tarikat geleneği olmuştur. Özellikle kadınlar, çaresiz kalanlara imdat ettiğine inandıkları Abdülkadir'in ruhaniyetine samimi bir bağlılık göstermişlerdir (URL-9, 2024).

oturtularak üzerine bir örtü serilir. Hazırlanan kalbur örtünün üstüne tutulur. Bir kepçe ya da kaşığın içine koyulan kurşun ocakta eritilir (Görsel 3.12). Eriyen kurşun kalburun içindeki su dolu kaba dökülür. Bu işlem esnasında KK61 üç kere Fatiha ve üç kere İhlas suresi okur. Bu işlemin tamamlanmasıyla birlikte sağaltımın gerçekleştiğine inanılmaktadır.

Görsel 3.12 Kurşun eritme işlemi

Görsel 3.13 KK61'in kurşun dökme ritüeli için kullandığı malzemeler

Uygulama 7

KK64 ocaklı olmak için herhangi bir el alma ritüeli gerçekleştirmemiştir. KK64'ün verdiği bilgilere göre ocaklı olan kayınvalidesinden sağaltım işlemini öğrenmiş ve uygulamaktadır. Sağaltım işlemi için özel bir gün ve vaki şartı yoktur. Ocaklı sağaltım işlemini abdestli yapmak zorundadır. Sağaltım yapılacak kişi bir yere oturtturularak başına bir çarşaf gerilir. KK64 kurşun dökmek için bir kalburun içine buğday, kilit, iğne, tuz, ekmek ve bir kap su koyar. Kalbur hastanın başının üstünde tutulur. KK64 ocakta erittiği kurşunu kalburun içindeki su dolu kaba döker, bu işle üç kere tekrarlanır. Dördüncü kez ocaklı evinin eşiğine kurşun döker. Böylece evini nazardan koruyacağına ve sağaltım yaparken hastalığın ona geçmesini engellediğine inanmaktadır. Kurşun dökme işlemi tamamlandıktan sonra KK64 kurşunu soğutmak için kullanılan suyu bir bıçak ile temsili olarak keser. Bu bıçak sağaltımı yapılan kişiye verilir. Bir hafta boyunca yastığının altında saklanması istenir. Ardından su ayak

değmemiş yere dökülür. Kalburun içindeki ekmeği köpeğe, buğdayı kuşlara verilir. Kilit üç kere açılıp tekrar kilitlenir. Tuz hastaya verilerek yemeklere katılması istenir.

Uygulama 8

KK72 elini babaannesinden almıştır. Ocaklı el verme ritüeli için özel bir uygulama yapılmamış, el KK72'ye kan yolu ile geçmiştir. Sağaltım için gelen kişi ocaklı ve sağaltım uygulamalarına inanması şarttır. KK72'ye göre sağaltım için özel bir gün şartı yoktur ancak ikindi vaktinden önce kurşun dökülmesi daha iyidir. KK72'nin verdiği bilgilere göre sağaltım işlemi için ocaklı ilk olarak abdest almalıdır. KK72 kalbur ya da kevgirin içine bir parça ekmeğe iğne batırılır, soğan, anahtar, bıçak ve bir kap su koyar. KK72 yedi kapının önünden çalı çırpı toplayarak ateş yakar. Yakılan ateşte sağaltım için kullanılacak kurşun eritilir. Sağaltım için gelen kişi kıbleye dönmüş şekilde oturtularak başına bir örtü gerilir. Hazırlanan kalbur örtünün üstünde tutulur. KK72 erittiği kurşunu kalburun içindeki suyun içine döker. Bu işlem üç kere sağaltıma gelen kişiye bir kere de ocaklının evinin eşiğine dökülür. Sağaltım işlemi esnasında KK72 her biri yedi kere okunacak şekilde Ayet-el Kürsi, Fatiha, İhlas, Felak ve Nas surelerini okur. Ardından “ya şafi, ya kâfi, ya muafi, benim elim değil Fadime anamızın eli, şifasını bu ayetlerin hürmetine ver” diyerek sağaltım işlemini gerçekleştirmektedir. Sağaltım işlemi tamamlandıktan sonra KK72 kalburun içindeki soğan keser ve atar, ekmeğe batırılan iğne çıkarır ve ekmek herhangi bir hayvana verir, anahtarı kapının kilidine takar. Bıçağı evin içine koyar ve suyu da dört yolun ortasını döker. Sağaltımı yapılan kişi ocaklıya gölünden koptuğu kadar para verir. KK72 verilen paraları harcamadığını çocuklara verdiğini belirtmiştir.

3.4.15 Nazar Ocağı

Bölgede tespit edilen kurşun dökme ve nazar ocakları nazar sağaltımı yapmaktadırlar. Ancak bölgede “nazar ocağı” olarak adlandırılan ve kurşun dökme işlemi yapmadan nazar sağaltımı yapan ocaklar vardır. Bu ocakların dışında nazar tedavisi esnasında kurşun dökme işlemini uygulayan ancak kendilerini “nazar ocağı” olarak tanıtan ve dua, sure, ayet okuyarak nazar tedavisi yapan kaynak kişiler bu başlık altında verilmiştir. Acıpayamlı, göz değmesi/ nazarın keskin bakışlı ve kötü maksatlı bakış

olduğunu belirterek çeşitli toplumlarda tasvir edilen bu kişilerin özelliklerini şöyle açıklamaktadır: “toplumuna göre mavi gözlü, sarı saçlı ya da kara gözlü, kara saçlı kişilerin, isteyerek ya da istemeyerek baktıkları, övdükleri, dokundukları canlıların, özellikle çocuk ve hayvanların, hastalanacakları, sakatlanacakları, yoksullaşacakları hatta ölebilecekleri; nesnelerin ise kırılacakları, yanacakları, yıkılacakları ya da yok” edebileceklerine inanılan kişilerin bakışıdır (1978: 28). Araştırma alanında halsizlik, ağırlık gibi çeşitli ruhsal rahatsızlık hisseden kişilere nazar değdiğine inanılmaktadır. Nazar değdiğine inanılan kişiler sağaltım için nazar ocaklarına müracaat etmektedirler. Elmadağ ilçesinde tespit edilen nazar ocakları; KK2, KK17, KK24, KK38’dir.

Uygulama 1

Nazar ve temre ocağı olan KK17 nazar ocağı olmak için elini kaynanasından almıştır. Kaynak kişinin kaynanası ölmeden önce KK17’ye ocaklığı devam ettirerek gelen kimseyi boş göndermemesi gerektiğini vasiyet etmiş. Ocaklı kaynanasından öğrendiği nazar sağaltımı için kurşun dökmektedir. Kurşun dökme işlemi için ilk olarak abdest alır. Kurşun dökmenin özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Sağaltım işlemi için nazar ocağı bir kalbur içine iğne, tuz, ekin, anahtar, ekmek, bıçak, yağ ve su koyar. Hazırlanan kalburun yanına küçük tüp yakılarak kurşun dökmek için kullanılan kepece (Görsel 3.14, 3.15) ateşe koyulur. Hastanın kafasının üstüne hazırlanan kalbur tutulur. Isınan kepeğin içine kurşun biraz da yağ dökülerek eritilir. Eriyen kurşunu ocaklı kalburun içinde bulunan kaptaki suyun içine döker. Sonra kurşun sudan çıkartılarak tekrar eritilir. Bu işlem üç kere tekrar edilir. Sonrasında Kaynak kişi ocağına niyetlenerek kalburun içindeki iğneyi ekmeğe batırarak kurşun dökülen kişiyi dizlerine kadar sıvar. Bu sıvama işlemi esnasında ocaklı Ayet-el Kürsi ve üç kere İhlas bir kere Fatıha suresini okuyarak bu işlemi üç kere tekrar eder. Sıvama işlemi ocaklıya göre nazar sağaltım işlemi uygulanan kişiden çıkarak ocaklıya geçer. Bundan dolayı sıvama esnasında kaynak kişinin kolları ağrır. Ocaklı nazarı üstünden atmak için sağaltım işleminin hemen ardından ellerini yıkar. Sağaltım işlemi uygulanan kişi isterse el emeği verebilir.

Görsel 3.14 KK17'nin nazar sağıltımı için kullandığı malzemeler

Görsel 3.15 KK17'nin nazar sağıltımı yapmak için kullandığı kurşun ve kepçe

Uygulama 2

Nazar ocağı olan KK24 elini halasından almıştır. KK24'ün eşi ona KK2'nin verdiği bilgilere göre KK24'ün halası olan nazar ocağı elini bir ermiş dededen almıştır. KK24'ün halası bir gün iş yaparken birden karşısında dede belirmiş ve sen nazar ocağı olacaksın demiştir. Karşısına çıkan dede ocaklının başını sıvamış ve artık ocaklısın demiştir. Bu olaydan sonra da KK24'ün halası nazar ocağı olarak sağaltım yapmaya başlamıştır. KK24'ün halası elini KK24'ü sıgıyarak vermiştir. Nazar ocağı KK24'ün verdiği bilgilere göre sağaltım işlemi için özel bir gün ve zaman şartı yoktur. Sağaltım için KK24 ilk önce abdest alır. Ayet-el Kürsi, üç kere İhlas, bir kere Fatiha suresi, Nas ve Felak surelerini suya ve sağaltım yaptığı kişiye okuyarak üfler. Üflenene su nazar değdiği düşünülen kişiye içirilir. KK24 nazarın geçmesi amacıyla sureleri okurken esner. Eğer okuma esnasında ocak esnemezse sağaltım için gelen kişide nazarın olmadığı anlamına gelir. Ocak kişiye nazarın geçmemesi için sağaltım yaptığı kişiden bir bardak su içme şartı vardır. Sağaltım için gelen kişinin nazara inanıp inanmaması sağaltımın yapılması için şart değildir. Ancak KK24 inanmanın daha etkili olacağını belirtmiştir.

Uygulama 3

KK21'in verdiği bilgilere göre nazar değen kişiye ağırlık çöker, baş ve göz ağrısı olur. Geçmesi için ocaklı birine gidilip okutulması gerekmektedir. Sağaltımı yapılan kişinin şikâyetleri geçiyorsa o kişiye nazar değmiş demektir. Ocaklı bir tanıdığından el almıştır. El alma işlemi sırasında ocaklı kaynak kişinin sırtını sıvazlayarak nazar duası ve Ayet-el Kürsi okumuştur. Ocaklı dualarını okumayı tamamladıktan sonra kaynak kişiye al elim senin olsun demiştir. Yapılan bu ritüel ile nazar ocağı eli KK21'e geçmiştir. Nazar sağaltımı için özel bir günü yoktur. Tedavinin abdestli yapılma şartı yoktur ancak abdestli yapılması daha iyidir. Nazar ocağı sağaltım işlemi için abdest aldıktan sonra sağaltım işlemi uygulayacağı kişinin karşısına oturur. Üç kere Fatiha suresi, üç kere Ayet-el Kürsi, üç kere İnşirah suresi, üç Kevser suresi, üç kere İhlas suresi, üç kere Nas ve Felak surelerini bir bardak suya okuyarak “benim elim değil Fadime anamızın eli, Allah'ım şafi isminle şifa ver” der. Okunan suyun yarısını sağaltımı yapılan kişi içer. Sağaltımı yapılan kişinin ağırlı bir bölgesi varsa suya

okurken ağrıyan bölge ocaklı tarafından sıvazlanır. Nazarın ocaklıya geçmemesi için kalan suyu kaynak kişi içer. Böylece sağaltım işlemi gerçekleşir.

Uygulama 4

KK38 elini anneannesinden almıştır. El alırken özel bir ritüel uygulanmamıştır. Ocaklı elini sadece kan bağı olan kişilere verebilmektedir. Kaynak kişi hacca gitmeden önce nazar için kurşun döktüğünü ancak hacdan döndükten sonra kurşun dökmeyi bıraktığını belirtmiştir. Nazar tedavisi için sadece dua etmektedir. Sağaltımın yapılması için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Tedavi için ocaklının abdestli olması şarttır. Kaynak kişi nazar sağaltımı için “benim elim değil Fadime anamızın eli diyerek nazarın geçmesi için niyetlenerek üç kere İhlas, bir kere Fatiha suresi okur. Ardından hastanın yüzüne üfler. Sağaltımın böylece gerçekleşmiş olduğuna inanılmaktadır.

3.4.16 Pamukçuk Ocağı

Pamukçuk, araştırma alanında yeni doğmuş bebeklerin ağızda görülen küçük beyazlıklar olarak ifade edilmektedir. Pamukçuk ağız içerisinde oluşan bir tür mantar hastalığı (Doğan, 1982, s. 799) olarak tanımlanmaktadır. Halk arasında bu hastalığın sağaltımını yapan ocaklara pamukçuk ocağı olarak isimlendirilir. KK11 ve KK61 bölgede tespit edilen pamukçuk ocaklarıdır.

Uygulama 1

KK11’in verdiği bilgilere göre elini annesinden almıştır. Annesi ölünce kaynak kişi elini alarak ocak olmuştur. Sadece kendi kanından olan kişilere el verebilmektedir. El ocaklı öldükten sonra kanından olan kişi geçer. Ölmeden önce başkası kaynak kişinin ocaklığını yapamaz. Pamukçuk sağaltımı için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Ocaklıya göre pamukçuk, ağızda oluşan beyaz küçük yaralara denilmektedir. Sadece yeni doğmuş bebeklerde görülen bir rahatsızlıktır. Ocaklı pamukçuk tedavisi için artık insanların ocaklara başvurmadıklarını ve doktora gittiklerini belirtmiştir. Ocaklı pamukçuk tedavisi için ilk olarak abdest almaktadır. “Niyet Allah’tan” diyerek kendi saçını sağaltım yapacağı bebeğin ağızına sürer. Bu işlemi yaparken üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi okur. Böylece sağaltım ritüeli tamamlanmış olur. Sağaltım ritüeli

tamamlandıktan sonra kişi hastalığın geçmesi için ocaklıya el emeği olarak cüzi bir miktar para verilir.

Uygulama 2

KK61'in verdiği bilgilere göre Abdülkadir Geylanî hazretlerinin soyundan gelen ocaklı aile kaynak kişinin annesine el vermiştir. El verirken özel bir ritüel uygulanmamıştır, sadece ocaklının annesine sağaltım yapması için izin vermiştir. Ocaklı elini annesinden almıştır. Sağaltım işlemi çarşamba ve cuma günleri yapılmaktadır. İkinci vaktinden önce yapılmaktadır. Sağaltım için gel kişi ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Sağaltım işlemi için kaynak kişi “benim elim değil Fadime anamızın eli, benim elim değil Şih Meyro'nun eli” diyerek sağaltıma niyetlenir. Ocaklı bir iğne alarak ucu ısıtılır. Isıtılan iğne çocuğun ensesine üç kere dokundurulur. İğne değdirilirken ocaklı üç kere İhlas, bir kere Fatiha suresi okur ve tedavi işlemi tamamlanır. Hastanın üç gün acı ve ekşi yiyecekler yemesi yasaktır.

3.4.17 Parpılama Ocağı

Araştırma alanında parpılama kelimesi hastalık adı olarak kullanılmaktadır. Vücutta çıkan kaşıntılı küçük yaralara parpılama denilir. Bu hastalığın sağaltımını yapan ocaklar ise kendilerini parpılama ocağı olarak tanıtmaktadırlar. Elmadağ'da bulunan parpılama ocakları; KK13 ve KK77'dir.

Uygulama 1

KK13'e göre, vücutta çıkan kaşıntılı küçük yaralar “parpılama” olarak adlandırılır. Bu rahatsızlığın sebebi kişinin ciğerini üşütmesidir. Tedavisi parpılama ocağının kırmızı toprak ile yaptığı sağaltım ritüelidir. Hastalığın tedavisi için özel bir gün şartı yoktur. Sağaltımın gerçekleşmesi için ritüele inanma şartı yoktur. Ocaklı elini annesinden almıştır, el sadece kan yoluyla geçmektedir. El almak için özel bir ritüel gerçekleştirilmemiştir. Parpı sağaltımı için Aşağıkamışlar köyünde bulunan kırmızı toprak (Görsel 3.16) kullanılmaktadır. Ocaklı tedavi için ilk önce kırmızı toprağı su ile karıştırır. Sağaltım yapacağı kişinin vücuduna üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi

okuyarak hazırladığı çamuru sürer. Yapılan sağaltım işlemi üç gün boyunca tekrarlanır. Hasta bir hafta boyunca vücudunu sıcak tutmak zorundadır.

Görsel 3.16 Parpılama ocağı KK13'ün sağaltım için kullandığı toprak

Uygulama 2

Parpılama ocağı KK77 elini babaannesinden almıştır. Ocaklı el vermek için özel bir ritüel yapılmamıştır. El vermek için tek şart ocaklının soyundan gelmektir. Parpılama, ocağın vücudun şişini indirmek için çeşitli ritüellerin uygulamasıdır. Hastanın ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Tedavi için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Sağaltım işlemi öncesi ocaklı abdest almak zorundadır. Hasta tedavi için ocaklıya gelirken “koklanmadık nane, ellenmedik bal ve kullanılmadık al (kırmızı bez)” getirmek zorundadır. Hastanın vücudu getirdiği kırmızı bez ile baştan aşağı ocaklı tarafından sıvanır. Kırmızı bezin üzerine getirilen bal ve nane sürülür. Sağaltım yapılacak bölgeye kırmızı bez sarılır. Ardından kaynak kişi iysiranı⁸ (Görsel 3.17) ocakta ısıtarak sağaltım yapacağı bölgeye yaklaştırır, bu işlem üç kere tekrar edilir. Hasta demirin ısınısını hissedene kadar iysiran vücuda yaklaştırılır. Kaynak kişi tedavi ritüeli esnasında üç kere İhlas, bir kere Fatiha, bir kere Ayet-el Kürsi, Felak ve Nas

⁸ Farklı yörelerde *ıskıran* olarak geçen ve bölge halkı arasında iysiran olarak bilinen demir ya da tahtadan yapılan teknedeki hamuru kazımaya yarayan mutfak gereçlerinden biridir.

surelerini okur. Hastanın rahatsızlığı çoksa bu işlem üç gün arka arkaya tekrarlanır. Sağaltımı tamamlanan kişi kırmızı bezi bir gün boyunca çıkartmaması gerekmektedir. Hasta ocaklıya el emeği olarak bir ücret ödemelidir. Hastanın ocaklıya para vermesi hastalığın ocağa geçmemesi içindir. Kişi eğer para vermezse kaynak kişi hastalık ona geçmesin diye ellerini yıkamaktadır.

Görsel 3.17 Parpılama ocağı KK77'nin sağaltım için kullandığı iysiran

3.4.18 Sarılık Kesme Ocağı

Elmadağ'da sarılık hastalığının sağaltımını yapan ocaklar kendilerine “sarılık kesme ocağı” olarak adlandırmaktadırlar. Sarılık, cildin sararması ile belli olan, sarı olma halidir. Kanda bulunan safran dolayı ortaya çıkan bir hastalık türüdür (Doğan, 1982, s. 864). Bölgede tespit edilen sarılık ocakları; KK31 ve KK87'dir.

Uygulama 1

Sarılık ocağı KK31 (Görsel 3.18) verdiği bilgilere göre asıl ocak kaynanasıdır. Ocaklı ilk olarak elini kızlarına vermek istemiş ancak kızları ocaklı olmayı kabul etmemiştir. Bunun üzerine evin gelini olan kaynak kişiye el verilmiştir. Ocaklı kaynana hastalığından dolayı gelinine “artık ben yapamayacağım elim senin olsun sen yap, geleni boş çevirme” diyerek elini vermiştir. Sarılık için yapılan sağaltım ritüellerini ocaklı kaynanasını izleyerek öğrenmiştir. Sarılık keserken abdestli olma şartı yoktur. Sarılık tedavi ritüeli için ilk şart inanmaktır. Ocaklı ilk olarak bir kabın içine su doldurulur. Bu suyun içine yedi çift (14) sarıpatya, yedi çift kayısı kurusu, yedi çift nohut, altın ve iğne koyar. Malzemelerin koyulması esnasında ocaklı “benim elim değil Fadime anamızın eli Allah’ım sen ver şifasını” diyerek kalıp sözler kullanmaktadır. Sonrasında kaynak kişi suyun hazırlanma aşamasında Ayet-el Kürsi, Fatiha, İhlas, Nas ve Felak surelerini okur. Hazırlanan su hastaya verilir. Kişi hazırlanan suyu üç gün boyunca aç karnına içmesi gerekmektedir. Hastanın üç gün boyunca mayalı ekmek, sarımsak, acı ve taneli yiyecekler yemesi yasaktır. Üç günün sonunda hazırlanan suyun kalanı ile banyo suyunu karıştırarak hasta banyo yapmalıdır.

Görsel 3.18 Sarılık ocağı KK31 ve el aldığı kayınvalidesi

Uygulama 2

KK87'nın verdiği bilgilere göre ocaklı elini annesinden almıştır. Annesi ölmeden önce kaynak kişiye “benim elim senin olsun” diyerek vermiştir. Ocaklı yaşından dolayı el verme ritüelini tam olarak hatırlayamamaktadır. El vermek için tek şart kan bağıdır. Hasta ocağa ve sağaltım işlemine inanması şart değildir. Sarılık tedavisi cumartesi günü herhangi bir vakitte yapılabilmektedir. Sağaltım işlemi için ocaklı abdest almak zorundadır. Hasta ocaklı tarafından yere yatırılır. Kaynak kişi tedavi ritüeli için niyetlenerek “benim elim değil Fadime anamızın eli” der ve uzun bir ipi yerde yatan kişinin vücudunun etrafından geçirir. Bir bıçak yardımıyla temsili olarak her birini beş kere olacak şekilde başını, ellerini ve ayaklarının olduğu yeri çizer. Temsili kesme işlemi esnasında ocaklı üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresini okur. Bu işlemin ardından hastayı yerden kaldırır. Etrafına serilen ip sarılır ve ayak değmemiş toprağa bir parça tuz ile birlikte gömülür. Bu işlemle birlikte sağaltım işlemi tamamlanmaktadır. Hastanın bir hafta boyunca soğan, acı ve turşu yemesi yasaktır.

3.4.19 Siğil Ocağı

Siğil, genellikle ellerde ve yüzde ya da vücudun çeşitli bölgelerinde çıkan, yuvarlak şekilli küçük kabartılardır. Halk arasında iki türü vardır. Eğer siğil dağılmış halde birden fazlaysa dişi, tek bölgede bir tane ise erkek olarak tanımlanır. Siğilin sağaltımı için yörede ocaklara başvurulur. KK36, KK42, KK45, KK46, KK53, KK59, KK80, KK81, KK86 ve KK93 bölgede tespit edilen siğil ocaklarıdır.

Uygulama 1

Siğil ocağı olan KK36 elini kayınbabasından alarak ocak olmuştur. Ocaklı olurken herhangi bir el verme ritüeli uygulanmamıştır. Ocaklı aileye gelin gittiği için el kaynak kişiye geçmiştir. Sağaltım işlemi için vakit şartı aranmamaktadır. Ancak sağaltım işleminin cumartesi günü yapılması şartı vardır. Ocaklı tedavi ritüelinden önce abdest almaktadır. Hasta tedavi için ocaklıya gelirken yanında kaya tuzu getirmek zorundadır. Ocaklı hastanın getirdiği tuza niyetlenerek üç kere İhlas ve üç kere Fatiha suresi okuyor. Kaynak kişi okuduğu tuzu evinin bahçesine siğili olan kişinin adını söyleyerek ve hastalığın geçmesi için dua ederek gömer. Kaynak kişinin uyguladığı tedavi için en

önemli şart hastanın sağaltım işlemine inanmasıdır. Kişi yapılan sağaltım işlemine inanmazsa tedavi gerçekleşmeyecektir. Sağaltım işlemi sonunda hastanın ocaklıya el emeği vermesi gerekmektedir. El emeği verilmeyen tedavi işlemi gerçekleşmez.

Uygulama 2

Siğil ve temre ocağı olan KK3'ün verdiği bilgilere göre elini büyükannesinden almıştır. Temre ve siğil ocağı olan KK3'ün ocağında el verme işlemi izin ile yapılmaktadır. Ocaklı sağaltım yapabilmesi için izin verdiği kişiler ocaklı olabilmektedir. Kaynak kişi temre ve siğil ocağı elini eşine vermiştir. Tedavi ritüeli için abdest şartı yoktur. Sağaltım işlemi sadece çarşamba günü yapılmaktadır. Tedavi için ocaklı yedi tane arpanın her birine ayrı ayrı üç kere “Em ebramû emran fe-innâ mubrimûn(e)” Zuhruf suresinin 79. Ayeti⁹ ve İhlas suresi okur. Okunan arpalarla temre ya da siğil olan bölge çizilir. Son kalan arpaya Ayet-el Kürsi suresi okunarak sağaltım yapılacak bölge son kez çizilir. Okunan arpalar bir kağıdın içine konularak sağaltım yapılacak kişiye gömülmesi için verilir. Hasta arpaları ayak basmayacak bir yere gömmesi gerekmektedir. Arpaların gömülmesiyle birlikte sağaltım işlemi tamamlanmaktadır.

Uygulama 3

KK81 (Görsel 3.19) elini ocak olan annesinden almıştır. Temre ve siğil ocağı elini alırken kaynak kişinin annesi “kızım elim senin olsun, benden sonra da temre-siğil kesmeye devam et” diyerek elini vermiştir. Temre ve siğil için ocaklının yaptığı sağaltım işlemi aynıdır. Tedavinin perşembe günü olması şarttır. Ancak kaynak kişi uzaktan gelen kişiler olduğu için geri çevirmediğini geldikleri zaman sağaltımını yaptığını belirtti. Tedavi ritüelinde ocaklıya inanma şartı yoktur. Tedavi ritüeli için ocaklının abdestli olması şarttır. Sağaltımda ocaklı hastaya üç kere İhlas, üç kere Fatiha, üç kere Felak ve Nas surelerini okur. Ardından “benim elim değil peygamberimizin eli, benim elim değil Fadime anamızın eli, benim elim değil anamın eli” diyerek plastik süpürge (Görsel 3.20) ile hastalıklı bölge süpürülür ve ocaklı bu bölgeye üfler. Sağaltım yapılacak bölge uygunsuz ise tedavi kıyafetin üstünden

⁹ “Onlar Peygambere düşmanlığa kesin olarak karar verdilerse, biz de onların hilelerini başlarına geçirip kendilerini cezalandırmaya elbette kesin kararlıyız” (URL-10, 2024)

yapılmaktadır. Tedavi işlemi tamamlanan kişi üç veya yedi gün boyunca sarımsak ve soğan yetmesi yasaktır. Kaynak kişi hastalığın geçmemesi durumunda kişinin başka bir ocağa başvurması gerektiğini ifade etmektedir.

Görsel 3.19 Siğil ocağı KK81, eşi, derleyicinin babası ve derleyici

Görsel 3.20 KK81'in sağaltım için kullandığı süpürgeler

Uygulama 4

Siğil ocağı KK42 ocaklı olmak için el almamıştır. Ocaklı olan teyzesinden ve babaannesinden sağaltım işlemini görmüş ve sağaltım ritüellerini kendisine uygulayarak sağaltım gerçekleştirmiştir. Tedavi için özel bir gün şartı yoktur ancak kaynak kişi perşembe ve cuma günlerinin yapılmasının daha iyi olduğunu belirtmektedir. Sağaltım işlemi yedi gün boyunca tekrarlanır. Tedavi ritüel için ocaklının abdestli olması şarttır. Ocaklı sağaltım için yedi tane arpayı alır. Her gün bir tanesi okunacak şekilde yedi kere Ayet-el Kürsi, yedi kere Fatiha, yedi kere ihlas sureleri okunur. Sureleri okurken siğil olan bölgeye ip bağlar. Bu ip yedinci günün sonunda okunan arpalarla birlikte sağaltımı yapılan kişi tarafından sabah erkenden temiz ayak basılmamış toprağa gömülür. Böylece sağaltım işlemi tamamlanmaktadır.

Uygulama 5

KK45'in verdiği bilgilere göre kendisi ve eşi KK59 ocaktır. Ocaklı elini KK45 kayınvalidesinden almıştır. Ocaklı olmak için özel bir ritüel uygulanmıştır. Ocaklı el vermek için gelinin elini tutmuş ve "benim elim senin olsun" diyerek elini vermiştir. KK59'un ocaklı olması için özel bir ritüel uygulanmamıştır. Ocaklı eli kan yoluyla geçmiştir. KK45 ve KK59'un verdiği bilgilere göre siğil sağaltımı sadece çarşamba günleri yapılmaktadır. Sağaltımın yapılması için özel bir vakit şartı yoktur. Kişi eğer ocaklının evine çok uzaktaysa sağaltım için ne zaman gelirse KK45 ve KK59 geri çevirmeden sağaltımını yapmaktadırlar. Sağaltım için gelen kişi ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. KK45 ve KK59'un verdiği bilgilere göre sağaltım için ocaklı bir ip alır ve "beni elim değil Fadime anamızın eli" diyerek sağaltıma niyetlenir. Ardından yedi kere İhlas ve yedi kere Fatiha suresi okunur. Her bir sure okunuşunda ocaklı ipe bir düğüm atar. Düğüm atılan ip sağaltımı yapılan kişiye verilerek mezarlığa gömülmesi istenir. Ocaklı hastalığın ağırlığı kendisine geçmemesi için sağaltıma gelen kişiye bir bardak su vererek içmesini ister. Ardından ellerini yıkar, böylece hastalığın ağırlığı ocaklıya geçmesinin engellendiğine inanılmaktadır. Sağaltım işlemi uygulanan kişi ocaklıya para vermek zorundadır. KK45'in verdiği bilgiye göre hastalıklı kişi bir şey vermeli ki hastalık onun vücudunu terk etsin. Sağaltım için gelen kişi mezarlığa giderek yedi kere İhlas okur ve mezarlığa gömer. Gömülen ipin üstüne

taş koyan kişi arkasına bakmadan ve kimseyle konuşmadan evine dönmek zorundadır. Bu işlemin ile sağaltım işleminin tamamlandığına inanılmaktadır.

Uygulama 6

KK53 ocaklı olmak için el almamıştır. Kaynı ocak olan KK53 onun yaptığı sağaltım işlemini izlemiş ve sağaltım yapmaya başlamıştır. Sağaltım işlemi için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Tedavi ritüeli için ocaklı abdestli olmak zorundadır. Sağaltım için hastanın gelmesine gerek yoktur. Ocaklı sağaltım yapacağı kişinin adına niyetlenerek bir bezin içine beş tane arpa koyar. Kaynak kişi beş arpanın her birine üç kere İhlas ve üç kere Fatiha suresi okur. Okunan arpalar beze sarılarak akarsuyun dibine gömülür. Sağaltım ritüeli arpaların gömülme işlemiyle birlikte tamamlanır.

Uygulama 7

Siğil ocağı olan KK80 elini kayınvalidesinden almıştır. Ocaklı el vermek için bir ritüel uygulamamıştır. Ocaklı yaşlanınca gelinine “gelenleri boş çevirme, siğil kes” diyerek elini vermiştir. El vermek için kan bağı şartı yoktur. Tedavi için gelen hastanın ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması gerekmektedir. Sağaltımın gerçekleşmesi için hastanın ocaklının yanına gitmesine gerek yoktur. Ocaklı hastanın adını bilmesi yeterlidir. Kaynak kişi siğil sağaltımı işlemi için sabah namazını kıldıktan sonra sağaltım için niyetlenerek iki rekât namaz kılar. Gün doğmadan iğde ağacına giderek bir dal koparır. İğde ağacına giderken ocaklı üç kere İhlas ve bir kere Fatiha okur. Kopardığı dal parçasının yarsısını alır yarısı ağaçta kalır. Bu uygulama ile sağaltım işlemi tamamlanmış olur.

Uygulama 8

KK86 ocaklı elini babasından almıştır. Ocaklı eli vermek için özel bir ritüel uygulanmamaktadır. Ocaklı elinin geçmesi için tek şart kan bağıdır. Tedavi için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Sağaltım için gelen kişi ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Tedavi işlemi için hastanın ocaklının yanına gitmesine gerek yoktur. Ocaklıya hastanın ismi ve siğilin neresinde çıktığı söylenmesi yeterlidir. Kaynak kişi tedavi için ilk olarak abdest alır. Sağaltım için niyetlenir ve aklına gelen duaları okur

(Ayet-el Kürsi, İhlas, Fatiha). Ocaklı okuduğu duaların kesin bir sayısının olmadığını o an kaç tane okuyabilirse o kadar okuduğunu belirtmektedir. Surelerin okunmasıyla sağaltım işlemi gerçekleşmiş olur. Sağaltım ihtiyacı duyan kişi ocaklıya emeğinin karşılı ve sağaltımın gerçekleşmesi için bir miktar para vermesi gerekmektedir.

Uygulama 9

Siğil ocağı olan KK93 elini annesinden almıştır. Kaynak kişinin yaşından dolayı el verme ritüelinin nasıl yapıldığını hatırlamamaktadır. Bu ocakta sağaltım işlemi sadece cuma günü yapılmaktadır. Özel bir vakit şartı yoktur. Hastanın ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Ocaklı sağaltım için abdest alır. Kaynak kişi hastanın vücudundaki siğil sayısı kadar ekini pişirir. Pişen ekinleri üç İhlas ve bir Fatiha suresi okuyarak iğne yardımıyla ipe dizerek hastaya verir. Ekinlerin herhangi bir yere asılması istenir. Hazırlanan ekinler kurudukça siğilin de kuruyacağına inanılmaktadır. Sağaltım ritüeli böylece tamamlanmış olur.

3.4.20 Temre Ocağı

Temre, halk arasında “demiroy”, “demre” gibi çeşitli adlandırmalara sahip bir cilt hastalığıdır. Hastalık, cilt yüzeyinde kuruluk ve kaşıntı veren kabarcıklardan oluşur. Vücudun çeşitli bölgelerinde çıkan temrenin iki türü mevcuttur. Vücutta sulu halde ve dağılan yaralar dişi, yayılmadan bir bölgede çıkan kuru temre ise erkek olarak adlandırılır. Temre sağaltımı bölgede ocaklar tarafından yapılmaktadır. KK3, KK8, KK11, KK14, KK17, KK18, KK25, KK42, KK44, KK45, KK46, KK54, KK59, KK67, KK69, KK74, KK81, KK88 ve KK93 Elmadağ’da tespit edilen temre ocaklarıdır.

Görsel 3.21 Temre hastalığı

Uygulama 1

Temre ocağı KK69'dan alınan bilgilere göre el vermek işleminin yapılması için ilk şart kan bağıdır. KK69 eli annesinden almıştır. El verme işlem yapılırken ocağın “niyet Allah'tan” diyerek eli verdiği öğrenilmektedir. Kaynak kişiye el verilme sebebi, sağaltım ihtiyacı olan temre hastalarına şifa dağıtması içindir. Temre ocağı tedavi uygulaması için sabah ile öğlen vakti arasını kullanmaktadır. Tedaviye yedi parça kaya

tuzunu beyaz bir bezin içine tek tek sayarak koyarak başlar. Bu bezi bağlayarak, sağaltım işlemi uygulayacağı hastanın temreli bölgesinin üzerinde dolandırır. Bu işlemi yaptığı sırada üç kere İhlas bir kere Fatiha suresi okumaktadır. Okuma esnasında ocak esnerse tedavi işleminin olduğu, yani yaranın geçeceğine işarettir. Tedavinin son işleminde ise başta hazırlanan bez, akarsuyun ayağına gömülür. Ancak bu işlem esnasında hasta arkasını dönmeli ve gömülme işlemi yapılana kadar konuşmamalıdır. Tuzu gömen kişi ocak ya da başka birisi olabilir. Sağaltım işlemi uygulanan kişi iki üç gün bulgur ve sarımsak yememelidir. Tuz dolu bezin suyun ayağına gömülmesinin sebebi ise tuz eridikçe yaranın da yok olacağına olan inançtır. Ocaklı uyguladığı tedavi karşılığında özel olarak bir ücret talep etmediğini ancak insanların el hakkı olarak çok cüzi miktarda para verdiğini belirtir.

Uygulama 2

Temre ve siğil ocağı olan KK46'nın verdiği bilgilere göre, ocak olma uygulaması farklılık göstermektedir. Bununla birlikte el vermek için gerekli şartlardan birisi kan bağıdır. Kaynak kişiden edindiğimiz bilgilere göre ocak olabilmek için el verilecek kişinin bebek olması gerekir. Genelde daha yeni doğmuş bebeğin ağzına tükürülerek el verme işlemi gerçekleşir. Temre ve siğil ocağının el alma işlemi daha bebek iken babasının dedesi tarafından ağzına tükürmesiyle olmuştur. Bu işlem ocak olan dedenin bebeğin ağzına üç kere tükürmesiyle birlikte sağaltım gücü/ocaklık KK46'ya geçmiştir. El verme işlemi kaynak kişiye de bebekken uygulanmaktadır. Bundan dolayı el verilecek kişi aileden dahi olsa, bebek olmadığı sürece el verme işlemi gerçekleşmemektedir. Kaynak kişinin sağaltma gücü tükürüktedir. Derlemeden edinilen bilgilere göre temre ve siğil ocağının tedavi uygulamadan önce abdest alır. Ardından temreli ya da siğil olan bölgeye bildiği birkaç sureyi okur. Bu surelerin genellikle İhlas ve Fatiha suresidir. Sure okuma işleminden sonra sağaltılması gereken bölgeye “niyet benden şifa senden Allah'ım” der ve üç kere tükürerek sağaltım işlemini gerçekleştirir. Hasta uzakta ya da temre vücudunun açamayacağı bölgesinde ise okuma ve tükürme işlemi suya uygulanmakta ve hasta yaranın tedavisi için okunmuş suyu kullanmaktadır. Ocaklının tedaviyi uygulaması için özel bir zamana gerek yoktur, günün her vakti sağaltım yapabilir. Bu tedavi işleminin olumlu sonuç vermesi için ocağın da hastanın da sağaltım işlemine inanması gerekir. Kaynak kişi

sağaltım yaptığı hastalardan para veya herhangi bir şey almamaktadır. Sağaltım için gelenlerin ilk olarak doktora gittiğini geçmediği takdirde ocak olan ocaklıya başvurdıkları bilgisine ulaşıldı.

Uygulama 3

Temre ocağı KK25'den alınan bilgilere göre sağaltım işlemini gerçekleştirmek için herhangi bir el alma ritüeli uygulanmamıştır. Sağaltım işlemini babasından öğrenmiştir. Temre ocağı sağaltım işlemini sadece kadın ve çocuklara uygulamaktadır. Temre sağaltımı uygulanırken hasta ve ocaklının abdestli olması şartı vardır. Kaynak kişinin uyguladığı sağaltım işleminde ilk olarak hastalıklı bölge üzerine ocak kişi Tüncina dualarını yedi ya da üç kere okur. Ocaklı duaları okuduğu esnada tükenmez kalem ile hastalıklı bölgenin etrafını çizerek sağaltım işlemini gerçekleştirir. Sağaltım uygulaması yapılan kişi bir hafta boyunca soğan, sarımsak, acılı ve taneli yiyecekler yemesi yasaktır. Temreli bölgeyi bir gün boyunca suya değdirmesi yasaktır. Temre ocağının sağaltım yapması için cumartesi günü şartı vardır. Ancak uzaktan gelen hastalara her gün okumaktadırlar. Tedavi işleminin gerçekleşmesi için en önemli şart inanmaktır. Ocaklı sağaltım işlemi için el emeği verilirse alındığını ancak el emeği verilmediğinde hastalığı geçmeyeceğine inanılmaktadır. Okunan temre geçmezse temre dişidir, başka bir ocağa gidilmesi gerekmektedir.

Uygulama 4

Temre ocağı olan KK18 elini kaynanasından almıştır. Ocaklının uyguladığı sağaltım işleminde kendisinin de hasta kişinin de abdestli olmasının şartı yoktur. Özel bir gün ve vakit şartı olmayan sağaltım işleminde en önemli şart inanmaktır. Temre ocağının sağaltım işlemi için ilk olarak kurumu¹⁰ alır ve üç kere İhlas bir kere Fatiha suresi okuyarak su ile karıştırır. Bu karışımı sağaltım amacıyla temreli bölgeye sürülür. Sağaltım işlemi uygulan kişinin temreli bölgeye bir gün boyunca su değdirmesi yasaktır. Yapıl sağaltım işlemi sonucunda temreli bölgede iyileşme görülmezse kaynak kişi bu temrenin ocağı değildir. Sağaltım işlemi uygulanan kişi başka bir ocağa

¹⁰ Kurum: Bacalarda biriken kalın isdir.

gitmesi gerekmektedir. Tedavi işlemi için el emeği verme şartı yoktur ancak verilirse ocaklı almaktadır.

Uygulama 5

Temre ve nazar ocağı olan KK17 (Görsel 3.23) temre elini eşinen almıştır. Kaynak kişinin eşi Hicaz'a gittiğinde yaranın ve temrenin sağaltımı için niyetlenmiş. Eşi eve dönünce de kendisine elini vermiş. Bu ocakta el verme işlemi için kan bağı şartı aranmaz. Eli alacak kişi dürüst, temiz ve paraya düşkün olmamalıdır. Bu özelliklere sahip herkese el verilebilir. El verme işlemi temre sağaltımı yapılırken kullanılan kalemin temre ocağı tarafından kırılarak kalemin parçasını el alacak kişiye vermesiyle kişi ocak olmaktadır. Temre tedavisi için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Ocaklının uyguladığı sağaltım işlemi için en önemli şart tedavi işlemine inanmaktır. Kaynak kişi tedavi ritüeli için abdest alarak yaraya sağaltım uygulamak için niyetlenir. Sağaltım için kullandığı kaleme (Görsel 3.22) tükürerek temrenin olduğu bölge çizilir. Olurda kalemi yazmazsa ocaklı küçük bir kapağa tükürür. Bu tükürüğün içine mürekkep karıştırarak temreli bölgenin etrafını çizer. Çizim işlemi tamamlandıktan sonra üç kere İhlas bir kere Fatiha suresi okuyarak temreli bölgeye tükürür. Kaynak kişiye göre temrenin tazesı ve kartlaşmış hali vardır. Taze hali bir iki güne geçerken kartlaşmış halinin iyileşmesi bir haftadan uzun sürebilir. Kartlaşmış olan temreler için hastaya perhiz verir. Hastanın bir hafta boyunca biber, soğan, sarımsak ve taneli yiyecekler yemesi yasaktır. Hastanın bir hafta banyo yapması ve temreli bölgeye su değdirmesi yasaktır. Bir hafta sonunda ocaklı kartlaşmış temreye tekrar sağaltım işlemi uygular.

Görsel 3.22 KK17'nin sağaltım için kullandığı kalem ve mürekkep

Görsel 3.23 KK17 temre sağaltımını anlatırken

Uygulama 6

KK11'in verdiği bilgilere göre elini annesinden almıştır. Annesi ölünce kaynak kişi elini alarak ocak olmuştur. Sadece kendi kanından olan kişilere el verebilmektedir. El ocaklı öldükten sonra kanından olan kişi geçer. Ölmeden önce başkası KK11'in ocaklığını yapamaz. Temre sağaltımını ocaklı sadece perşembe ve cumartesi günleri ikinci vakti yapmaktadır. Ocaklıya göre temre kuru ve yaş olarak ayrılır. Kaynak kişi sadece kuru temreyi kesmektedir. Sağaltım işleminin ilk şartı inanmaktır. Hasta uygulanan ritüele inanmazsa sağaltım gerçekleşmez. Ocaklı tedavi işlemi için ilk olarak abdest alır. Hastanın vücudundaki temreli bölgeyi ocak bıçak yardımıyla temsili bir şekilde daire içine alarak keser. Kesme işlemi esnasında üç kere İhlas bir kere Fatıha surelerini okur. Temre kesme işleminin hemen ardından bahçede bulunan herhangi bir ot temre kesilen bıçak ile kökünden kesilir. Kesilen ot kurudukça temrenin de kuruyacağına inanılmaktadır. Sağaltım ritüeli tamamlandıktan sonra kişi hastalığın geçmesi için ocaklıya el emeği olarak cüzi bir miktar para verir. Hastaya üç gün boyunca tane, sarımsak ve acı içeren yiyecekler yemesi yasaktır. Hastanın temreli bölgeye birkaç gün su değdirmemesi gerekmektedir. Yapılan sağaltım işlemi sonrasında temreli bölge iyileşmediğinde kaynak kişinin o temrenin ocağı olmadığı anlaşılmaktadır.

Uygulama 7

Siğil ve temre ocağı olan KK3'ün verdiği bilgilere göre elini büyükannesinden almıştır. Temre ve siğil ocağı olan KK3'ün ocağında el verme işlemi izin ile yapılmaktadır. Ocaklı sağaltım yapabilmesi için izin verdiği kişiler ocaklı olabilmektedir. Kaynak kişi temre ve siğil ocağı elini eşine vermiştir. Tedavi işlemi için abdest şartı yoktur. Sağaltım işlemi sadece çarşamba günü yapılmaktadır. Ocaklı tedavi ritüelinde yedi tane arpanın her birine ayrı ayrı üç kere “Em ebramû emran fe-innâ mubrimûn(e)” Zuhruf suresinin 79. ayeti ve İhlas suresi okur. Okunan arpalarla temre ya da siğil olan bölge çizilir. Son kalan arpaya Ayet-el Kürsi suresi okunarak sağaltım yapılacak bölge son kez çizilir. Okunan arpalar bir kâğıdın içine konularak hastaya gömülmesi için verilir. Hasta arpaları ayak basmayacak bir yere gömmesi gerekmektedir. Arpaların gömülmesiyle birlikte tedavi işlemi tamamlanmaktadır.

Uygulama 8

Temre ocağı KK8 elini babasından almıştır. Bu temre ocağında el sadece babadan çocuklarına geçmektedir. Kaynak kişi kendisine sağaltım için gelen kişilerin daha öncesinde doktora başvurduklarını ancak rahatsızlığın iyileşmediğini bu yüzden ocaklıya başvurduklarını belirtmiştir. Ocaklı temre sağaltımının perşembe akşam ve cuma günleri yapmaktadır. Tedavi için ocaklı ilk olarak abdest alır. Ardından hastanın temreli bölgesini bir kalem yardımı ile daire içine alır. Kalemle çizme işlemi sırasında ocaklı üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi okumaktadır. Sağaltım işleminin ardından kişinin bir hafta boyunca taneli ve acılı yiyecekler yemesi yasaktır. Temrenin olduğu bölgenin birkaç gün su ile temas etmemesi gerekmektedir. Hastanın uygulanan ritüele inanması şarttır. Kişinin sağaltım ritüeline inanmaması durumunda tedavi işlemi gerçekleşmemektedir. Sağaltımın tamamlanması için kişi el emeği olarak cüzi bir miktar para ocaklıya vermesi gerekmektedir.

Uygulama 9

Temre ocağı KK20 elini anneannesinden almıştır. Bu ocakta el vermenin ilk şartı kan bağıdır. Kaynak kişi elini vermek için akrabası olan birinin elini tutar. Ardından elimi verdim der. El alan kişi de aldım kabul ettim diyerek karşılık verir. Bu işlem üç kere tekrarlanır. Bu ritüel ile ocaklı elinin verildiğine inanılmaktadır. Kaymak kişiye göre temrenin iki türü vardır kuru ve yaş. Ocaklı sadece kuru temreleri kesmektedir. Hastanın ocaklı ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Kişi eğer inanmazsa sağaltım işlemi gerçekleşmemektedir. Temre sağaltımı öncesinde ocaklının abdestli olması şarttır. Teme sağaltımı sadece Perşembe günü ikindi vakti yapılmaktadır. Ocaklı sağaltım için benim elim değil anneannemin eli diye niyetlenerek bahçede bulunan geniş yapraklı bir otu bıçak yardımıyla keser üstüne taş koyar. Ocaklı otu keserken bildiği duaları okur. Genelde üç kere İhlas bir kere Fatiha suresi okuduğunu belirtmiştir. Ocaklıya hastalık geçmemi için hasta para verebilir. Hasta bir hafta boyunca acılı, sarımsaklı ve taneli yiyecekler yemesi yasaktır.

Uygulama 10

KK81 elini ocak olan annesinden almıştır. Temre ve siğil ocağı elini alırken kaynak kişinin annesi “kızım elim senin olsun, benden sonra da temre-siğil kesmeye devam et” diyerek elini vermiştir. Temre ve siğil için ocağın yaptığı tedavi işlemi aynıdır. Sağaltım için perşembe günü olması şarttır. Ancak ocak uzaktan gelen kişiler olduğu için geri çevirmediğini geldikleri zaman sağaltımını yaptığını belirtti. Tedavi işlemi için ocaklıya inanma şartı yoktur. Sağaltım ritüeli için ocaklının abdestli olması şarttır. Ocaklı tedavi için hastaya üç kere İhlas, üç kere Fatiha, üç kere Felak ve Nas surelerini okur. Ardından “benim elim değil peygamberimizin eli, benim elim değil Fadime anamızın eli, benim elim değil anamın eli” diyerek plastik süpürge ile sağaltımı yapılan bölge süpürülür ve ocaklı hastalıklı bölgeye üfler. Sağaltım yapılacak bölge uygunsuz ise tedavi kıyafetin üstünden yapılmaktadır. Sağaltım işlemi tamamlanan kişi üç veya yedi gün boyunca sarımsak ve soğan yemesi yasaktır. Kaynak kişinin yaptığı ritüelle hastalık geçmezse kişinin başka bir ocağa başvurması gerekmektedir.

Uygulama 11

Temre ocağı KK42 ocaklı olmak için el almamıştır. Ocaklı olan teyzesinden ve babaannesinden sağaltım işlemini görmüş ve sağaltım ritüellerini kendisine uygulayarak sağaltım gerçekleştirmiştir. Tedavi için özel bir gün şartı yoktur ancak kaynak kişi perşembe ve cuma günlerinin yapılmasının daha iyi olduğunu belirtmektedir. Tedavi hastaya üç gün boyunca tekrarlanır. Uygulanan ritüel esnasında hastanın aç olması gerekmektedir. Tedavi esnasında ocaklının abdestli olması şarttır. Kaynak kişiye göre temrenin iki çeşidi vardır. Dişi olan temre vücutta yayılır. Temrenin erkek olanı ise tek bir bölgede çıkar yayılmaz. Ocaklı tedavi esnasında “benim elim değil peygamberimizin, Fadime anamızın, Meryem annemizin eli” diyerek üç kere Ayet-el Kürsi ve üç kere “Em ebramû emran fe-innâ mubrimûn(e)” Zuhurf suresinin 79. ayeti’ni okur. Kaynak kişi meşe ağacının ucunu yakarak kalem haline getirir ve bu kalem ile duaları okurken sağaltım yapılan bölge artı şeklinde çizilir. Böylece sağaltım işlemi gerçekleştirilmektedir. Hastanın üç gün boyunca yağlı, acılı ve tuzlu yiyecekler yemesi yasaktır. Üç gün boyunca hastanın yıkanmamalıdır.

Uygulama 12

Temre ocağı olan KK44 elini annesinden almıştır. El verme ritüelinde ocaklı KK44'e el parmağını uzatarak “al kızım elim senin olsun” demiş velini vermiştir. El sadece kanından olan kişilere verilmektedir. El verilen kişinin sağaltım yapabilmesi için ocaklının ölmesi şarttır. Bu ocaklıda tedaviler cumartesi günü ikindi vakti yapılmaktadır. Hastanın tedaviye ve ocaklı sağaltımına inanması gerekmektedir. Kaynak kişiye göre temre hastalığı ciğerdeki rahatsızlıklar sonucu oluşmaktadır. Temrenin dişisi ve erkeği vardır. Ocaklı dişi olan temrenin vücutta dağıldığını ancak erkek olan temrenin vücudun bir noktasında çıktığını belirtmektedir. Tedavi işlemi için ocaklının abdestli olması şarttır. Kişinin sağaltımının yapılması için ocaklıya gitmesi şartı yoktur. Ocaklının sağaltım için kişinin adını bilmesi yeterlidir. Kaynak kişi uygulayacağı ritüel için ilk önce sağaltıma niyetlenir. Üç kere İhlas ve bir kere Fatıha suresi okur. Böylece tedavinin gerçekleştiğine inanılmaktadır. Hastanın bir hafta taneli, acılı ve sarımsaklı yiyecekler yemesi yasaktır. Tedavinin gerçekleşmesi için hastanın ocaklıya para vermesi şarttır.

Uygulama 13

KK45'in verdiği bilgilere göre kendisi ve eşi KK59 ocaktır. Ocaklı elini KK45 kayınvalidesinden almıştır. Ocaklı olmak için özel bir ritüel uygulanmıştır. Ocaklı el vermek için gelinin elini tutmuş ve “benim elim senin olsun” diyerek elini vermiştir. KK59'un ocaklı olması için özel bir ritüel uygulanmamıştır. Ocaklı eli kan yoluyla geçmiştir. KK45 ve KK59'un verdiği bilgilere göre temre sağaltımı sadece çarşamba günleri yapılmaktadır. Tedavinin yapılması için özel bir vakit şartı yoktur. Kişi eğer ocaklının evine çok uzaktaysa sağaltım için ne zaman gelirse KK45 ve KK59 geri çevirmeden sağaltımını yapmaktadırlar. Hasta ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. KK45 ve KK59'un verdiği bilgilere göre tedavi için ocaklı “beni elim değil Fadime anamızın eli” diyerek sağaltıma niyetlenir. Ardından yedi kere İhlas ve yedi kere Fatıha suresi okunur. Sureleri okuduktan sonra ocaklı sağaltımı yapılacak bölgeye tükürür. Ocaklı hastalığın ağırlığı kendisine geçmemesi için hastaya bir bardak su vererek içmesini ister. Ardından ellerini yıkar, böylece hastalığın ağırlığı ocaklıya geçmesinin engellendiğine inanılmaktadır. Hastanın vücudunun temreli

bölgesini bir hafta boyunca suya değdirmesi yasaktır. Hasta ocaklıya para vermek zorundadır. Kaynak kişiye göre hasta, ocaklıya bir şey vermeli ki hastalık onun vücudunu terk etsin. Böylece sağaltımın tamamlandığına inanılmaktadır.

Uygulama 14

KK54 temre ocağı elini kayınbabasından almıştır. Ocaklı el verme işlemi için özel bir ritüel uygulamamış “elim senin olsun” diyerek elini gelinine vermiştir. Tedavi işlemi sadece cumartesi günleri yapılmaktadır. Hasta ocaklının bulunduğu köyün dışında geliyorsa gün şartı olmaksızın sağaltımı yapılmaktadır. Özel bir vakit şartı yoktur. Tedavi ritüeli uygulanırken ocaklının abdestli olması gerekmektedir. Hastanın vücudunda bulunan temreli bölge açılır. Sağaltım işlemi içi ocaklı “benim elim değil Fadime anamızın eli, varlardan yok et onu” diyerek bildiği sureleri okumaktadır. Sureleri okurken odun kömürü ile temreli bölgeyi yuvarlak içine alır. Kaynak kişi tedaviyi tamamlamak için sağaltım yapılan bölgeye üfler. Böylece sağaltımın gerçekleştiğine inanılmaktadır. Hastanın bir hafta tuzlu, taneli, sarımsaklı ve acı yiyecekler yemesi ve iki, üç gün yıkanması yasaktır.

Uygulama 15

Temre ocağı olan KK67’nin verdiği bilgilere göre ocak eli erkek soyundan devam etmektedir. KK67’nin babası ocak olduğu için ona geçmiştir. Kendisi kadın olduğu için el veremediğini ancak eşinin de ocak olduğunu ve eşinden dolayı ocaklık çocuklarına geçebileceğini ifade etmiştir. Kaynak kişiye göre temrenin iki çeşidi vardır. Vücutta dağılmış olan temreler dişi, tek bir bölgede çıkan tereler ise erkek temre olarak adlandırılmaktadır. Tedavi için cumartesi günü ikindi vakti şartı vardır. Hasta ocaklıya ve yapacağı sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Tedavi için gelen kişinin hastalıklı bölgeleri kırmızı kalem ile çizilir. Ocaklı bu işlemi yapmak için kırmızı kurşun kaleme tükürür ve hastalıklı bölgeyi yuvarlak içine alarak üstüne çarpı işareti koyar. Bu işlemi yaparken kaynak kişi “benim elim değil Fadime anamızın eli, niyet Allah’tan” diyerek üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi okur. Böylece sağaltım işlemi tamamlanmış olur. Hastanın bir hafta acı ve bulgurlu yiyecekler yemesi

yasaktır. Tedavinin tamamlanması için hastanın ocaklıya para vermesi gerekmektedir. Para verdiği zaman hastalığın daha çabuk geçtiğine inanılmaktadır.

Uygulama 16

Temre ocağı KK74 elini annesinden almıştır. Kaynak kişinin yaşından dolayı el verme ritüeli ilgili uygulamayı hatırlamadığını belirtmiştir. Sağaltım için özel bir gün ve vakit şartı yoktur. Hastanın sağaltıma ve ocaklıya inanması şart değildir. Kaynak kişiye göre temrenin iki çeşidi vardır. Vücutta dağılmış olan temreler dişi, tek bir bölgede çıkan tereler ise erkek temre olarak adlandırılmaktadır. Ocaklı tedavi esnasında üç kere İhlas, bir kere Fatiha, iki kere Nas ve iki kere Felak suresini okur. Ardından “benim elim değil anamın eli, anamın eli değil Fadime anamın eli, aksın çıksın, koysun gitsin” diyerek hastalıklı bölgeye tükürür. Sağaltımın gerçekleşmesi için hastanın ocaklıya gitmesi şart değildir. Ocaklı okuyup tükürüğünü hastalıklı kişiye gönderir, tükürük hastalıklı bölgeye sürülür. Hasta ocaklıya el emeği için bir miktar para vermesi şarttır.

Uygulama 17

KK88 temre ocağı elini kayın babasından almıştır. KK88 el almak istememiş ancak ocaklı “gelenleri boş çevirme” diyerek elini vermiştir. El vermek için özel bir uygulama yapılmamıştır. Kaynak kişi ocaklının evine gelin olarak geldiği için el ona geçmiştir. Ocaklıya göre temrenin iki çeşidi vardır. Vücutta yayılmış halde bulunan temreler dişi olarak adlandırılır. Temre vücutta bir tane ve büyük ise erkek temre olarak adlandırılmaktadır. Tedavi sadece cumartesi günleri ikindi vaktine kadar yapılabilmektedir. Hasta ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Tedavi için ocaklının abdestli olması şart değildir. Ocaklı hastanın vücudundaki temreli bölgesini bir kalem yardımıyla yuvarlak içine alır. Bu işlem esnasında ocaklı üç kere “Em ebramû emran fe-innâ mubrimûn(e)” Zuhuf suresinin 79. ayetini okur. Hastanın üç gün boyunca acılı, taneli ve turşu yiyecekler yemesi yasaktır. Sağaltım işleminin gerçekleşmesi hastanın tedavinin gerçekleşmesi için ocaklıya bir miktar para vermesi gerekmektedir.

Uygulama 18

Temre ocağı olan KK93 elini annesinden almıştır. Kaynak kişinin yaşından dolayı el verme ritüelinin nasıl yapıldığını hatırlamamaktadır. Sağaltım işlemi sadece Cuma günü yapılmaktadır. Özel bir vakit şartı yoktur. Hasta ocaklıya ve sağaltım ritüellerine inanması şarttır. Ocaklı tedavi için abdest alır. Hastanın vücudundaki temreli bölge ocaklı tarafından tuz ile daire içine alınır. Ocaklı tuz ile hastalıklı bölgeyi çizerken üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresi okur. Bu işlem ile tedavi tamamlanmış olur. Hastanın bir hafta boyunca acılı, taneli ve sarımsaklı yiyecekler yemesi yasaktır.

Uygulama 19

KK14'ün verdiği bilgilere göre temre ocağı olmak için el alma ritüeli gerçekleştirmemiştir. Gençken vücudunun açamayacağı bir bölgesinde temre çıkması üzerine temre ocağı olan bir amcadan sağaltım ritüellerini öğrenmiş ve kendisi üzerinden denemiştir. Tedavinin gerçekleşmesi üzerine temre hastalığı olan kişilere de bu sağaltım işlemini uygulamaya devam etmiştir. Tedavi uygulaması Cumartesi günü herhangi bir vakitte yapılabilmektedir. Özel bir vakit şartı yoktur. Sağaltım işlemi için ocaklı abdestli olmalıdır. Ocaklı abdest aldıktan sonra hastanın vücudundaki temreli bölgeyi bir kalem yardımıyla yuvarlak içerisinde alır. Bu işlemi yaparken üç kere “Em ebramû emran fe-innâ mubrimûn(e)” Zuhurf suresinin 79. ayetini okur. Sağaltım işlemi Böylece tamamlanmış olur. Sağaltımı yapılan kişinin hastalıklı bölgeye bir hafta boyunca su değdirmesi yasaktır.

Bölgedeki temre ocaklarının sağaltım uygulamalarında ocakların kalem ya da benzeri ürünler (mürekkep, kömür, kurum, tuz, ağaç, bıçak) ile hastalıklı bölgenin etrafı dualar ile çizilmektedir. Yapılan ritüelin eski Türk inanışlarına dayandığı söylenebilir eski Türk inanışına göre hastalık kişinin vücuduna kötü ruh vasıtasıyla gelmektedir. Bu inanca göre kötü ruh kişiye hastalık getiri, sağaltım gücü olan ocaklar kutsal kabul edilen ateş, tuz, demir vb. malzemeler kullanılarak kötü ruhun korkutulmasıyla hastalığın vücuttan gideceği inancıdır (Kumartaşlıoğlu, 2016, s. 201). Bu ürünlerin sağaltıcı gücü olduğu kabul edilir. Böylece hastalığın belirli bir alanda kalıp yayılmasını önleyerek zamanla hastalığın iyileşeceğine ve yok olup gideceğine

inanılmaktadır. Sağaltım esnasında kullanılan bir diğer ürün ise kemiktir. “Kemik, göçebe ve özellikle de avcı kavimlerde dirilmeyi, yeniden hayat bulmayı sağlayan esas unsurdur” (Bayat, 2006, s.61). Kemiklerin, tıpkı kan gibi, belirli bir gücü bünyesinde barındırdığına inanılmaktadır. Ancak kemikler, Şamanizm'in temelini oluşturan yeniden doğuş inancına olanak tanıdığı için farklı bir anlam taşır. Ölümün yeryüzündeki sürekliliğini temsil etmesi, bireyi hem atalarına hem de gelecek kuşaklara bağlaması dolayısıyla, kemiklerin daha farklı ve özel bir güçle donatıldığı kabul edilmektedir (Koç, 2016, s.44). Kemiklerin atalara ve ruhsal güçlere olan bağlayıcı niteliği, onların halk hekimliği ve ocaklık geleneği içerisinde de özel bir yere sahip olmasını sağlamıştır. Ocaklar, hastalıkların tedavisinde kemiklere mistik ve iyileştirici bir anlam yüklemiş, özellikle hayvan kemiklerini ritüellerde kullanmışlardır. Bu uygulamalar, kemiklerin hastayı manevi bir güçle bütünleştirdiği ve iyileşme sürecini hızlandırdığı inancına dayanmaktadır.

4. ELMADAĞ'DA SAĞALTIM YÖNTEMLERİ

Bölgede tespit edilen ocaklar ve etrafında oluşan sağaltım ritüelleri ile halk hekimliği uygulamaları ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Sağaltım yöntemleri ile ocaklar ve etrafında oluşan geleneğin uygulama kaidelerindeki farklardan dolayı farklı bölümlerde incelenmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bir önceki bölümde ayrıntılı olarak ele alınan ocaklar ve bu ocaklar etrafında oluşan sağaltım ritüellerinden ayrı olarak bölgede yapılan sağaltım uygulamaları bu başlıkta incelenecektir. Halk hekimliğinde doğada bulunan bitki, hayvan ve madenlerden yararlanılarak yapılan çeşitli sağaltım ritüelleri vardır. Acıpayamlı (1988, s. 5), bahsi geçen ritüellerin amaçlarının maddi ve manevi araçların yardımına başvurarak hasta kişilere yardım edip kişilerin sağaltımını yapmak olduğunu belirtmektedir. Yapılan sağaltım işlemlerin sınıflandıran Acıpayamlı, halk hekimliğinde altı farklı sağaltma türü olduğunu tespit etmiştir. Belirlenen sağaltım yolları;

1. Irvasa yoluyla yapılan sağaltmalar,
2. Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar,
3. Dinsel yolla yapılan sağaltmalar,
4. Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,
5. Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,
6. Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalardır (Acıpayamlı, 1988, s. 2).

Acıpayamlı'nın yaptığı sınıflandırma, literatürdeki ilk tasnif olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, söz konusu çalışmada sağaltım türleri, Acıpayamlı'nın tasnifine dayalı olarak sınıflandırılmıştır. Ancak belirlenen türler arasında, Acıpayamlı'nın tasnifinde yer almayan, şifalı sularla yapılan sağaltım, "Maden kökenli emlerle yapılan sağaltım" başlığı altında incelenmemiş ve bu konuya bir alt başlık eklenmiştir.

Geçmişten günümüze insanlar hastalıklara çare bulmak için çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Hastalıkların sağaltımında ocaklı olsun ya da olmasın başvuru olan çeşitli yöntemler söz konusudur. Bu yöntemler halk hekimleri tarafından sağaltım uygulamalarında kullanılmaktadır. Sağaltımlar incelendiğinde tedavi uygulamalarının iç içe geçmiş şekilde olduğu görülmektedir. Bir sağaltım uygulamasında bitkilerden yararlanan halk hekimlerinin tedavi ritüelinde dua, ayet ya da sure okuduğu da tespit edilmiştir. Bu durum uygulamaların iç içe geçmiş olduğunu gösterir. Bölüm içerisindeki sağaltım uygulamalarında bahsi geçen durum örnekleriyle verilerek ayrıntı olarak açıklanacaktır. Elmadag'da yapılan derlemeler ile tespit edilen tedavi yöntemleri aşağıda şu başlıklar altında incelenmiştir: ırvasa yoluyla sağaltım, dinsel yolla sağaltım, parpılama yoluyla sağaltım, bitki kökenli emlerle sağaltım, hayvan kökenli emlerle sağaltım, maden kökenli emlerle sağaltım ve şifalı sularla sağaltım.

4.1 Irvasa Yoluyla Sağaltım

Hastanın etkilenmesine yönelik bu yöntemde sağaltım işlemi hastanın vücuduyla ilişki kurmadan yapılmaktadır. En yaygın olarak bilinen uygulamalarından birisi, hasta kişinin sağlıklı birinin yanına yatırılmasıyla sağaltımın gerçekleştirilmesidir (Acıpayamlı, 1988, s. 3). Hiçbir temasın sağlanmadığı bu yöntem ile hastalıklı kişinin sağlıklı vücuttan etkilenerek hastalığın vücuttan çıkacağına inanılmaktadır.

KK5'in verdiği bilgilere göre siğil tedavisi cumartesi günleri yapılmaktadır. Sağaltım ritüelini hastanın yapma zorunluluğu yoktur. Kişinin sağaltımı için niyetlenen herhangi biri de tedaviyi gerçekleştirebilir. KK5 kişinin sağaltımına niyetlenerek abdestli bir şekilde herhangi bir kuşburnu çalısına gider. Çalının bir ucunu sağ tarafa doğru çevirir. Kaynak kişi çevirme işlemi sırasında üç kere İhlas suresi okur. Sure okuması bitince kıvrıldığı çalı ucunun üstüne taş koyar. Kıvrılan çalı ucu kurudukça siğilin de kuruyup sağaltımı tamamlandığına inanılmaktadır.

Bölgede, hasta ve hastalıklı bölgeye doğrudan temas edilmeden uygulanan ırvasa yoluyla sağaltım yöntemi tespit edilmiştir. Bu yöntem, hastayı etkileme amacını güden psikolojik bir müdahale olarak tanımlanabilir.

4.2 Dinsel Yolla Sağaltım

Türk toplum yapısında kutsal olarak kabul edilen türbeler, yaratıcı ile bir iletişim aracı olarak görülmektedir. Eski düşünce sistemine göre gerçeklik güç, tesir ve zaman olarak tezahür eder. Bu durumdan dolayı gerçeklik kutsal olandır. Mutlak, tesirli ve yaratım gücü vardır. Toplumların kutsallaştırdığı toprak parçaları, nesneler, insanlar vb. varlıklara kutsiyet atfedilmesi gerçeklik algısından ve varoluş arayışından kaynaklanmaktadır (Eliade, 1994, s. 25). Günümüzde hâlâ canlılığını koruyan türbeler yoluyla sağaltım Elmadağ'da çeşitli ritüellerle uygulanmaktadır. Bu ritüeller halk hekimleri tarafından yapılmaktadır.

Karacahasan köyünde sinir, stres ve üzüntüden kaynaklı olarak ortaya çıktığına inanılan farklı hastalıklar “çakma” olarak isimlendirilmektedir. Sağaltım uygulama ritüellerinden kaynaklı olarak “çakma” ismini aldığı düşünülmektedir. Bahsi geçen hastalıkların sağaltımlarının doktor ve ilaçla tedavi edilmesinin mümkün olmadığını inanılmaktadır. Karacahasan köyünde yaşayan KK95'in verdiği bilgilere göre çeşitli hastalıklar ve mıhbaşı sağaltım ritüelleri aynıdır. Sağaltım işlemini uygulayacak kişi köyde bulunan Seyit Bilal Koca türbesine gitmesi gerekmektedir. Sağaltım için kişi kimseyle konuşmadan cuma günü sabah namazının ardından Karacahasan köyünde bulunan Seyit Bilal Koca türbesine gider (Görsel 4.1, 4.2). Sağaltıma niyetlenerek “Fatıha, Ayetel Kürsi, Felak ve Nas surelerini okuyarak türbenin yanında bulunan kayaya çivi, nal ya da demir parçası çakar” (Görsel 4.3). Sağaltımın gerçekleşmesi için en önemli şart sağaltıma inanmadır. Bu sağaltım işlemi için hasta kişinin yapması şart değildir. Sağaltımı için niyetlenen herhangi bir kişi de yapabilir (Uğurluel, 2023, s. 432).

Görsel 4.1 Seyit Bilal Koca türbesi

Görsel 4.2 Seyit Bilal Koca türbesinin iç mekân görüntüsü

Görsel 4.3 Karacahasan köyünde çakma sağaltımı için gidilen kaya

Mıhbaşı ve vücutta çıkan iltihaplı yaralar için Karacahasan köyünde yaşayan diğer halk hekimi KK80'in sağaltım işleminde gün şartı aranmazken sabah namazı vaktinde yapma şartı vardır. Sağaltım için kimse ile konuşmadan abdest alınıp sabah namaz kılındıktan sonra Seyit Bilal Koca türbesine gidilerek türbe yanında bulunan kayaya çivi, nal ya da demir parçası çakılır. İşlem tamamlandıktan sonra kişi evine dönene kadar kimse ile konuşmaz (Uğurluel, 2023, s. 432).

1990 yılında Birinci Derece Anıt Eser kabul edilen ve Yeşildere köyünde bulunan Seyit Cemali Türbesi'nin (Görsel 4.4, 4.5) yapılış tarihi tam olarak bilinmemektedir. Yeşildere köyünün kurucusu olduğuna inanılan Seyit Cemali'nin adı türbeye verilmiştir (Köken, 2015, s. 10-11). Bölge halkı ve çevre illerde adı duyulan bu türbede her yıl Ramazan Bayramı'nın üçüncü günü yağmur duası (Görsel 4.6) düzenlenmektedir. Yapılan etkinliklerle birlikte türbe bölgede şifa ve bereket yönüyle adını duyurmaktadır (KK10).

Görsel 4.4 Yeşildere, Seyit Cemali türbesi

Görsel 4.5 Seyit Cemali türbesinin iç mekân görüntüsü

Görsel 4.6 Seyit Cemali türbesinde yağmur duası etkinliği

İlk inşa edildiğinde tek odalı olan Seyit Cemali Türbesi, zaman içinde köylülerin türbenin kapısının sürekli kilitli olduğunu fark etmeleri sonucu, bu durumun yatırları rahatsız ettiği düşüncesiyle iki odalı hale getirilmiştir. Türbede bulunan iki sandukanın Seyit Cemali'nin çocuklarına ait olduğuna inanılmaktadır. Bölge halkı ve dışarıdan gelen ziyaretçiler, türbenin eklenen ikinci odasında namaz kılmakta ve ibadetlerini yerine getirmektedirler. Seyit Cemali Türbesi, özellikle çeşitli hastalıkların tedavisi ve felçli kişilerin sıvama tedavisi amacıyla ziyaret edilmektedir. Ancak hamile kadınların türbeye ziyaret amacıyla gelmesi doğru kabul edilmez; Yeşildere köyünde yaşayan KK62'ye göre, hamile olarak gelen kişilerin düşük yapacağına inanılmaktadır. Pamuk ailesinin ocağına sahip olduğu türbeye, sadece felçli sıvama sağaltımı amacıyla başvurulmaktadır. Türbeyi çocuksuzluk tedavisi için ziyaret eden kişiler, genellikle bir veya iki çocuk sahibi olduktan sonra sürekli düşük yapan veya çocuk sahibi olamayan bireylerdir. Çocuksuzluk sağaltımı için türbeye gelen kişi, abdestli bir şekilde gelir, iki rekât namaz kılar ve dua eder. Ardından, hasta türbe etrafında dönerek Allah'a, çocuk sahibi olma dileğini kurban adar. Çocuk doğduktan sonra, adanan koyun veya koç kesilerek kurban edilir. Sağlıklı bir doğum gerçekleştiren kişi, son olarak çocuğunu türbeye satarak ritüeli tamamladığına inanır. Bu ritüele bağlı olarak doğan çocuğa, eğer kızsaa "Satı", erkekse "Satılmış" veya "Seyit Cemali" adı verilmektedir. Kurbanın kesilmesi için belirli bir gün ve vakit şartı yoktur. Kişi, adaklık kurbanını kestikten

sonra, akrabalarına ve komşularına haber verir. Kurban, türbe önünde pilav eşliğinde pişirilip, gelenlere ikram edilir (Küçükbasmacı ve Uğurluel, 2024, s. 135-136).

Sağaltım amacıyla başvurulmuş bir diğer türbe, Tekke köyünde yer almaktadır. Bu köyün ilk adı "Ahir Çomak" olup, zaman içinde türbenin etkisiyle köyün adı Tekke olarak değişmiştir. Tekke köyünde bulunan türbede yedi yatır vardır (Görsel 4.7). Köy camisinin yanında bulunan bu yatırdakilerin kim oldukları bilinmemektedir. Türbenin ocağı olan KK33 kayınvalidesinden el alarak ocaklı olmuştur. KK33'ün verdiği bilgilere göre kayınvalidesi yaşından dolayı sağaltım yapamamaktadır. Tekke köyünün yerlisi olan herkes sağaltım ritüelini ocaklı olmadan gerçekleştirebilirler. Sağaltım için köyün dışından gelen kişilerin sağaltımını ocaklı yapmaktadır. Çocuksuzluk çaresi için başvurulmuş türbeye Elmadağ'ın köyleri ve diğer ilçelerden gelmektedirler. Sağaltım yapmanın özel bir günü ve vakti yoktur (KK33). Sağaltımın yapılması için KK33'ün verdiği bilgilere göre ocaklı abdestli bir şekilde herhangi bir ip alarak türbeye gelir. Sağaltım için gelen kişiye ve yatırların yanında olan ağaca yedi kat ip bağlanır (Görsel 4.8) Burada temas büyüünün ilkesi karşımıza çıkar. Frazer (2004, s.33)'e göre birbirine bağlı olan parçalar daha sonra ayrılmış olsalar bile birbirini etkilemeye devam etmektedir. Türkiye Türkçesi ağızlarında bel; orta, orta bölüm; meni, sperma; omurga; çocuğun anne karnında boğulmasına sebep olan bir hastalık (URL-3, 2024) anlamlarına gelmektedir. İpin hasta kadının beline bağlanmasının üreme organlarının bu bölgede bulunmasıyla ilgilidir. Aynı zamanda "bel" in bahsi geçen anlamlarının da etkili olduğu söylenebilir. Yapılan uygulama ile kişinin sıvanarak kısırlıktan kurtulduğu dolayısıyla hamile kalabileceği düşüncesi vardır. Bağlanan ipe yedi kere düğüm atılır. Yatır yanındaki ağaca bağlanan ip bir gece orada bırakılır. Böylece yatırların hastalıklı kişiyi sıvayacağı düşünülmektedir. Sağaltımı yapılan kişi yatırların yanında bulunan camide iki rekât namaz kılar ve dua ederek Allah'ın ona bir çocuk vermesi için bir koyun adar. Ocaklı yatırların bulunduğu bölgedeki toprağı eşeleyerek böcek çıkmasını bekler. KK33'ün verdiği bilgilere göre "eşelenen topraktan böcek çıkarsa anne adayının çocuğunun olacağına inanılarak sağaltım işlemi gerçekleşmiş kabul edilir." Ağaca bağlanan ip bir gece bekletilerek sağaltımı yapılan kişinin beline bağlanır. Bu işlem esnasında ocaklı üç İhlas bir Fatıha okur. Sağaltım işlemi tamamlanan kişinin hamile kalana kadar belindeki ipi çıkartması yasaktır. Sağaltım işlemi tamamlanan kişi hamile kaldığını anladıktan hemen sonra

adadığı kurbanı kesmek için tekrar türbeyi ziyarete gelir. Adanan kurban burada kesilerek ihtiyaç sahibi kimselere dağıtılır (Küçükbasmacı ve Uğurluel, 2024, s. 137).

Görsel 4.7 Tekke köyünde bulunan yatırlar

Görsel 4.8 Tekke köyü yatırlarının yanında bulunan ağaç

Anadolu'nun birçok bölgesinde sağaltım amacıyla türbelere başvurulduğu bilinmektedir. Kutsiyet atfedilen türbeler etrafında oluşan ritüeller yapılan çalışma ile tespit edildi. Buna göre türbeler etrafında yapılan sağaltım uygulamalarında türbe etrafında

dönme, türbeye kurban adama, ağaca ip/çaput bağlama ritüellerini gerçekleştirildiği görülmektedir. Acıpayamlı (1978, s. 15), kişilerin istek ve dileklerinin gerçekleşmesi karşılığında kutsal olarak kabul edilen, doğaüstü güç, nesne ya da varlıklara, gerçekleştirmeyi vadettikleri adama işi olarak tanımlamaktadır.

Tanyu ise adak adamanın tanımlamasını şöyle yapmaktadır;

Adak Tanrıya, kutsal tanılan bir şahsa, bir yere (ağaç, su, taş, kuyu, tekke vb.) bir şeye herhangi bir dileğinin olması, yerine getirilmesi şartıyla adı bildirilerek yapılan şartlı bir vaad, şartlı bir söz, bazen şartlı, bazen peşin (mum, tuz serpme vb.) bir and olarak, ferdin veya toplulukça yapılan bazı hallerde de (gün dönümü zamanında, bereket vb.) temini için (oğlak kesimi) gibi otomatikman bir yerine getiriliş hali olarak görülüyor. Üstelik bu adak bir nesne olabileceği gibi, bir hareket bir davranış tarzı, bir dua da olabiliyor (Tanyu, 1967, s. 9).

Türk inanç sisteminde yaratıcıyla iletişim kurma aracı olarak kabul edilen kurban sunmanın çeşitleri vardır. Örnek (1988, s. 88-89), kanlı ve kansız olarak sunulan kurbanların ikiye ayrıldığını belirtir. İnsan bedeninden çıkan kan ya da her türlü hayvanın sunulması kanlı kurbanlar olarak adlandırılmaktadır. Ona göre kurban sunma ritüelinin temelinde “ben sana veriyorum sen de bana ver” düşüncesi vardır. Bu inanç ile sağaltımın gerçekleşmesi için kişiler adak adamakta ve yaratıcıya kanlı kurban sunmaktadırlar. İslami etkiyle birlikte Allah için kesilen bu kurbanlar, Allah dostu olarak tanımlanan velilerin türbelerinde kesilerek dağıtılmaktadır. Kutsal mekân, kutsalın tezahürüdür. Bütün kutsal mekânlar ise bir toprak parçasını evrendeki yerinden ayırma gücüne ve bu toprak parçasının özelliklerini farklılaştırma etkisine sahiptir (Eliade, 1991, s. 6). Kutsal ile iletişim, kutsal olan mekânda gerçekleştirilmelidir.

4.3 Parpılama Yoluyla Sağaltım

Acıpayamlı (1988, s. 3), parpılama kelimesinin Türkiye’de “parpılama, parpilama, parpulama, parpulma” şeklinde farklı kullanımları olduğunu belirtmektedir. Ona göre parpılama; “Hastaların vücutlarını çizerek, delerek, dağlayarak, keserek ya da vücutlarına değnekle vurarak yapılan sağaltım”dır.

Kumartaşlıoğlu (2016, s. 201) ise parpılama: “vücuttaki hastalıklı bölgeyi bıçak, ustura, jilet vb. ile çizerek kan akıtma, balta, bıçak, satır vb. ile keser gibi yapma, yara

veya hastalıklı bölgenin üzerini kalem, yanmış odun veya kömür parçası, arpa tanesi vb. ile çizme gibi uygulamalar” olarak tanımlamaktadır. Elmadağ ilçe sınırlarında parpılama hastalık adı ve sağaltım yöntemi olarak bilinmektedir. Bu çalışmada parpılamanın tedavi amacıyla çeşitli şekillerde kullanıldığı belirlendi. Bu sebeple Elmadağ halk hekimliğinde parpılama yönteminden faydalanma yolları incelendi.

KK92’nin verdiği bilgilere göre yüz bölgesinde çıkan uçuk¹¹ için tahta ya da demir kaşık ısıtılarak uçuğun üstüne bastırılır (Görsel 4.9). “En çok dudaklarda peyda olan içi sulu kabarcıklara uçuk denir. Hararetili hastalarda görülür. Birçok Türk boylarının inanışlarına göre bu, uçuk denilen kötü bir ruhun marifetidir. Bu hastalık özel bir törenle tedavi edilerek afsunlanır (İnan, 1976, s. 134).” Bu işlemin asıl amacı kişinin korkutulmasıdır. Sağaltımı yapılacak kişinin korkması durumunda uçuğun tedavisinin yapılacağına inanılmaktadır.

Görsel 4.9 Uçuk tedavisi

Halk hekimi KK56, göbek düşmesi tedavisi için hasta düz bir zemine yatırır. KK56, elinin başparmağını, sağaltım yapacağı kişinin göbek deliğine yerleştirir ve buradan kişinin nabzını hisseder. Eğer nabız, göbek deliğinin içinde değil de aşağısında ya da

¹¹ Uçuk: Latince adı Herpes labialis olan uçuk hayat boyunca tekrar edebilen viral bir enfeksiyondur. Deri yoluyla bulaşan bu enfeksiyon vücudun birçok yerinde çıkabilir (URL-11, 2024).

çevresinde atıyorsa, bu durum göbeğin düştüğünü gösterir. Göbek çekme işlemi için hastanın aç olması gerekmektedir. KK56, bir patates üzerine batırılmış kibrit alarak hastanın göbek deliğinin üzerine yerleştirir. Kibrit yakılır ve üzerine cam şişe konulur. Kibritin ateşi sönene kadar beklenir. Bu işlemin sonunda, kişinin sağaltımının başarılı olacağına inanılmaktadır.

Halk hekimleri KK1, KK9 ve KK43'ün verdiği bilgilere göre çocuksuzluk sağaltımı için bölgede uygulanan deriye çekme uygulaması ile sağaltım gerçekleştirilmektedir. Hasta kişi yeni kesilmiş koyun derisine sarılır. Sağaltımı yapılan kişi bir gün boyunca hareket etmeden koyun derisine sarılı halde yatırılır. Bir günün sonunda hasta kişi deriden çıkartılarak yıkanır. Bu işlemin ardından kişinin bir hafta boyunca yatması gerekmektedir. Bu süre sonunda kişinin beli çekilmelidir. Bel çekme işlemi bardak yardımıyla yapılır. Bardakların ısıtılarak bel bölgesine tutularak yapılan bu işleme “bel çekme” denmektedir. Bel çekme işlemi tamamlanan hastanın beline yakı yapılarak sağaltım işlemi tamamlanır. Bu uygulama ile kişinin hamile kalacağına inanılmaktadır. Bir diğer halk hekimi KK34'ün verdiği bilgilere göre ise çocuksuzluk çaresi için sağaltım yapılacak kadının adet döngüsünden bir hafta sonra hamama götürülerek beline yakı vurulur. Sonrasında kişinin beline ısıtılmış toprak bir bez yardımıyla sarılır. Bu uygulama ile kişinin beli sıcak kalacaktır. Bu işlem ile sağaltımın gerçekleşeceğine inanılır. Bölgede yapılan bir diğer uygulama ise “pısı gırığı” olarak adlandırılan siyah renkli sakız yapısına benzer bir madde ısıtılarak bir bez yardımı ile sağaltım yapılacak kişinin beline sarılır. Bu bez, hastanın belinde bir hafta on gün bekletilmelidir (KK9). (Küçükbasmacı ve Uğurluel, 2024, s. 135-136).

Türk inanç sistemine göre hastalık vücuda kötü ruhlardan gelmektedir. Parpılama yöntemi ile keserek, dağlayarak ya da vurarak vb. yapılan tedaviler ile vücutta bulunan kötü ruh korkutularak hastalığın vücuttan uzaklaşması amaçlanır. Bölgede yapılan sağaltım işlemlerinde uçuk, göbek düşmesi ve çocuksuzluk sağaltımı amacıyla parpılama yöntemi kullanıldığı tespit edilmiştir.

4.4 Bitki Kökenli Emlerle Sağaltım

İlk besin kaynaklarından biri olan bitkiler en eski toplumlardan günümüze kadar çeşitli alanlarda kullanılmıştır. Doğada var olan bu bitkiler günümüz teknolojisiyle birlikte modern tıpta ilaç yapımında kullanılırken konumuz olan halk hekimliği sağaltım ritüellerinde de kullanılmaktadır. Saim Sakaoğlu, halk hekimliği sağaltım ritüellerinde bitki kullanımı ile ilgili görüşlerini şu ifadelerle aktarmaktadır: “İnsanlar, asırlardan beridir bu yolda dertlerine deva aramışlar ve günümüzde de aramaktadırlar. Bugün, insanların eczaneler kadar, ‘açık hava eczaneleri’ diyebileceğimiz bağ ve bahçelere, su kenarlarına, torak altına kadar değişik yerlerde şifa aradığı görülmektedir” (Sakaoğlu, 1986, s. 161). Yapılan tanımlamalar ışığında, Elmadağ’da bitkilerin tedavi amacıyla çeşitli şekillerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Sağaltım uygulamalarında bitkilerin faydalanılma yolları detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Halk hekimi KK4, vücutta çıkan çıban ve iltihaplı sivilcelerin tedavisinde aloe vera bitkisini kullanmaktadır. Çıbanın üzerine üç gün boyunca aloe vera sürülerek sağaltım uygulanır. Ayrıca, yaraların hızlı bir şekilde iyileşmesi amacıyla, tedavi edilecek bölgeye kantaron yağı sürülerek iyileştirme süreci desteklenir.

Halk hekimi KK91, topuk dikenini tedavisi için hastalıklı bölgeye akşamdan kara üzüm ve kırmızı pul biber sürüp sarar. Bu işlem üç gün boyunca tekrarlanır. Üçüncü günün sonunda topuk dikeninde bir iyileşme gözlemlenmezse, alternatif bir yöntem uygulanır. Bu yöntemde, hastalıklı bölgeye üç gün boyunca pırasa sarılarak topuk dikenini tedavi edilmeye çalışılır.

Halk hekimi KK27 dolama¹² (Görsel 4.11) sağaltımı için un, su ve zeytinyağı karıştırır. Hamur haline getirilen karışım dolama olan bölgeye sarılır (Görsel 4.10). Üstüne poşet ya da streç sargı geçirilerek bir gün bekletilir. Eğer iltihabı geçmezse üç gün tekrarlanır.

¹² Dolama: “Tıp dilinde adı paronişi olan dolama, bakteri ve mantarların kütikül veya tırnak yanında ki kıvrımının yakınındaki cildi etkilediği, el ve ayak tırnaklarının çevresinde oluşan bir deri enfeksiyonudur” (URL-12).

Görsel 4.10 Dolama hastalığına uygulanan sağıltım

Görsel 4.11 Dolama hastalığı

Halk hekimi KK27, mıhbaşı¹³ şifa uygulaması için özel bir gün ve vakit şartı aramadığını belirtir. Sağıltım için olgunlaşmamış bir domates ortadan ikiye bölünerek topuk dikeninin üstüne sarılır. Bu sargı sağıltım yapılan bölgede yarım gün bekletilmelidir. Bu işlem üç gün arka arkaya yapılır (Uğurluel, 2023, s. 432).

KK42'ye göre ardıc ağacı mantar hastalığına iyi gelmektedir. Ardıc ağacından koparılan bir parça öğütülerek bal ile karıştırılır. Bu karışım bir ay boyunca her sabah aç karna bir tatlı kaşığı yenmektedir.

Yanık tedavisi için KK42 havaciva¹⁴ (Görsel 4.12) otu ve arpa ununu tuzsuz tereyağı ile kavrularak krem haline getirilir. Krem haline getirilen karışım yanık bölgeye sürülür. Ayrıca yanığa soğan koyulması yanığın acısını almaktadır.

¹³ Latince adı “plantar fasiitis” olan topuk dikenini, bir tıp terimi olarak “topuk kemiği ile taban çukuru arasında oluşan kemik benzeri kalsiyum birikintisi” (URL-13, 2024) olarak tanımlanmaktadır. Halk arasında da yaygın olarak kullanılan bu terim araştırma alanında “mıhbaşı” olarak isimlendirilir.

¹⁴ Havaciva: Latince adı “Alkanna strigosa” olan ve yörelerde havaciva olarak adlandırılan nisan-haziran aylarında çiçeklenen bir bitkidir. Çiçeği mavi ve ilk çıkma zamanında pembe, kökü mor renkte bir ot türüdür (Yıldırım vd., 2017).

Görsel 4.12 Havaciva bitkisi

Halk hekimi KK42'nin verdiği bilgilere göre, göbek çekmek amacıyla sağaltıma gelen kişi, sert bir zemine yatırılır ve göbeği dinlenir. Göbeğin içinde kalp atış sesi hissedilmezse, kişinin göbeği düşmüş olarak kabul edilir. Sağaltım işlemi için elma ve patates kullanılır. Göbeğin etrafına üç adet elma veya patates yerleştirilir ve üzerine kibrit batırılır. Batırılan kibritler yakıldıktan sonra, üzerlerine bir bardak yerleştirilir. Bardaklar, göbeğin etrafındaki bölgeye vakumlama işlemi uygular. Bu vakumlama sayesinde bardak içine çekilen deri, yavaşça inerek göbeğin yerine gelmesine yardımcı olur. Sağaltıma gelen kişinin, bu işlem sonrasında ağır şeyler kaldırması yasaktır.

Halk hekimi KK41'e göre genelde çocukların baş bölgesinde çıkan yaraların tedavi edilmesi için katran kullanılır. Katranın içine az miktar toprak karıştırılarak macun haline getirilir. Tedavi için gelen çocuğun saçları kazınır. Sağaltım yapılacak bölgeye hazırlanan macun pamuk yardımıyla sürülür. Hastanın 3-4 gün banyo yapması yasaktır. Sağaltım işleminden 20 gün sonra hastalık geçmediyse tedavi ritüeli aynı şekilde tekrarlanır.

Vücutta çıkmış ya da burkulmuş eklemlerin sağaltımı için KK65 sabun ile çıkan bölgeyi ovarak yerine yerleştirir. Sonrasında yumurta akı ile un karıştırılarak çıkan bölgeye sürer ve sarar. Bu işlemi yaparken kaynak kişi üç kere Fatıha, üç kere İhlas ve üç kere Amenerrasulü suresini okur. Sağaltımı yapılan bölgeye sarılan sargının bir hafta çıkarılmaması gerekir. Et eziği olan kişilere ise yağ, un ve su helva kıvamında

pişirilir. Bu karışım beze sürülerek sağaltımı yapılacak bölgeye sarılır. Bu sargının bir gün durması yeterlidir.

Halk hekimi KK75¹⁵ egzama için kına ile zeytinyağını karıştırarak krem haline getirdiğini ve bu karışımın egzamaya iyi geldiğini belirtirmiştir.

Görsel 4.13 Kantaron bitkisi

Görsel 4.14 Kantaron bitkisinden yapılmış ağrı kesici krem

Halk hekimi KK86'nın verdiği bilgilere göre vücutta oluşan yanık, temre, vücut ağrısı ve açık yaraların hızlı iyileşmesi için kantaron (Görsel 4.13) kullanılır. Zeytinyağının içine kantaron otu koyularak iki ay bekletilir. İki ayın sonunda bu karışım süzülür. Bal mumu içine eklenerek karıştırılır. Karışım krem kıvamına gelince kullanıma hazır hale gelir (Görsel 4.14).

KK71 açık yaralar için bal ve sabun tereyağı ile karıştırır. Bir beze hazırlanan karışım sürülür ve bez açık yaraya bağlanır. KK71'in verdiği bilgilere göre bu karışım yaranın hızlı iyileşmesini sağlamaktadır. Bir diğer halk hekimliği uygulaması olarak KK71 bir şişe vicks ve zeytinyağı karıştırılır. Bu karışımın içine suda eritilmiş yirmi tane aspirin eklenerek krem kıvamına gelene kadar çırpılır. Hazırlanan bu krem vücut ağrılarını geçirmek için kullanılmaktadır.

¹⁵ KK75 kendisinin ocak olduğunu başka rahatsızlıkları da tedavi ettiğini söylemiş ancak yaptığı işlemlerin hiç birini söylemek istememiştir. Bu yüzden ocaklı olarak tedavi ettiği hastalıkları ve yöntemleri tespit edilememiştir.

KK30’a göre katran bel ağrılarına iyi gelmektedir. Sağaltım işlemi için katran ısıtılarak bir bezin üstüne dökülür. Bu bez, belin ağrıyan bölgesine sarılır. Bez, hastada belinin ağrısı geçene kadar ağrıyan bölgede kalmalıdır.

Halk hekimi KK85’in verdiği bilgilere göre, lohusa dönemindeki anne ve yeni doğan bebekte gaz oluşumunu önlemek amacıyla, anneye günde en fazla iki bardak rezene çayı içmesi tavsiye edilmektedir. Bu çayın hazırlanması için bir bardak sıcak suya iki çay kaşığı rezene eklenir ve demlenmesi beklenir. Çay, beş dakika demlendikten sonra tüketilmelidir.

Halk hekimi KK78’in verdiği bilgilere göre ise, kansızlık tedavisi için bir kilo kuru siyah üzüm, bir litre suyla kaynatılır ve her sabah bir kaşık yenmesi önerilir.

KK52’nin verdiği bilgilere göre halk arasında “acıca” (Görsel 4.15) olarak adlandırılan su teresi romatizma hastalığına iyi gelmektedir. Toplandıktan sonra yemeklerin yanında taze bir şekilde tüketilmelidir.

Görsel 4.15 Acıca bitkisi

İnsanlık, hayatın her aşamasında doğanın sunduğu imkânlardan faydalanmış ve tedavi amacıyla da doğaya yönelmiştir. Elmadağ’da, çeşitli hastalıkların tedavisinde bitkilerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Yapılan gözlemler neticesinde, çıban ve iltihaplı sivilceler için aloe vera bitkisi, topuk diken tedavisi için kara üzüm ve kırmızı

pul biber, dolama hastalığı için ise hamur kullanılarak tedavi uygulanmaktadır. Ayrıca, mihbaşı tedavisi için domates, ardıç ağacı mantar hastalıklarına karşı kullanılmakta, yanıklar için havaciva otu krem haline getirilip sürülmektedir. Baş bölgesindeki yaralar için katran, egzama tedavisinde ise kına ve zeytinyağının karışımıyla hazırlanan krem kullanılmaktadır. Vücutta oluşan yanıklar, temre, vücut ağrıları ve açık yaraların iyileşmesi için kantoron bitkisi tercih edilmekte, kansızlık için kuru siyah üzüm suyu, romatizma için ise su teresi kullanılmaktadır. Bölgede, tedavi amacıyla en çok başvuru alan yöntemlerin bitki kökenli sağaltımlar olduğu gözlemlenmiştir.

4.5 Hayvan Kökenli Emlerle Sağaltım

Hayvanlar, yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak tarih boyunca insanların gelir kaynağı, ulaşım aracı, besin maddesi gibi birçok alanda kullanılmıştır. Eski Türk toplumlarında hayvanlar ve hayvansal ürünler, geçim kaynağı olmanın yanı sıra, etrafında çeşitli inanç ve ritüellerin de şekillenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, sağaltıcılar tarafından hastalık tedavilerinde hayvansal ürünlerin bir araç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Elmadağ'da yapılan incelemelerde de, çeşitli sağaltım uygulamalarında hayvansal ürünlerin kullanımına rastlanmıştır.

KK50'ün verdiği bilgilere göre siğil sağaltımı için kurban edilmiş hayvanın gözü bir kabın içine alınır. Bu kaba ilk önce bir miktar su, zeytinyağı, kına ve şeker eklenerek karıştırılır. Bu karışım siğil olan bölgeye sürülür. Üç ya da dört gün bu karışım siğilin üstünden silinmeden ve su değiştirilmeden bekletilir. KK50'den alınan bilgilere göre yapılan bu uygulama ile siğilin tedavisi yapılmaktadır.

KK6'nın verdiği bilgilere göre geçmeyen vücut ağrısı için ala karga eti kullanılmaktadır. Avlanan ala karganın eti çiğ bir şekilde vücudun ağrıyan bölgesine sarılarak yarım gün bekletilir. Uyuz¹⁶ sağaltımı için hastaların vücuttaki uyuz olan bölgeye köpek dışkısı sürerek uyuz hastalığının tedavi edildiğine inanılmaktadır. KK6 ve KK30'un verdiği bilgilere göre kirpi eti yemek basur hastalığına iyi gelmektedir.

¹⁶ Uyuz: *Sarcoptes scabiei* var. *hominis* adı verilen akarın (böcek) sebep olduğu tüm dünyada yaygın olarak görülen bir hastalıktır. Gözle görülemeyen ancak mikroskopla seçilebilen uyuz böcekleri insan derisini istila ederek hastalığa yol açarlar (URL-14, 2024).

KK14'e göre ise kirpi eti yemek göğüs bölgesinde çıkan iltihaplı yaralara iyi gelmektedir.

KK14'e göre sarılık hastalığının geçmesi için kişiye haberi olmadan hamam böceği yedirilerek tiksinişi sağlanır. Kişinin tiksiniş sağaltımının yapılacağına inanılmaktadır.

KK7'nin verdiği bilgilere göre bal arısını yakalayıp içinde bulunan bal alınarak göze sürülür. Arının içinde bulunan bal, göz kataraktına iyileştirir.

KK39'un verdiği bilgilere göre zatürre hastalığının sağaltımı için kişi yumurta ve zeytinyağını karıştırıp bir naylon beze bu karışımı sürer. Hazırlanan bez, hasta kişinin göğüs ve sırt bölgesine sarılır. Sarılan bez yarım gün bekletilir. Bez çıkarıldıktan sonra sağaltım yapılan kişi banyo yapar, bununla birlikte tedavi uygulaması tamamlanmış olur.

KK50 ve KK94'in verdiği bilgilere göre nazarın sağaltımı için büyük ya da küçükbaş hayvanın gözleri banyo suyuna koyulur. Bu suyla kişi banyo yapmalıdır.

Elmadağ'da tedavi amacıyla hayvansal ürünlerden yararlanıldığı tespit edilmiştir. Bölgede kullanılan hayvansal ürünler; kurban gözü, karga eti, kirpi eti, hamam böceği, arı ve yumurta gibi ürünlerden faydalandığı tespit edilmiştir. Bu malzemelerden kirpi eti ve hamam böceği etinin hasta kişiye yedirilir. Bu işlem ile hasta kişi tiksindirilerek sağaltım yapılması amaçlanır. Kurban gözünün ise nazardan koruduğu düşünülmektedir. Bu yüzden nazar değen kişi bu yöntemi kullanarak nazardan kurtulacağına inanmaktadır.

4.6 Maden Kökenli Emlerle Sağaltım

Doğada bulunan her bir maddenin gücü vardır. Bu düşünceye dayanarak madenlerin de kutsal güçleri olduğuna inanılır. Acıpayamlı (1988, s. 3), civa, gümüş, altın, bakır, su, maden suyu, taş vb. madenlerin sağaltım için kullanıldığını belirtmektedir. Araştırma alanında yapılan derleme çalışması ile elde edilen bilgiler neticesinde halk

hekimliği sağaltım uygulamalarında bölge halkının madenlerden faydalandıkları gözlemlenmiştir.

KK22'nin verdiği bilgilere göre Hasanoğlan köyünde uygulanan mıhbaşı sağaltım ritüeli, hastanın kendisi tarafından yapılması zorunlu olmayan bir uygulamadır; bu ritüeli niyet eden herkes gerçekleştirebilir. Bu sağaltım uygulaması için özel bir gün gerekliliği bulunmamaktadır. Ritüel, herhangi bir günün ikindi vaktinde yapılabilir ve uygulama esnasında hastanın veya uygulayıcının konuşması yasaktır. Sağaltımı yapılacak bölgeye, topuk dikenini büyüklüğünde bir çivi alınarak, Hasanoğlan köyünde bulunan kara kayaya çakılır (Görsel 4.16). “Her bir çivi çakılma işlemi esnasında kişi, üç kere Fatiha suresi ve üç kere İhlas suresi okur.” Ritüelin başarılı olabilmesi için hastanın bu uygulamanın iyileştirici gücüne inanması gereklidir (Uğurluel, 2023, s. 432).

Görsel 4.16 Hasanoğlan köyünde mıhbaşı tedavisi için gidilen kara kaya

Hasanoğlan köyünde yaşayan bir diğer halk hekimi KK23'e göre mıhbaşı tedavi uygulaması herhangi bir günün ikindi vaktinde yapılması şartı vardır. Topuk dikenini sağaltımı için hasta kişi “çivi, nal ya da demir parçası” olarak vücutta bulunan hastalıklı bölgeye üç İhlas ve bir Fatiha suresi okuyarak sürer. Yapılan sağaltım ritüelinin ardından hastalıklı bölgeye sürülen demir parçası kimse ile konuşmadan kara kayaya gidilerek çakılır. “Mıh çakma” olarak adlandırılan bu işlemin ardından kişinin evine dönene kadar kimseyle konuşması yasaktır (Uğurluel, 2023, s. 432).

Halk hekimi KK35 çıkık tedavi etmektedir. Sağaltım için gelen kişinin çıkan yerlerinin kontrolünü yaptıktan sonra tuz ile suyu karıştırır. Bu karışımın içine bez koyar. Vücudun çıkan bölgesini eliyle yerine oturtur. Tuzlu suyla ıslanan bezi çıkık olan bölgeye dikkatlice sarar. Tuzlu suyla ıslanan bezin kuruyunca alçı gibi sertleştiğini belirtmektedir.

KK82'nin verdiği bilgilere göre nazar için kurşun dökülerek sağaltım yapılmaktadır. KK82 el almamış ve ocaklı değildir. Kurşun dökmeyi teyzesinden öğrenmiştir. Sağaltım uygulaması için özel bir gün ve vakit şatı yoktur. Tedavi için yedi küllükten çalı çırpı toplayıp ateş yakılır. Yakılan ateşin üstünde kurşun eritilir. Sağaltım için gelen kişni başına bir çarşaf serilir. Bir tepsi içine bir kap su koyulur. Ateşte eritilen kurşun, su dolu kaba dökülür. Bu işlem esnasında ocak üç kere İhlas ve bir kere Fatiha suresini okur. Kurşun dökme işlemi üç kere tekrarlanır. Sağaltım tamamlandıktan sonra KK82 tarafından kurşunun soğutulduğu su yere dökülür. Böylece sağaltımın tamamlandığına inanılır.

Bölgede yapılan hastalık tedavilerinde taş ve kaya kullanımı tespit edilmiştir. Eski inanışlara göre kutsal olarak kabul edilen taş ve kayalar sağaltım gücü olduğuna inanılan madenlerdendir.

“Taş, somut varlığıyla bir tapıma sahip değildir, ona bağlı tapımlar; onda canlanan ruha ve onu kutsayan simgeye yöneliktir. Taş, kaya, dikilitaş, dolmen, menhir vb. temsil ettikleri ruhsal güç sayesinde kutsal olmuşlardır. Bir koruma ve yaşamı canlandırma aracı olarak taş "kapatılmış" ata ve ölü tapımına aittirler” (Eliade, 2003, s. 225).

Kayalar, halk inançlarında ataların ruhlarını temsil ettiğine inanılan önemli unsurlardır ve günümüzde de sağaltım amaçlı kullanılmaktadır. Çeşitli hastalıkların tedavisinde uygulanan ritüellerde, dua, ayet ve sureler gibi İslami izlerin yer aldığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, sağaltım amacıyla taş ve kayalara başvurma, geçmişten günümüze kadar devam eden bir gelenek olarak varlığını sürdürmektedir. Bu uygulamalar, kayaların doğasında bulunan manevi güce duyulan inançla birleşerek, sağaltım süreçlerinde önemli bir yer tutmaktadır.

4.7 Şifalı Sularla Sağaltım

Su, eski Türk inançlarında başlangıcın sembolü olarak kutsal kabul edilmiştir ve yaşamın temel kaynağı olarak şifa dağıtan bir güç olarak görülmüştür. Mircea Eliade, suyun dinsel bir yönü olduğunu ve evrenin yaratılışının simgesinin su olduğunu belirtir. Ona göre su, bütün tohumların aktarımını sağlayan bir elementtir, bu nedenle büyüsel bir özellik taşır ve iyileştirme ile yaşamı sonsuz kılma gücüne sahiptir. Eliade (2003, s. 200-206), suyun dinsel bir yönünü olduğunu belirtir. Ona göre, evrenin yaratılışının simgesi sudur. Su, bütün tohumların aktarıcısıdır. Bundan dolayı büyüsel bir maddedir, iyileştirme ve yaşamı sonsuz kılma özelliğine sahiptir. Ona göre suyun kutsallığı su ve su kaynakları etrafında bir inanç oluşmasına sebep olmuştur. “Akan su ‘yaşar,’ hareketlidir; besin kaynağı olur, iyileştirir, rehberlik eder. Su kaynağı ya da nehir, güç, yaşam, süreklilik ifadesidir; vardır ve canlıdır”. Bu anlayışa göre, canlı kabul edilen sular her zaman şifa dağıtıcı olarak kabul edilmiştir.

Elmadağ’da suyun kutsallığının ve şifa dağıtıcı özelliğinin devam ettiği tespit edilmiştir. Halk hekimliği ve ocaklık geleneği çerçevesinde uygulanan sağaltım ritüellerinde suyun aktif bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu kullanımın yanı sıra, kutsal ve şifa verici olduğuna inanılan su kaynakları ve çeşmelerin varlığı da dikkat çekmiştir. Elmadağ bölgesinde suyun tedavi amacıyla çeşitli yöntemlerle kullanıldığı, yerel halk tarafından bu doğal kaynağın şifa ve iyileşme aracı olarak benimsendiği anlaşılmaktadır.

KK6’nın verdiği bilgilere göre Hasanoğlan köyünün meydanında bulunan çeşme halk arasında şifalı olarak bilinmektedir. İlk olarak ne zaman ve nasıl yapıldığı bilinmeyen bu çeşme 1960’lı yıllara kadar içinde balıkların yaşadığı bir çeşmedir. Halk tarafından kutsal kabul edilen bu çeşmeden yaz aylarında soğuk, kış aylarında sıcak su akan bir çeşmedir. KK6’nın verdiği bilgilere göre çeşmeyi temizlemek amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda çeşmenin içinde bulunan balıklar ölmüş ve sağaltım gücünü kaybetmiştir. Günümüzde bulunduğu bölgeye adını veren Havuzbaşı çeşmesi hâlâ kullanılmaktadır ancak kutsallığını yitirmiştir.

KK73'ün verdiği bilgilere göre Elmadağ'ın Aşağıkamışlar köyüne 5 km uzaklıkta ‘‘Sultan Ana’’ suyu (Görsel 4.17, 4.18, 4.19) bulunmaktadır. şıfalı olduğu düşünülen Sultan Ana suyunun sedef, kaşıntı, sivilce, ciğer ve daha birçok rahatsızlığın çaresi olduğuna inanılmaktadır. Suyun sağaltım zamanı kayısıların olgunlaşmaya başladığı dönemdir. Sultan Ana suyuna sağaltım için gelen kişi ilk olarak su kaynağının yanına bir ateş yakmalıdır. Yakılan ateş ile şıfalı su ısıtılarak hasta yıkanmalıdır. Hasta Sultan Ana suyundan tek nefeste içerek sağaltım uygulamasını tamamlar. şıfalı suyun içilmesiyle kişinin i inin temizleneceğine inanılmaktadır. Yıkanan kişi bir hafta dinlenmelidir. şıfalı su kişinin vücudunu şişirmektedir.

Görsel 4.17 Sultan Ana şıfalı suyu yolu

Görsel 4.18 Sultan Ana şıfalı suyu

Görsel 4.19 Sultan Ana şifalı suyunun kaynağı

KK51'in verdiği bilgilere göre Karacahasan köyünde bulunan su ve yanındaki kırmızı toprak uyuz hastalığına iyi gelmektedir. Eskiden sadece kaynak halinde bulunan su günümüzde köylüler tarafından hayrat halini almıştır (Görsel 4.20). KK51'e göre su ile yanında bulunan kırmızı toprak (Görsel 4.21) karıştırılarak vücutta sağaltımı yapılacak bölgeye sürülerek tedavisi yapılmaktadır.

Görsel 4.20 Karacahasan köyündeki uyuz sağaltımı için başvuru şifalı su

Görsel 4.21 Karacahasan köyünde bulunan uyuz sağaltımında kullanılan toprak

Elmadağ'da tespit edilen *üç* şifalı su kaynağı bulunmaktadır. Hasanoğlan köyündeki şifalı su dışında, günümüzde diğer şifalı sular da tedavi amacıyla kullanılmaktadır. Bu sulara atfedilen kutsiyet ve temizlik gücünün yanı sıra, sağlık iyileştirici özelliklerine de inanılmaktadır. Bölgedeki Sultan Ana suyu, özellikle ciğer rahatsızlıkları, sedef, kaşıntı ve sivilce gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Karacahasan köyünde bulunan su ise, uyuz hastalığının tedavisinde başvurulan bir kaynak olarak tespit edilmiştir.

Günümüz toplumunda tedavi amacıyla yapılan bazı ritüeller vardır. Bu ritüellerde kullanılan malzemelere göz önüne alınarak bölgedeki uygulamalar sınıflandırılmıştır. Türk toplum yapısında kutsal olarak kabul edilen türbeler, yaratıcı ile bir iletişim aracı olarak görülmekte ve bu inanç doğrultusunda halk hekimlerinin tedavi yerleri olarak görülmüştür. Elmadağ'da tespit edilen *üç* türbe ve bu türbeler etrafında uygulanan tedavi uygulamaları tespit edilmiştir. Parpılama yöntemi ile hastalığa sebep olan kötü ruh bendeni terk etmesi için çizerek, dağlayarak ya da vurarak sağaltım yapılmaktadır. Bölgede tespit edilen parpılama yoluyla sağaltımda uçuk tedavisi için halk hekiminin sıcak tahta kaşık kullanarak korkutma yöntemini kullandığı görülmüştür. Bu yöntem ile eski Türk inanç sisteminin izlerini halk hekimliği uygulamalarında görüldüğü söylenebilir. Sağaltım gücü olduğuna inanılan madenler ve bu madenler etrafında

oluşan ritüeller vardır. Bölgede sağaltım için en çok kullanılan maden demir ve kayadır. Eski Türk inanç sisteminde demirin gökten indiği ve kayaların ata ruhları olduğu inancı hâkimdir. Bu inanca göre, kaya, demir vb. madenler kutsaldır ve sağaltım gücü vardır. Bu yüzden bölgede tedaviler için kullanıldığı belirlenmiştir. Bir diğer tedavi uygulaması ise şifalı sulardır. Suyun hayatı temsil etmesi ve temizleme gücü onun tedavilerde kullanılmasına sebep olmaktadır. Bölgede tespit edilen hastalıklara şifa olduğuna inanılan üç su kaynağı vardır. Bu kaynaklardan yalnızca ikisine tedavi amacıyla başvurulmaktadır. Halk hekimlerinin tedavi yollarında kullanılan malzeme ve yöntemlerin iç içe geçmiş şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir.

5. ELMADAĞLILARIN HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARINA DAİR TUTUMLARI

Bu bölümde, Elmadağ'da yaşayanların geleneksel sağaltım yöntemlerine bakış açılarını ölçmek ve halk hekimliği hakkındaki bilgilerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen anket uygulaması ele alınmıştır. Anket çalışması, bölge halkının yaş, cinsiyet ve eğitim durumu gibi demografik farklılıklara göre verdikleri yanıtların incelenmesini sağlamıştır. Bu sayede, elde edilen verilerle Elmadağ halkının halk hekimliği ve ocaklık geleneğine ilişkin tutumları analiz edilmiş ve yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi değişkenlerin bu inançlar ve uygulamalar üzerindeki etkisi belirlenmiştir.

Elmadağ'da gerçekleştirilen anket çalışması 300 kişiye uygulanmıştır. Hazırlanan ankette katılımcıların kişisel bilgilerine dair sorular ile halk hekimliği ile ilgili 30 soru yer almıştır. Bu sorular açık uçlu, iki seçenekli ve çok seçenekli sorulardan oluşmaktadır. Anketler, katılımcılara yüz yüze görüşme yöntemiyle ve gözlem altında uygulanmıştır. Ankete katılan kişilerin eğitim durumlarına bakıldığında, 176'sının ilkokul, 59'unun lise, 65'inin ise üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılara, hastalık dönemlerinde başvurdukları tedavi yöntemleri, tedavi için kullandıkları ürünler, sağlık kuruluşlarının yanı sıra başvurdukları sağaltıcılar ve geleneksel tedavi uygulamaları hakkında sorular sorulmuştur. Bu sorular, hastalıkların tedavisinde kullanılan yöntemlerin ve sağaltıcıların tespit edilmesine yönelik olarak hazırlanmıştır.

Tablo 9 Ankete katılan kişilerin hastalık karşısındaki yönelimleri

Yaş	Eğitim Durumu	Evdeki Uygulamalar	Sağlık Kuruluşu/Doktor
18-30	İlkokul	22	29
	Lise	8	9
	Üniversite	13	20
30-50	İlkokul	39	40
	Lise	20	16
	Üniversite	9	13
50-65	İlkokul	14	21
	Lise	1	3
	Üniversite	3	6

Tablo 5.1'in devamı

65+	İlkokul Lise	6	3
		1	0
Toplam	İlkokul Lise Üniversite	81	93
		30	28
		25	39
	Toplam	136	160

Tablo 5.1'deki verilere göre, herhangi bir hastalık durumunda kişilerin sağlık kuruluşu/doktora başvurma oranı %53,3'tür. Sağlık kuruluşuna gitmeden geleneksel uygulamalara başvuran kişilerin oranı ise %43,3'dür. Ankete katılan kişilerin %72,6'sının herhangi bir hastalık durumunda sağlık kuruluşuna müracaat etmesinin yanında geleneksel uygulamalara da yöneldikleri belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre, geleneksel yöntemlere başvuran kişilerin %87,3'ünün bitkilerden yaralandığı ve %82'sinin kullandıkları bitkilerin güvenilir olduğuna inandığı bilgisine ulaşıldı.

Katılımcılara nazar ve benzeri durumların bir hastalığa sebep olduğuna inanma durumları hakkında sorulan sorunun cevabı şöyle tablolandırılabilir:

Tablo 10 Nazar ve benzeri durumların bir hastalığa sebep olduğu inancı

Yaş	Eğitim Durumu	Evet	Hayır
18-30	İlkokul	42	9
	Lise	12	4
	Üniversite	25	9
30-50	İlkokul	65	14
	Lise	27	10
	Üniversite	12	9
50-65	İlkokul	27	8
	Lise	1	3
	Üniversite	6	3
65+	İlkokul	7	2
	Lise	1	0
Toplam	İlkokul	141	33
	Lise	41	17
	Üniversite	43	21
	Toplam	225	71

Tablo 5.2'deki verilere göre katılımcıların %75'i nazar vb. durumların bir hastalığa sebep olduğuna inanmaktadır. Bu inançla birlikte nazar ve benzeri durumlardan korunma yöntemleri soruldu. Nazara karşı korunmak için katılımcıların %71,3'ü dua yolunu tercih ederken, %8'inin nazar boncuğu ve muska taşıyarak önlem aldığı ve %8,3'ünün ise kurşun döktürme işlemi ile nazardan korunmak istediği tespit edildi.

Elmadağ ilçesinde yapılan anket sonuçlarına göre halkın nazar ve benzeri sorunların bir hastalığa neden olabileceğine inandığı belirlendi.

Bir diğer sağaltım yöntemi olan kutsal mekânlardır. Elmadağ ilçesinde tespiti yapılan üç türbe ve yatır vardır. Katılımcıların bu türbe ve yatırlar hakkındaki bilgilerine ulaşmak için türbelerle ilgili sorular soruldu. Ankete katılan kişilerin Elmadağ ilçesinde türbe/yatır varlığına ait bilgiler şöyle tablolastırılabilir:

Tablo 11 Ankete katılan kişilerin Elmadağ ilçesinde türbe/yatır varlığına ait bilgiler

Yaş	Eğitim Durumu	Evet	Hayır	Bilmiyorum
18-30	İlkokul	18	24	9
	Lise	4	6	6
	Üniversite	7	24	3
30-50	İlkokul	38	18	22
	Lise	12	13	9
	Üniversite	6	8	6
50-65	İlkokul	21	7	2
	Lise	1	1	4
	Üniversite	4	1	13
65+	İlkokul	3	2	3
	Lise	1	0	0
Toplam	İlkokul	80	51	41
	Lise	18	20	17
	Üniversite	17	33	13
	Toplam	115	104	71

Tablo 5.3'deki verilere göre ankete katılan kişilerin %38,3'ü bölgede türbe ve yatır olduğunu ifade ederken, %34,6'sı bölgede türbe olmadığını belirtmiştir. %23,6'lık kesimin ise bu konu da bir bilgisi yoktur. Yeşildere köyünde bulunan Seyit Cemali türbesine ankete katılanların sadece %32'si bilmektedir. Karacahasan köyünde bulunan Seyit Bilal Koca türbesine ise ankete katılanların %2,3'ü bilmektedir. Bölgede bulunan türbeleri ziyaret için şehir dışından gelenler olduğunu bilen katılımcı oranı %15'dir. Katılımcıların %57,3'ü türbe ziyareti için gelen kişilerin olup olmadığı hakkında bir bilgi sahibi olmadıkları saptanmıştır.

Ankete katılan kişilerin sağaltım amacıyla türbe/yatır ziyaretlerine ait bilgiler şöyledir:

Tablo 12 Ankete katılan kişilerin sağaltım amacıyla türbe/yatır ziyaretlerine ait bilgiler

Yaş	Eğitim Durumu	Evet	Hayır
18-30	İlkokul	3	46
	Lise	2	15
	Üniversite	1	30
30-50	İlkokul	10	67
	Lise	2	33
	Üniversite	1	20
50-65	İlkokul	7	27
	Lise	0	4
	Üniversite	1	8
65+	İlkokul	3	6
	Lise	0	1
Toplam	İlkokul	23	33
	Lise	2	53
	Üniversite	5	58
	Toplam	30	257

Tablo 5.4'deki verilere göre ankete katılan kişiler sağaltım amacıyla sadece %10'u daha önce türbe ziyaretinde bulunurken, %85,6'sı sağaltım için türbe ziyaretinde bulunmamıştır. Çocuk sahibi olmak için türbe ziyaretinde bulunan kişiler %4'tür. Çocuksuzluk için türbe ziyaretinde bulunanların %1,3'ü şifayı türbe ziyaretinden bulduğuna inanmaktadır. Sağaltım amacıyla türbe ziyaretinde bulunan kişilerin %2,6'sı sağaltım amacıyla adak adamıştır. %4,6'sı türbe etrafında dönmüştür, %2,6'sı türbeden toprak almıştır, %1'i asa suyu içmiş ve asa suyu almıştır. Sağaltım amacıyla türbe ziyaretinde bulunmanın yanında doktora da başvuran kişilerin oranı %7,6'dır. Bu katılımcıların %2'si şifayı türbe/yatırdan bulduğuna inanırken, %4'ünün şifayı doktor/sağlık kuruluşundan bulduğu tespit edilmiştir. Bu verilere göre Elmadağ ilçesinde bulunan kişilerin sağaltımında kutsal mekânlara başvurma oranı çok düşüktür. Kutsal mekânlara tedavi için gidilen hastalıklarda bölge halkının daha çok sağlık kuruluşlarına yöneldikleri tespit edilmiştir.

Sağaltım amacıyla başvuru alan bir diğer uygulama ise şifalı sularla sağaltımdır. Bölge halkının sağaltım amacıyla şifalı sulara müracaat etme durumlarını tespit edebilmek için ankete katılanlara bölgede şifalı suların varlığı ve hastalıkların sağaltılmasında şifalı sulardan yararlanıp yararlanmadıkları sorulmuştur.

Tablo 13 Ankete katılan kişilerin Elmadağ ilçesinde şifalı su varlığına ait bilgiler

Yaş	Eğitim Durumu	Evet	Hayır	Bilmiyorum
18-30	İlkokul	5	27	17
	Lise	1	6	9
	Üniversite	3	21	8
30-50	İlkokul	10	28	40
	Lise	4	11	19
	Üniversite	2	9	10
50-65	İlkokul	5	19	9
	Lise	0	3	0
	Üniversite	2	3	3
65+	İlkokul	3	1	5
	Lise	1	0	0
Toplam	İlkokul	23	75	71
	Lise	6	20	28
	Üniversite	7	33	21
	Toplam	36	128	120

Tablo 5.5'deki verilere göre katılımcıların %12'si bölgede şifalı suların olduğunu belirtirken, %42,6'sı Elmadağ ilçesinde şifalı su olmadığını belirtmektedir. %40'ı ise bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını ifade eder. Sağaltım amacıyla şifalı sulardan yararlanan kişilerin oranı %13,3 iken %44'lük kesim sağaltım amacıyla şifalı sulardan yararlanmamaktadır.

Sağaltım amacıyla farklı bölgelerde kullanılan taşlar bulunmaktadır. Araştırma kapsamında, şifalı taşların kullanım durumunu belirlemek amacıyla ankete katılanlara, tedavi amacıyla bu taşları kullanıp kullanmadıkları sorulmuştur. Ankete katılan kişilerin sağaltım amacıyla şifalı taş kullanımlarına ait bilgiler şu şekilde tablolastırılabilir:

Tablo 14 Ankete katılan kişilerin sağaltım amacıyla şifalı taş kullanımlarına ait bilgiler

Yaş	Eğitim Durumu	Evet	Hayır	Bilmiyorum
18-30	İlkokul	9	41	0
	Lise	1	14	0
	Üniversite	9	25	0
30-50	İlkokul	13	63	0
	Lise	7	27	1
	Üniversite	4	16	0
50-65	İlkokul	3	32	0
	Lise	0	4	0
	Üniversite	1	8	0
65+	İlkokul	0	1	5
	Lise	0	9	0
Toplam	İlkokul	6	145	0
	Lise	4	46	1
	Üniversite	2	49	0
	Toplam	12	240	1

Tablo 5.6'ya göre, ankete katılan kişilerin %15,6'sı sağaltım amacıyla taşlardan yararlanırken, %80'i şifalı taşları kullanmadıklarını belirtmiştir. Şifalı taşları kullanan katılımcıların %6'sı, bu taşlardan fayda gördüklerini ve hastalıklarına çare bulduklarını ifade etmiştir.

Bunun yanı sıra, halk hekimleri ve ocaklar tarafından uygulanan çeşitli sağaltım yöntemlerine başvurulup başvurulmadığı da araştırılmıştır. Katılımcılara, rahatsızlıkların giderilmesi amacıyla hacamat, dağlama, bardak/şişe çekme, sülük vurma, yakı vurma gibi geleneksel sağaltım yöntemlerinin kullanılıp kullanılmadığı sorulmuştur.

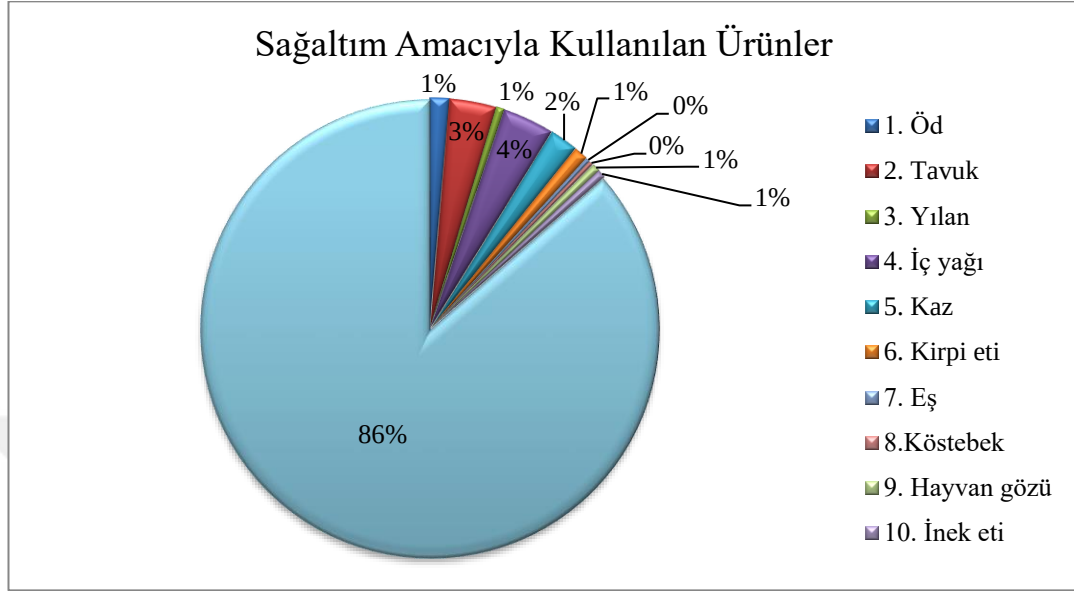

Şekil 5.1 Halk hekimleri ve ocaklar tarafından uygulanan sağaltım yöntemleri

Şekil 5.1'e göre, katılımcıların %19,3'ü hacamat, %2,3'ü dağlama, %14,3'ü bardak/şişe çekme, %30,3'ü yakı vurma, %10'u sülük vurma, %6,6'sı sarılık kesme, %0,3'ü deriye çekme, %10,6'sı göbek çekme, %26,3'ü kuluç kırma uygulamalarına sağaltım amacıyla başvurdıkları belirlendi.

Geleneksel halk hekimliği uygulamalarında, çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde hayvansal ve bitkisel ürünler sıklıkla kullanılmaktadır. Anket çalışmasında, katılımcılara sağaltım amacıyla öd, tavuk, köpek derisi, yılan gibi hayvansal ürünleri

kullanıp kullanmadıkları sorulmuştur. Bu soruyla, katılımcıların geleneksel tedavi yöntemlerinde bu tür ürünlere başvurup başvurmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 5.2 Sağaltım amacıyla kullanılan ürünler

Şekil 5.2'ye göre, sağaltım amacıyla katılımcıların %1,3'ü öd, %3,3'ü tavuk, %0,6'sı yılan, %3,6'sı iç yağı, %2'si kaz, %1'i kirpi eti, %0,3'ü eş, %0,3'ü köstebek, %0,6'sı hayvan gözü, %0,6'sı inek etini kullandıkları tespit edildi.

Araştırmanın konusu olan halk hekimi ve ocakların hangi hastalıkları tedavi ettiklerini ankete katılan kişilerin bilip bilmediklerini öğrenmek amacıyla, geleneksel şifacıların hangi hastalıkları tedavi ettikleri soruldu. Ankete katılan kişilerin %51'i bu soruya cevap verirken %47,6'sı geleneksel şifacıların tedavi ettiği hastalıklar hakkında bilgi sahibi olmadıklarını ifade ettiler. Katılımcıların verdikleri bilgilere göre, geleneksel şifacılar; temre, bulgur püskürtmesi, nazar, köstün, siğil, cilt hastalıkları, nazar, yılanlık, egzama, çocuksuzluk, kırık-çıkık, eklem ağrısı, it dirseği, göbek düşmesi, korku, kulunç, sarılık, süt düğümlenmesi rahatsızlıklarını tedavi ettiklerini belirttiler. Verilen cevaplardan yola çıkarak bölge halkının sağaltıcıların hangi hastalıkları tedavi ettikleri hakkında bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır.

Anket verilerine göre bölge halkının sağaltım amacıyla geleneksel uygulamaları kullandıkları tespit edildi. Bunun yanı sıra katılımcıların bu uygulamaları bir alternatif olarak başvurduklarını saptamak amacıyla sorular soruldu. Ankete katılan kişilerin

tedavi için geleneksel uygulamaları bir alternatif olarak görmelerine ait bilgiler şu şekilde tablolastırılabilir:

Tablo 15 Ankete katılan kişilerin sağaltım amacıyla geleneksel uygulamaları bir alternatif olarak görmelerine ait bilgiler

Yaş	Eğitim Durumu	Evet	Hayır
18-30	İlkokul	31	20
	Lise	9	7
	Üniversite	22	12
30-50	İlkokul	48	30
	Lise	20	15
	Üniversite	9	11
50-65	İlkokul	26	8
	Lise	2	1
	Üniversite	6	3
65+	İlkokul	6	2
	Lise	1	0
Toplam	İlkokul	111	60
	Lise	32	23
	Üniversite	37	26
	Toplam	180	109

Tablo 5.7’de yer alan verilere göre, katılımcıların %60’ı, sağlık sorunları için geleneksel uygulamaları bir alternatif olarak değerlendirmektedir. Buna karşın, katılımcıların %36,3’ü ise geleneksel tedavi yöntemlerinin tedavi amacıyla bir alternatif oluşturmadığını ifade etmektedir. Bu bulgular, geleneksel sağaltım uygulamalarına olan güvenin bölge halkı arasında yüksek olduğunu, ancak yine de bazı bireylerin bu yöntemlere karşı temkinli yaklaştığını göstermektedir.

Tablo 16 Ankete katılan kişilerin iyileşmek için doktora gitmelerine rağmen geleneksel uygulamaları kullanmalarına ait bilgiler

Yaş	Eğitim Durumu	Evet	Hayır
18-30	İlkokul	38	14
	Lise	7	10
	Üniversite	15	19
30-50	İlkokul	53	25
	Lise	19	17
	Üniversite	3	18
50-65	İlkokul	23	12
	Lise	0	4
	Üniversite	4	5
65+	İlkokul	7	2
	Lise	1	0
Toplam	İlkokul	121	53
	Lise	27	31
	Üniversite	22	42
	Toplam	170	126

Tablo 5.8'deki verilere göre iyileşmek için doktora gitmelerine rağmen geleneksel uygulamaları kullanan katılımcıların sayısı %56,6 iken, geleneksel uygulamalara başvurmayanların sayısı %42'dir. Elde edilen sonuçlara göre Elmadağ'da geleneksel uygulamaları hastalık tedavisinde doktora başvurmanın yanında tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Ankete katılanların %54,5'inin rahatsızlandıklarında sağlık kuruluşlarına başvurduğu, %43,8'inin ise evdeki halk hekimliği yöntemlerine yöneldiği saptanmıştır. Ayrıca, ankete katılan ilkokul mezunu bireylerin %46,02'sinin sağaltım amacıyla evdeki halk hekimliği uygulamalarını tercih ettiği, %53,9'unun ise sağlık kuruluşlarına başvurduğu tespit edilmiştir. 18-30 yaş aralığındaki katılımcıların %69,9'u, 30-50 yaş aralığındaki bireylerin %71'i, 50-65 yaş aralığındakilerin %79'u ve 65 yaş üstü katılımcıların %80'i tedavi amacıyla halk hekimliği uygulamalarını kullanmaktadır. Bu bulgu, yaş faktörünün geleneksel uygulamaların kullanımında önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Yaş aralıkları arttıkça geleneksel uygulama kullanımının da doğru orantılı olarak arttığı gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar ışığında, bölgedeki genç neslin halk hekimliği uygulamalarına daha az başvurduğu söylenebilir. Katılımcıların eğitim durumlarına göre elde edilen sonuçlara göre ilkokul mezunlarının %77,8'inin lise mezunlarının %66'sının ve üniversite mezunlarının %35'inin sağaltım amacıyla geleneksel uygulamalara başvurdukları tespit edilmiştir. Bu da eğitim seviyesi yükseldikçe halk hekimliği uygulamalarına başvurmada azalma olduğunu göstermektedir.

Elmadağ ilçesinde gerçekleştirilen anket çalışması, bölge halkının sağlık sorunları için ilk olarak tıbbi kuruluşlara başvurduklarını, ancak geleneksel tedavi yöntemlerini de bir seçenek olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Teknolojinin ilerlemesine rağmen, son yıllarda doğal tedavi yöntemlerine yönelme isteği artmıştır. İnsanlar, sağlık kuruluşlarından hastalıklarının teşhisini aldıktan sonra, ilaç kullanmak yerine doğal uygulamalara yönelme eğilimindedir. Ayrıca, ruhsal kökenli hastalıklar için tıbbın yeterli olamayacağını düşünen bireyler, halk hekimliği gelenekleri, ocaklar ve türbeler gibi alternatif sağaltım yöntemlerine başvurmaktadır. Bu durum, halkın geleneksel tedavi uygulamalarına olan inancını ve bu yöntemlere duyduğu güveni yansıtmaktadır.

6. SONUÇ

Tarihi süreç içerisinde, sağlıkla ilgili uygulamalar büyük bir çeşitlilik göstermiştir. İnsanlar, doğayı gözlemleyerek ve doğada karşılaştığı çeşitli unsurlar üzerinden deneyim kazandığı gibi inançlar ve dini öğretiler de farklı ve bazen birbirine paralel uygulamaların şekillenmesinde etkili olmuştur. Tıbbî ilerlemeler ve diğer etkenlerle halk hekimliği uygulamalarına olan ilgi azalmış olsa da bu geleneksel bilgi birikimi kültürel bağlamda varlık göstermeye devam etmektedir. Araştırma kapsamında incelenen Ankara'nın Elmadağ ilçesinde de halk hekimliği ve ocaklık geleneği hâlâ yaşamaktadır.

Bu çalışma kapsamında, Elmadağ ilçe merkezi ile birlikte 15 köyde derleme yapılmıştır. Üç köyde, ocaklı veya başka bir halk hekimi tespit edilememiştir. Halk hekimi bulunamayan Edige, Lalabel ve Yukarıkamışlar köylerinde nüfusun düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu köylerde, okul ve bakkal gibi temel yaşamsal ihtiyaçları karşılayacak yapıların eksikliği, köylerin ilçe ve şehir merkezlerine olan uzaklıkları ile birleşerek köylerdeki nüfusun azalmasına ve zamanla şehir merkezlerine doğru göçün artmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu köylerde yaşayan bireylerin genellikle 60 yaş ve üzeri oldukları tespit edilmiştir.

Kaynak kişilerin en yoğun olarak tespit edildiği yerler Hasanoğlan, Yeşildere, Karacahasan ve ilçe merkezidir. Bu bölgelerde okul, sağlık ocağı, market gibi temel yaşamsal faaliyetlerin yürütülebileceği yapılar bulunması, söz konusu köylerde nüfusun diğer köylere göre daha yüksek olmasını sağlamıştır. Nüfus yoğunluğunun, ocaklık geleneği ve halk hekimliği uygulamalarının aktarılmasında önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu köyler, il ve ilçe merkezine en yakın köyler olup sanayileşme ve eğitim alanındaki gelişmelerin bu köylerde başlamış olması, köylere il dışı göçe sebep olmuştur. Bu durum, farklı kültürlerden gelen bireylerin köylerde bir arada yaşamasına olanak sağlamıştır. Görüşülen kaynak kişilerden 31'i çeşitli sebeplerle ilçeye göç etmiş ve halen halk hekimliği ve ocaklık geleneğini yaşatmaya devam etmektedir. Ayrıca göçün kişilerin kendi inançlarına ve geleneksel uygulamalarına olan bağlılıklarını arttırdığı tespit edilmiştir.

Sağaltıcı olarak kabul edilen ocaklar ve bu ocaklar etrafında gelişen geleneklerin gelecek kuşaklara aktarımı, el alma/verme ritüelleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Elmadağ'da tespit edilen ocakların el verme/alma ritüelleri, her ocaklıya göre farklılık göstermektedir. Tespit edilen ocaklı olma yolları altı başlık altında incelenmiştir. Söz konusu başlıklar şunlardır: yatırım soyundan gelme, ocaklı olarak kabul edilen bir eve gelin gelme, ocaklıdan el alarak ocaklı olma, kan bağı, rüya yoluyla ve hayvan öldürme yoluyla ocaklı olma. Yapılan görüşmelerde ocaklılar köylerde yaşayan genç nesil azaldığından el vererek sağaltım yapacak kimsenin kalmadığını ifade etmişlerdir. Bu da halk hekimliği ve ocaklık geleneğinin sürekliliğini tehlikeye atmakta, geleneksel bilgilerin aktarımı ve saklanması giderek sınırlanmaktadır. Genç neslin köylerden uzaklaşmasının sadece demografik yapıyı değil aynı zamanda kültürel sürekliliği de olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Hastalık tedavilerinde ocaklının ve hasta kişilerin uyması gereken kurallar vardır. Bu kuralların derleme sahasında; sağaltım ritüellerinin uygulanması için gün ve vakit şartı, sağaltım uygulaması için abdest şartı, ocaklının sağaltım esnasında dua, sure veya ayet okuma şartları olduğu görüldü. Hasta kişinin ocağa ve sağaltım ritüellerine inanması, yıkanmama ve acılı, taneli, sarımsaklı ve soğanlı ya da turşu gibi yiyecekleri yeme yasakları mevcuttur. Ulaşılan bilgilere göre ocakların sağaltım uygulamalarını pazartesi, çarşamba, perşembe, cuma ve cumartesi günleri yaptıkları; bazı ocakların ise herhangi bir gün şartı aramaksızın ikindi vaktinden önce sağaltım ritüellerini uyguladıkları tespit edilmiştir. Sağaltım uygulamaları esnasında ocaklının uyması gereken kurallar; abdestli olma, kalıp söz kullanma, ritüel esnasında dua, sure veya ayet okunması; sağaltım uygulanan kişinin uyması gereken kurallar ise ocaklıya ve sağaltım ritüeline inanma, yıkanmama ve bazı yiyecekleri yeme yasakları olarak belirlendi. Ocakların verdikleri bilgilere göre bu kurallardan en önemlisi ocaklı ve sağaltım ritüeline inanmadır. Kişinin sağaltıma inanmaması sağaltım ritüelinin gerçekleşmesine engel olur. Kişi ruhsal olarak iyileşmeyi kabul etmesi durumunda ocaklının yaptığı sağaltım işlemi geçerli olacağı inancı hâkimdir.

Doğadaki bitki, hayvan ve maden unsurlarından yararlanarak gerçekleştirilen çeşitli sağaltım yöntemleri, Elmadağ'daki halk hekimliği uygulamaları çerçevesinde incelenmiştir. Bölgedeki sağaltım yöntemleri arasında; ırvasa yoluyla sağaltım,

parpılama yoluyla sağaltım, dinsel yolla sağaltım, bitki kökenli emlerle sağaltım, hayvan kökenli emlerle sağaltım, maden kökenli emlerle sağaltım ve şifalı sularla sağaltım yer almaktadır. Halk hekimlerinin uyguladıkları tedaviler bu yedi ana başlık altında değerlendirilmiştir. Tedavi uygulamalarında, eski Türk inanç sistemine dayanan atalar, ateş, ocak, ağaç, dağ, demir, veli ve su kültü gibi inanç unsurlarının izlerine rastlanmıştır. Ayrıca, sağaltım uygulamalarında Türk inanç sisteminin günümüzde İslami bir boyut kazanarak şekil değiştirdiği belirlenmiştir. Sınıflandırılan halk hekimliği sağaltım yöntemlerinin iç içe geçmiş bir şekilde kullanıldığı ve bu yöntemlerin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Halk hekimlerinin tedavi sürecinde madenlerden demir kullanırken, aynı zamanda dua, ayet veya sure okuyarak hem madensel hem de dinsel bir yaklaşımı bir arada uyguladıkları gözlemlenmiştir. Bu süreç, kullanılan dua, ayet ve surelerin tedavi ritüeline İslami bir boyut kazandırarak, tedaviyi kutsallaştırdığını ortaya koymaktadır.

Günümüzde tıbbî ilerlemeler, sağlık hizmetlerine erişim imkânlarının artması ve diğer çeşitli faktörler nedeniyle, hastalıkların tedavisinde geleneksel uygulamalardan giderek daha fazla uzaklaşılmaktadır. Bununla birlikte halk hekimliği uygulamalarının yaşamaya devam ettiği gözlemlenmektedir. Ayrıca, halkın geleneklerine bağlı kalarak geleneksel tedavi yöntemlerine yöneldiği de tespit edilmiştir. Elmadag ilçesinde yaşayan lise ve üniversite eğitimi tamamlamış bireylerin halk hekimliği uygulamalarına başvurma oranları, yapılan anket çalışmasıyla belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, sağlık hizmetlerine başvuru ve geleneksel halk hekimliği uygulamalarının kullanımında yaş ve eğitim düzeyinin önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Ankete katılanların çoğunluğunun (%54,5) sağlık kuruluşlarını tercih ettiği, ancak hatırı sayılır bir oranın (%43,8) evdeki halk hekimliği yöntemlerini kullanmayı sürdürdüğü belirlenmiştir. Eğitim düzeyine göre yapılan analizde, eğitim seviyesi yükseldikçe geleneksel uygulamalara yönelimin azaldığı görülmektedir; ilkokul mezunlarının %77,8'i geleneksel uygulamalara başvururken, bu oran lise mezunlarında %66'ya, üniversite mezunlarında ise %35'e düşmektedir. Yaş gruplarına göre yapılan değerlendirmeler ise yaşın geleneksel uygulamalara yönelimi artıran bir faktör olduğunu göstermektedir. 18-30 yaş aralığında halk hekimliği kullanım oranı %69,9 iken, bu oran 65 yaş ve üzeri bireylerde %80'e ulaşmaktadır. Bu durum, genç neslin modern tıbbı daha fazla yöneldiğini, buna karşılık yaşlı bireylerin geleneksel

uygulamalara daha sık başvurduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, geleneksel sağlık uygulamalarının kullanımında yaş ve eğitim düzeyinin kritik değişkenler olduğunu vurgulamaktadır. Bulgular, bölgede halk hekimliği uygulamalarını tercih edenlerin çoğunluğunun ilkokul mezunu bireyler olduğunu ortaya koymaktadır. Elmadag ilçesinde, eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte geleneksel uygulamaların kullanımının azaldığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu, eğitim seviyesinin geleneksel sağlık uygulamalarının kullanımında tek faktör olmakla birlikte önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Tıp ve teknoloji alanındaki gelişmelere rağmen, insanlar doğadan ve doğanın sunduğu kolaylıklardan, aynı zamanda geleneksel uygulamalardan ayrılmamaktadır. Bunun en belirgin kanıtı son yıllarda toplumların doğal olana yönelmesi ve doğal tedavi yöntemlerine başvurmalarıdır. Sahada gerçekleştirilen anket çalışması, bölgedeki halkın geleneksel hekimliğe bakış açısını belirlemeye yönelik olarak yapılmıştır. Elde edilen verilere göre, bölgede hastalık durumunda bireyler öncelikli olarak sağlık kuruluşlarına başvurmakta, ancak doktora gitmelerine rağmen geleneksel sağaltım yöntemlerini de kullanmaya devam etmektedirler. Geleneksel yöntemler arasında en çok bitkilerden faydalanılmaktadır. Bunun, kültürel birikimden kaynaklandığı düşünülmektedir. Atalarımızın yüzyıllar boyunca deneme yanılma yoluyla elde ettikleri bilgi birikiminin güvenli olduğu inancı, toplumların doğal tedavi yöntemlerine yönelmesine zemin hazırlamıştır. Anket sonucunda, katılımcıların en yaygın olarak kullandıkları sağaltım uygulamaları arasında, soğuk algınlığını tedavi etmek için bitkilerin kullanılması ve siğil tedavisi için bir ocağa başvurulması yer almaktadır. Ancak, bazı geleneksel tedavi yöntemlerinin, örneğin dağlama, sarılık kesme veya deriye çekme gibi uygulamaların kullanımının azaldığı gözlemlenmiştir. Katılımcılar, bu uygulamaları tercih etme konusunda çekincelerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Bölgede yapılan görüşmelerde, kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre fiziksel hastalıkların tedavisi için halk hekimlerine başvurulmadığı tespit edilmiştir. Elmadag halkı ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, geleneksel hekimlik yerine öncelikle modern tıp hizmetlerine başvurulduğu ancak modern tıbbın imkânları ile çözülemeyeceklerine inanılan bazı hastalıklar için halk hekimliği ve ocaklardan yardım alındığı belirlenmiştir. Daha çok ruhsal bunalımın ya da nazar gibi inanç

temelli unsurlardan kaynaklanan rahatsızlık ve hastalıklarda ocaklara başvurulmaktadır.

Elmadağ'da 1928 yılından itibaren başlayan sanayileşme ve 1940 yılında başlayan Ankara-Samsun yolu inşasıyla beraber duyulan işçi ihtiyacı günümüze kadar devam eden göçleri başlatmıştır. Cumhuriyet dönemindeki söz konusu göçlerle kültürel bir çeşitlenmenin olduğunu da söyleyebileceğimiz Elmadağ'da halk hekimliği uygulamaları ve ocaklık geleneği devam etmektedir. Elmadağ'da halk hekimliği ve ocaklık geleneği çerçevesinde uygulanan ritüellerin çeşitliliğinin ocakların sağaltım alanlarının farklılığından ve bölgenin yoğun göç almasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu çalışmada ulaşılan sonuçlardan biri de günümüzde modern tıp hizmetlerine ulaşım mümkün olmakla birlikte hastalıkların tedavisinde geleneksel uygulamalara başvurulmaya devam edildiğidir. Halk hekimliği uygulamalarına başvurmanın çeşitli sebepleri olmakta birlikte bu çalışmanın verilerine göre yaş ve eğitim seviyesinin önemli bir değişken olduğu söylenebilir. İleri yaşlarda ve eğitim seviyeleri daha düşük kişilerin halk hekimliği uygulamalarına daha çok yöneldikleri görülmüştür. Halk hekimliği uygulamalarına yönelimin sebepleri yapılacak başka çalışmalarla derinleştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Acıpayamlı, O. (1978). *Halk bilimi terimler sözlüğü*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Acıpayamlı, O. (1988). Türkiye folklorunda halk hekimliğinin morfolojik ve fonksiyonel yönden incelenmesi. *Türk Halk hekimliği sempozyum bildirileri*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Akçay, E. (2021). *Veli kültü bağlamında İstanbul'da bulunan ziyaret yerleri ve türbeler üzerine bir inceleme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Bayat, F. (2006). *Ana hatlarıyla Türk Şamanlığı*. (1. Baskı). Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F. (2006). Türk mitolojisinde dağ kültü. *Folklor/Edebiyat*, 12 (46), 47-60.
- Bayat, F. (2012). *Türk mitolojik sistemi 2*. (2. Baskı). Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F. ve Çama, Ç. (2023). *Türk inanç paradigmasında kültler*. (1. Baskı). Paradigma Akademi.
- Baysal Yurdakul, N. (2020). *Türk halk kültüründe su*. (1. Baskı). Gece Kitaplığı.
- Beydili, C. (2005). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük*. (1. Baskı). Yurt Kitap Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1984). *100 soruda Türk folklor*. Gerçek Yayınevi.
- Çobanoğlu, Ö. (2021). *Halk bilimi kuram ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. (12. Baskı). Akçağ Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin anahatları*. (1. Baskı). Kabalıcı Yayınevi.
- Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü (1933). *Köylerimiz*. İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni tarama sözlüğü*. (1. Baskı). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Doğan, M. (1982). *Büyük Türkçe sözlük*. (2. Baskı). Birlik Yayınları.
- Duvarcı, A. (1990). Halk hekimliğinde ocaklar. *Milli Folklor*, 1(7), 34-38.

- Ekici, M. (2020). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Geleneksel Yayıncılık.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve dindışı*. (1. Baskı). Gece Yayınevi.
- Eliade, M. (1994). *Ebedi dönüş mitosu*. (1. Baskı). İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2000). *Demirciler ve simyacılar*. (1. Baskı). Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş*. (1. Baskı). Kabalcı Yayınevi.
- Erdem, T. (1945). Hasanoğlan köyü ile ilgili tarihi bilgiler. *Köy Enstitüleri Dergisi*. 1(1), 15-20.
- Ergun, P. (2018). Türk mitolojisinde ağaç kültü. (4. Baskı). Turan, F. A., Ozan, M. (Ed.), *Türk mitolojisine giriş* (s.109-132) içinde. Gazi Kitabevi.
- Ergun, P. (2022). *Türk kültüründe ağaç kültü*. (4. Baskı). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Frazer, J. G. (2004). *Altın dal büyü ve din üzerine bir çalışma*. (1. Baskı). (Doğan, M. H. Çev.), Yapı Kredi Yayınları.
- Güleç, A. (1936), *Küçükyozgat köyü*. Ankara Halkevi Neşriyat.
- Hufford, D. (2007). Halk hekimleri. (Sever, M. Çev.), *Milli Folklor*, 19(73), 73-80.
- İç İşleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü (1968). *Köylerimiz*. Başbakanlık Basımevi.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk dini tarihi*. (1. Baskı). Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün Şamanizm materyaller ve araştırmalar*. (3. Baskı). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kalafat, Y. (2009). *Kodlar-kültler-1- Türk kültürlü halklarda karşılaştırmalı halk inançları*. (1. Baskı). Berikan Yayınları
- Kaplan, M. (2011). Halk tıbbının kökenleri: teşhisten tedaviye din ve büyü ilişkisi. *Milli Folklor*, 23(91), 150-156.
- Koç, A. (2016). *Kemik ve dal: Eskişehir’de kutsal ziyaret mekânları*. Ankara, Kalem Kitap Yayıncılık.

- Kolot, B. (2021). Halk anlatılarında örneklerle “cin çarpması” vakaları. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(86), 141-157.
- Korkmaz, E. (2003). *Ansiklopedik Türk inançları ve Şamanizm terimleri sözlüğü*. (1. Baskı). Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Köken, T. (2015). *Elmadağ ilçesi tarihi ve arkeolojisi*. [Çevrim-içi: <https://docplayer.biz.tr/8453682-Ankara-elmadağ-taylan-koken-sayfa-1-19.html>], Erişim Tarihi: 28.12.2022.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2015). Fatma ana üzerine anlatılan efsaneler. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3 (6), 106-115.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2016). *Türk kültüründe ateş ve ocak kültü*. Kömen yayınları.
- Küçükbasmacı G. ve Uğurluel H. (2024). Kültürel süreklilik bağlamında çocuksuzluk sağaltım ritüelleri: Elmadağ örneği. Saraç, Ö. (Ed.). *Türk kültüründe doğum ve ölüm-dil, inanç, ritüel ve gelenek*. (s.133-146) içinde. Paradigma Akademi.
- Küçükbasmacı, G. (2000). *Kastamonu’da halk tababeti, inanış ve uygulamaları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Malinowski, B. (1990). *Büyü, bili ve din*. (1. Baskı). Kabalcı Yayınları.
- Ocak, A.Y. (2002). *Alevi ve Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri*. (3. Baskı). İletişim Yayınları.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi 2*. (5. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Önay, Y. (2003). Van’da yatır kültüne dayalı halk hekimliği. *Folklor/Edebiyat*, 9(39), 281-286.
- Örnek, S.V. (1966). *Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili bâtil inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özdemir, N. (2018). Geleneksel bilgi ve kültür ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(1), 1-28.
- Özel, A. (2006). *Ankara ili Elmadag ilçesi’nin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Niğde Üniversitesi.
- Pehlivan, A. (1998). *Dünden bugüne her yönüyle Elmadag*. Zincir Ajans-Dağıtım.
- Perrin, M. (2001). *Şamanizm*. (1. Baskı). İletişim Yayıncılık.

- Radloff, W. (2008). *Türklük ve Şamanlık*. (A. Temir, T. Andaç, N. Uğurlu, Çev.). Örgün Yayınevi.
- Sakaoğlu, S. (1986). Şifalı bitkiler ve Erzurum’da bir baharatçı. *Türk Folkloru Araştırmaları*, (1), 161-174.
- Saltık Özkan, T. (2012). Geleneksel tıpta iyileşmenin inanç boyutu üzerine kuramsal yaklaşımlar: Psikosomatik tıp, plasebo etkisi ve kuantum iyileşme. *Millî Folklor*, (95), 304-317.
- Tanyu, H. (1967). *Ankara ve çevresinde adak ve adak yerleri*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tanyu, H. (1975). Türklerde ağaçla ilgili inançlar. *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Terzioğlu, İ. (2010). *İpek yolundaki derbent Elmadağ şehrengizi*. Elmadağ Belediyesi Kültür Yayınları.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya, coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi* 2. Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Turan, O. (2003). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi*. 14. Baskı. Ankara, Ötüken yayınevi.
- Türkdoğan, O. (1991). *Kültür ve sağlık – hastalık sistemi*. Milli Eğitim Basımevi.
- Türkmen, F. ve Türker, F. (2014). Geleneklerde ve inançlarda “demir”. *Türk Dünyası İnceleme Dergisi*, 14(1), 1-8.
- Uğurluel, H. (2023, 27-29 Nisan). Halk hekimliğinde bir şifa uygulaması olarak mihbaşı. 2. *Ulusal Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Bilim Şöleni- Bildiriler*. Amasya.
- URL-1 <http://www.elmadag.gov.tr/coğrafik-yapisi> Erişim Tarihi: 05.08.2022.
- URL-2 https://www.nufusu.com/ilce/elmadag_ankara-nufusu. Erişim Tarihi: 09.04.2024
- URL-3 Türk Dil Kurumu. Türk Dil Kurumu Sözlükler Web Sitesi. <https://sozluk.gov.tr/?ara=%C3%A7al%C4%B1+%C3%A7%C4%B1rp%C4%B1>. Erişim Tarihi: 11.04.2024.
- URL-4 <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hadid-suresi-57/ayet-25/kuran-yolu-meali-5> Erişim Tarihi: 15.02.2024.

URL-5 <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/V%C3%A2k%C4%B1a-suresi/5054/75-80-ayet-tefsiri> Erişim Tarihi: 14.07.2024.

URL-6 <https://www.kuranvemeali.com/sifa-ile-ilgili-ayetler> Erişim Tarihi: 14.07.2024.

URL-7 <https://g.co/kgs/MQHc9U2> Erişim Tarihi: 05.03.2024

URL-8 <https://www.koruhastanesi.com/arpacik-nedir-neden-olur-ve-nasil-gecer-3871-5> Erişim Tarihi: 04.03.2024

URL-9 <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulkadir-i-geylani> Erişim Tarihi: 15.02.2024

URL-10 <https://www.kuranvemeali.com/zuhuf-suresi/79-ayeti-tefsiri> Erişim Tarihi: 20.09.2024.

URL-11 <https://www.cerrahi.com.tr/ucuk-nedir-neden-cikar-ve-nasil-gecer> Erişim Tarihi: 12.03.2024

URL-12 <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/dolama-nedir> Erişim Tarihi: 04.03.2024

URL-13 <https://www.medicalpark.com.tr/topuk-diken/hg-2024> Erişim Tarihi: 04.03.2024.

URL-14 <https://hsqm.saglik.gov.tr/tr/zoonotik-ve-vektorel-hastaliklar/ektoparazitler-ve-vektorler/uyuz>. Erişim Tarihi: 04.03.2024.

Uygur H. K. (2023). Çok etnili toplumlarda alan araştırması: sahada olmak/ sahadan olmak. Uygur, H. K. ve Akın E. (Ed). *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar (Güneydoğu Anadolu Bölgesi) – III.* (s. 59-116) içinde. Paradigma Akademi.

Uygur, H. K. (2022). *Ekinden ekin biçenler, bitkisel hekimlik ve kültürü.* Paradigma Akademi.

Üçer, M. (1975). Anadolu folklorunda “Fadime ana”. *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ülkütaşır, M. Ş. (1934). Sinop ve çevresinde sıhhat hakkında inanmalar. *Halk Bilgisi Haberleri*, 4(42), 141-143.

Ülkütaşır, M. Ş. (1938). Türklerde ağaç kültü. *Halk Bilgisi Haberleri*, 7(63), 24-249.

Yazır, E. M. H. (2018). *Kur'an-ı Kerim ve kelime kelime meali*. Merve Yayınları.

Yıldırım, H., Altıoğlu, Y. ve Balos, M.M. (2017), Resimli Türkiye Florası'na katkılar 3: *Alkanna strigosa* Boiss. & Hohen. (Boraginaceae) türünün Türkiye'de varlığı üzerine. *Bağbahçe Bilim Dergisi*, 4(3), 1-6.

Yıldız Altın, K. (2021). *Türk kültüründe atalar kültü*. Gazi Kitabevi.

Yoder, D. (1975) Halk tıbbı. (Sever, M. Çev.), *Folkloru Doğru*, (43), 23-30.

Yusuf Has Hacib (2019). *Kutadgu Bilig*. Gençlik ve Spor Yayınları.

EKLER

EK A Kaynak Kişi Listesi

Etik izin çerçevesinde kaynak kişi adları metin içinde KK kısaltması ve sıra numarası ile gösterildi. Kişilerin bilgileri verilirken kaynak kişilerin isteği üzerine adları kodlanmamış ve isim bilgileri verilmemiştir. Kaynak kişi bilgileri; yaşı, doğum yeri, öğrenim durumu, mesleği, görüşme tarihi sıralamasıyla verilmiştir.

- KK1 : 77, Kars Dikme Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 08.02.2020.
- KK2 : 77, Elmadağ Kayadibi Köyü, İlkokul, Emekli, 05.11.2022.
- KK3 : 71, Çorum Kargı, Üniversite, Emekli, 24.04.2023.
- KK4 : 21, Elmadağ Hasanoğlan Köyü, Üniversite, Öğrenci, 05.11.2022.
- KK5 : 76, Elmadağ Yeşildere Köyü, İlkokul, Emekli, 15.01.2023.
- KK6 : 78, Elmadağ Hasanoğlan Köyü, Lise, Hayvancılık, 04.12.2022.
- KK7 : 59, Kars Dikme Köyü, Lise, Ev Hanımı, 05.11.2022.
- KK8 : 57, Kalecik Yeniçöte Köyü, Lise, Ev Hanımı, 04.06.2023.
- KK9 : 63, Kars Dikme Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 20.09.2019.
- KK10 : 40, Elmadağ Yeşildere Köyü, Lise, İşçi, 01.11.2023.
- KK11 : 80, Elmadağ Kuşçuali Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 02.11.2022
- KK12 : 82, Elmadağ Akçaali Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 01.11.2022
- KK13 : 85, Elmadağ Akçaali Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 01.11.2022.
- KK14 : 55, Elmadağ Yeşildere Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 19.05.2022.
- KK15 : 55, Elmadağ Taburlar Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 16.11.2022.
- KK16 : 81, Kalecik Yöniçöte Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 25.03.2022.
- KK17 : 86, Elmadağ Karacahasan Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 11.09.2022.
- KK18 : 74, Elmadağ Akçaali Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 01.11.2022

Ek A'nın devamı

- KK19 : 83, Elmadağ Yeşildere Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK20 : 66, Kalecik Yalım Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 02.11.2022
- KK21 : 57, Gümüşhane, İlkokul, Ev Hanımı, 20.01.2023.
- KK22 : 55, Akyurt, İlkokul, Ev Hanımı, 21.01.2023.
- KK23 : 48, Elmadağ Yeşildere Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 23.09.2022.
- KK24 : 76, Elmadağ Kayadibi Köyü, İlkokul Terk, Ev Hanımı, 05.11.2022.
- KK25 : 60, Elmadağ Yeşildere Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK26 : Elmadağ Deliller Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 02.11.2022.
- KK27 : 49, Mamak, Lise, Ev Hanımı, 07.10.2023.
- KK28 : 48, Elmadağ Yeşildere Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK29 : 62, Elmadağ Merkez, Ortaokul, Ev hanımı, 18.01.2023.
- KK30 : 47, Samsun, İlkokul, Kantin İşletmecisi, 10.10.2022
- KK31 : 46, Elmadağ Karacahasan Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 11.09.2022.
- KK32 : 60, Ordu, İlkokul Terk, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK33 : 62, Elmadağ Tekke Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 19.11.2022.
- KK34 : 60, Kars Dikme Köyü, Lise, Ev Hanımı, 03.11.2019.
- KK35 : 68, Elmadağ Yeşildere, İlkokul, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK36 : 50, Elmadağ Yeşildere Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK37 : 71, Elmadağ Hasanoğlu, İlkokul, Ev Hanımı, 24.04.2023.
- KK38 : 75, Elmadağ Hasanoğlu, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 17.05.2023.
- KK39 : 73, Elmadağ Hasanoğlu Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 04.12.2022.
- KK40 : 78, Elmadağ Tekke Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 19.11.2022.
- KK41 : 73, Yozgat Yerköy, İlkokul Terk, Ev Hanımı, 23.09.2022.
- KK42 : 66, Gümüşhane, İlkokul Terk, Ev Hanımı, 14.05.2023.
- KK43 : 74, Kars Dikme Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 05.02.2020.

Ek A'nın devamı

- KK44 : 74, Elmadağ Kayadibi Köyü, Okuma Yazma Biliyor, Ev Hanımı, 05.11.2022.
- KK45 : 81, Gölbaşı, İlkokul, Ev Hanımı, 17.05.2023.
- KK46 : 27, Elmadağ Hasanoğlu, Üniversite, Makinist, 07.05.2022.
- KK47 : 65, Elmadağ Taburlar Köyü, İlkokul Terk, Ev Hanımı, 16.11.2022.
- KK48 : 58, Elmadağ Hasanoğlu Köyü, Lise, Emekli, 21.01.2023.
- KK49 : 64, Elmadağ Merkez, Lise, Muhtar, 18.01.2023.
- KK50 : 69, Bala, İlkokul, Ev Hanımı, 23.09.2022.
- KK51 : 57, Elmadağ Karacahasan Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 11.09.2022.
- KK52 : 72, Elmadağ Süleymanlı Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 19.11.2022.
- KK53 : 79, Elmadağ Akçaali Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 01.11.2022.
- KK54 : 72, Elmadağ Yeşildere Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK55 : 67, Elmadağ Yeşildere Köyü, İlkokul Terk, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK56 : 61, Kars Kağızman, İlkokul, Ev Hanımı, 09.03.2023.
- KK57 : 68, Kalecik Yeniçöte Köyü, İlkokul Terk, Ev Hanımı, 25.07.2023.
- KK58 : 40, Ardahan Göle, Lise, Aşçı, 28.01.2023.
- KK59 : 87, Gölbaşı, İlkokul, Emekli, 17.05.2023.
- KK60 : 68, Hatay, Okuma Yazma Bilmiyor, Esnaf, 24.04.2023.
- KK61 : 38, Şanlıurfa Siverek, Okuma Yazma Biliyor, Ev Hanımı, 22.03.2023.
- KK62 : -, Elmadağ Yeşildere Köyü, -, Ev Hanımı, 04.05.2022.
- KK63 : 60, Elmadağ Hasanoğlu, Üniversite, Emekli, 21.01.2023.
- KK64 : 60, Elmadağ Tekke Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 19.11.2022.
- KK65 : 67, Çankaya, İlkokul Terk, Ev Hanımı, 06.06.2023.
- KK66 : 48, Elmadağ Merkez, Ortaokul, Ev Hanımı, 03.06.2023.
- KK67 : 60, Kalecik Yeniçöte Köyü, Ortaokul, Ev Hanımı, 25.07.2022.
- KK68 : 52, Elmadağ Karacahasan Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 11.09.2022.
- KK69 : 79, Çubuk, Ortaokul, Ev Hanımı, 02.05.2022.

Ek A'nın devamı

- KK70 : 64, Elmadağ Hasanoğlu, İlkokul, Ev Hanımı, 17.05.2023.
- KK71 : 87, Elmadağ Hasanoğlu Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 04.06.2023.
- KK72 : 61, Elmadağ Yeşildere Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK73 : 64, Elmadağ Aşağıkamışlar Köyü, İlkokul, Çiftçi, 16.11.2022.
- KK74 : 82, Elmadağ Karacahasan Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 16.11.2022.
- KK75 : 50, Van, İlkokul, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK76 : 88, Elmadağ Akçaali Köyü, Okuma Yazma Biliyor, Hayvancılık, 01.11.2022
- KK77 : 69, Elmadağ Hasanoğlu Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 25.07.2022.
- KK78 : 62, Elmadağ Edige Köyü, Üniversite, Eczacı, 19.07.2022.
- KK79 : 65, Elmadağ Yeşildere Köyü, Lise, Ev Hanımı, 06.06.2023.
- KK80 : 72, Elmadağ Karacahasan Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 11.09.2022
- KK81 : 67, Elmadağ Deliller Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 02.11.2022.
- KK82 : 43, Elmadağ Taburlar Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 01.11.2022.
- KK83 : 66, Elmadağ Süleymanlı Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 19.11.2022.
- KK84 : 53, Elmadağ Yeşildere Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK85 : 32, Elmadağ Hasanoğlu, Üniversite, Paramedik, 07.11.2022.
- KK86 : 74, Elmadağ Karacahasan Köyü, İlkokul terk, Ev Hanımı, 11.09.2022.
- KK87 : 85, Kalecik Şahm Mahmud Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 25.07.2022.
- KK88 : 72, Elmadağ Yeşildere Köyü, Okuma Yazma Biliyor. Ev Hanımı, 15.01.2023.
- KK89 : 53, Elmadağ Hasanoğlu Köyü, İlkokul, Ev Hanımı, 04.06.2023.
- KK90 : 55, Elmadağ Yeşildere Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı, 25.07.2023.
- KK91 : 53, Elmadağ Hasanoğlu Köyü, Ortaokul, Ev Hanımı, 17.05.2023.

Ek A'nın devamı

KK92 : 51, Kars Dikme Köyü, Lise, İşçi, 02.11.2022.

KK93 : 95, Elmadağ Aşağıkamışlar Köyü, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı,
16.11.2022.

KK94 : 60, Ardahan, Üniversite, Öğretmen, 10.10.2022.

KK95 : -, Elmadağ Karacahasan Köyü, -, Ev Hanımı, 11.09.2022.

EK B Mülakat Soruları

1. Hangi hastalıkları tedavi ediyorsunuz?
2. Ocaklı mısınız/ el aldınız mı?
3. Nasıl el aldınız?
4. Tedavi ettiğiniz hastalığın ocağı olabilmek için herhangi bir şart var mıdır?
5. Tedavi etmeyi kimden öğrendiniz?
6. Ustanız hâlâ hayatta mı?
7. Tedavinin özel bir yeri ve zamanı var mıdır?
8. Tedavi öncesi abdest alıyor musunuz?
9. Tedavi uygularken özel bir malzeme kullanıyor musunuz?
10. Tedavi öncesinde/esnasında/sonrasında dua ediyor musunuz?
11. Bu dualar nelerdir?
12. Bu duaları kaç kere okuyorsunuz?
13. Tedavi esnasında/sonrasında hastalığın iyileşeceğine dair bir belirti oluyor mu?
14. Tedavi ettiğiniz hastalığın çeşitleri var mıdır?
15. İnsanlar neden tedavi ettiğiniz bu hastalığa yakalanır?
16. Tedavi sonrasında hastanın yapması/yemesi yasak şeyler var mıdır?
17. Hasta kişi yasaklara kaç gün uymalıdır?
18. Tedavinin gerçekleşmesi için hastanın uyması gereken bir şart var mıdır?
19. Tedavinin gerçekleşmesi için hasta kişinin para vermesi şart mıdır?
20. Tedavi edilen hastalardan ocaklıya hastalık bulaşmaması/ağırlık geçmemesi için yapılan bir uygulama var mıdır?
21. Tedavi ettiğiniz hastalığın ilaçla ve modern tıp ile tedavisi mümkün müdür?

EK C Anket Soruları

ANKARA İLİ ELMADAĞ İLÇESİ HALK HEKİMLİĞİ

Bu anket, Kastamonu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Hilal UĞURLUEL tarafından, Elmadağ'da Halk Hekimliği ile ilgili yapılacak tez çalışması için halk hekimliği uygulamalarının günümüzdeki durumunu tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Verilen cevaplar bilimsel araştırma dışında kullanılmayacaktır. Aşağıdaki sorulara vereceğiniz samimi ve doğru cevaplar araştırmamız açısından önemlidir.

KİŞİSEL BİLGİLER

Cinsiyet: ☐ Kadın ☐ Erkek

Yaş: ☐ 18-30 ☐ 30-50 ☐ 50-65 ☐ 65+ ☐

Eğitim Düzeyi: ☐ Okur-yazar değil ☐ Okur-yazar ☐ İlkokul üç ☐ İlkokul

☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Yüksek Okul

ANKET SORULARI

- Herhangi bir rahatsızlıkta ilk olarak hangisine yönelirsiniz?
☐ Evdeki uygulamalara ☐ Çevredekilere ☐ Sağlık kuruluşu/Doktor
- Herhangi bir rahatsızlığınızda ilk olarak çevrenizdekiler sizi hangisine yönlendirir?
☐ Sağlık kuruluşu/Doktor ☐ Nefesi kuvvetli kişiler (ocaklar: temre/siğil, alaz, kırık-çıkık, sarılık kesme, bulgur püskürtmesi, gelincik, bakır basması, sülük, sıvazlama vb.)
☐ Yatır/Türbe ☐ Hiçbiri
- Hastalıklarınızda doktora başvurmanız dışında geleneksel yöntemlere de başvurur musunuz?
☐ Evet ☐ Hayır
- Herhangi bir rahatsızlığınız olduğunda tedavi amacıyla bitkilerden yararlanır mısınız?
☐ Evet ☐ Hayır

Ek C'nin devamı

5. Hastalıkların tedavisinde kullanılan bitkilerin güvenilir olduğunu düşünüyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

6. Nazar ve benzeri durumların bir hastalığa/rahatsızlığa sebep olabileceğine inanıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

7. Altıncı soruya cevabınız evet ise bu durumdan korunmak için hangi yönteme başvurursunuz?

☐ Dua okurum ☐ Korunmak için nazar boncuğu, muska vb. bulundururum
☐ Kurşun döktürürüm ☐ Diğer (yazınız) :

8. Yaşadığınız yerde türbe ya da yatır var mıdır?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bilmiyorum

9. Sekizinci soruya cevabını evet ise türbe ya da yatır hangileridir? Yazınız.

.....

11. Herhangi bir hastalıkta şifa niyetiyle yatır ya da türbe ziyaretinde bulundunuz mu?

☐ Evet ☐ Hayır

12. On birinci soruya cevabınız evet ise, şifa bulmak için türbe ya da yatır ziyaretine gittiğinizde hangi ritüelleri uyguladınız?

☐ Adak adamak ☐ Türbe etrafında dönmek ☐ Duvara taş yapıştırmak ☐ Mum yakmak
☐ Bir gece türbede yatmak ☐ Türbe duvarına yağ sürmek

☐ Türbeden toprak almak ☐ Asa suyu içmek ☐ Asa suyu almak ☐ Asa suyuyla yıkanmak

13. Türbe ziyaretinizin yanı sıra sağlık kuruluşu/doktora gittiniz mi?

☐ Evet ☐ Hayır

.....

14. On üçüncü soruya cevabınız evet ise şifayı doktordan mı türbeden mi buldunuz?

☐ Türbe ☐ Sağlık kuruluşu/Doktor ☐ Her ikisi de ☐ Hiçbiri

☐ Diğer (yazınız) :

Ek C'nin devamı

15. Yaşadığınız yerdeki türbe ya da yatırlara şifa bulmak amacıyla Elmadağ dışından gelen insanlar var mıdır?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bilmiyorum

16. Siz şifa bulmak için Elmadağ dışında tür be ya da yatır ziyaretinde bulundunuz mu?

☐ Evet ☐ Hayır

17. Çocuk sahibi olmak amacıyla adak adamak için yatır ya da türbe ziyaretinde bulundunuz mu?

☐ Evet ☐ Hayır

18. On yedinci soruya cevabınız evet ise bu ziyaret sonucunda şifa bulduğunuza inanıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

19. Çevrenizde şifalı sular var mıdır?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bilmiyorum

20. On dokuzuncu soruya cevabınız evet ise hastalıkların tedavisinde bu şifalı sulardan yararlanılır mı?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Bilmiyorum

21. Hastalıkların tedavisinde şifalı taşlar kullandınız mı?

☐ Evet ☐ Hayır

22. Yirmi birinci soruya cevabınız evet ise, şifalı taşları kullanarak hastalıklara şifa bulduğunuzu düşünüyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

23. Herhangi bir rahatsızlığınızı gidermek için aşağıdaki yöntemlerden birine başvurduğunuz oldu mu? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz.)

☐ Hacamat ☐ Dağlama ☐ Bardak/şişe çekme ☐ Yakı vurma

☐ Sülük vurma ☐ Sarılık kesme ☐ Deriye çekme ☐ Göbek çekme

☐ Kulunç kırma ☐ Hiçbiri ☐ Diğer (yazınız):.....

Ek C'nin devamı

24. Herhangi bir rahatsızlığınızı gidermek için aşağıdaki ürünlerden kullandığınız oldu mu? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz.)

- ☐ Öd ☐ Tavuk ☐ Köpek derisi ☐ Yılan ☐ İç yağı ☐ Kaz
- ☐ Tavus kuşu tüyü ☐ Kirpi eti ☐ Kedi kuyruğu ☐ Kurt kılı ☐ Göbek bağı
- ☐ Eş ☐ Köstebek ☐ Hiçbiri ☐ Diğer (yazınız):.....

25. Doktora başvurulmaksızın kendi yöntemlerinizle tedavi edilen hastalıklar nelerdir?

.....

26. Geleneksel şifacıların tedavi ettiği hastalıklar nelerdir?

.....

27. Hastalıkların tedavisinde geleneksel uygulamaları alternatif olarak mı görüyorsunuz?

- ☐ Evet ☐ Hayır

28. Doktora gitmenize ve ilaç kullanmanıza rağmen iyileşmek için geleneksel uygulamalara başvurduğunuz mu?

- ☐ Evet ☐ Hayır

29. Doktora gitmeden sadece geleneksel uygulamaları rahatsızlıklarınıza çare olarak gördünüz mü?

- ☐ Evet ☐ Hayır

30. Geleneksel uygulamalar için ilçe veya şehir değiştirdiniz mi?

- ☐ Evet ☐ Hayır

EK D Etik Kurul İzni

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu

TOPLANTI SAYISI
10

KARAR SAYISI
25

TOPLANTI TARİHİ
3.10.2022

DAĞITIM YERLERİNE

Üniversitemiz İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'nde Öğretim Üyesi olarak görev yapan Doç. Dr. Gülten KÜÇÜKBASMACI'nın yardımcı araştırmacı, Hilal UĞURLUEL'in sorumlu araştırmacı olarak yapmayı planladıkları **"Elmadağ'da Ocaklık Geleneği ve Halk Hekimliği"** isimli çalışması, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunca onaylanması uygun bulunmuştur.

Bu bilgiler ışığında; Onam Formunun gönüllülere imzalatılarak gerekli bilgilendirmelerin yapılması ve etik davranış ilkelerine uyulması şartıyla söz konusu araştırmanın yapılması Etik Kurulumuzca uygun görülmüş ve onaylanmasına toplantıya katılan üyelerin oybirliği ile karar verilmiştir.

*Prof. Dr. Kutay OKTAY, izinli olması sebebiyle toplantıya katılamamıştır.

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Yavuz UNAT
Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Tolga ULUSOY
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Erol TURAN
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Burhan BALTACI
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Eyüp AKMAN
Kurul Üyesi

DAĞITIM LİSTESİ

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kuruluna
Sayın Doç. Dr. Gülten KÜÇÜKBASMACI

Belge Doğrulama Kodu: ETE7T9E

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi: www.kastamonu.edu.tr/belgedogrulama

Adres: Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü, Kuzykent Kampüsü, Merkez/Kastamonu

Telefon No: (0 366) 2801102

e-Posta:

Kep Adresi: kastamonuuniversitesi@hs01.kep.tr

Faks No: (0 366) 2801038

İnternet Adresi: www.kastamonu.edu.tr

Bilgi için :

Serdar Durur

Raportör

Telefon No:

(0 366) 2801348 - 1348